

واریق

مجله ماهانه فرهنگی فارسی و ترکی
آیلیق تورکجه و فارسجا فرهنگی نشریه

دوردونجو ایل صایی ۲ (آردیجیل صایی ۳۶)
سال چهارم شماره ۲ (شماره مسلسل ۳۶)

اردیبهشت ۱۳۶۱

(شماره امتیاز ۷۵۳۸)

این مجله بهیچ حزب و گروهی بستگی ندارد

VARLIQ

Monthly
PERSIAN AND TURKISH JOURNAL
4t Year No.2 (Serial No. 36
MAi 1982

Address : Mossadegh Ave. Bidi Str. No. 17
Tehran, Iran

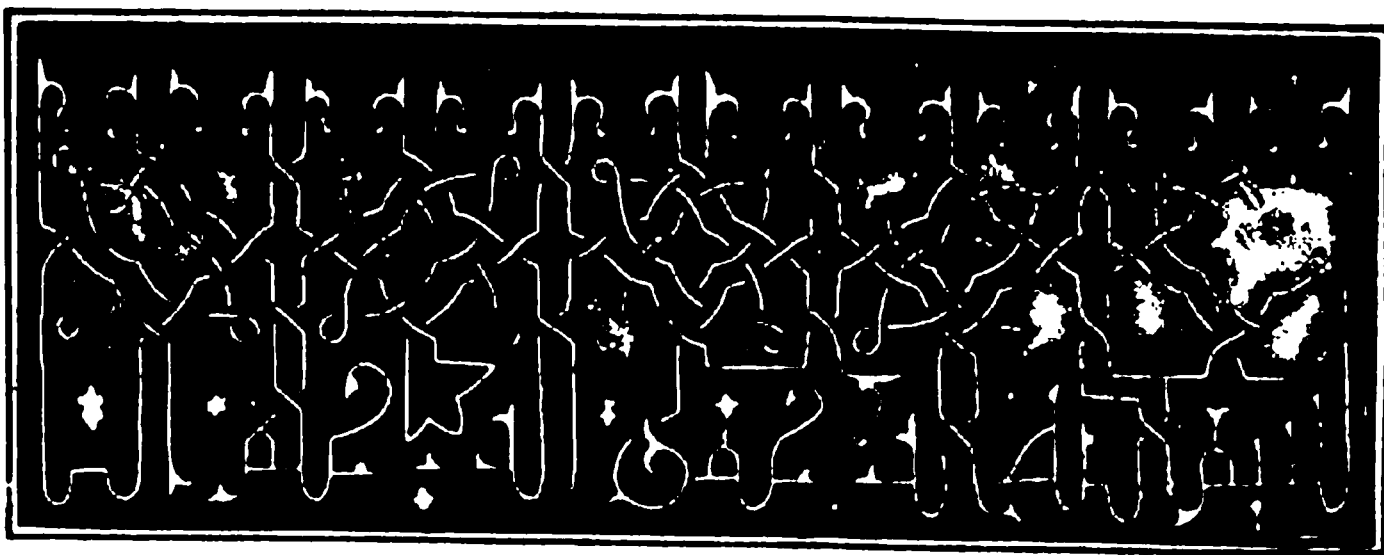
قیمت ۱۰۰ ریال

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

ایچینده کیلر

(فهرست)

- ۳ - پاییزین آلتین یار پاتلاری : دوکتور حمید. نطقی
- ۲۱ - آذربایجان شفاهی خلق ادبیاتی (۱۲) : دوکتور جواد هیث
- ۲۵ - تصوف و ادبیات (۴) : پرفسور غ . بیگدلی
- ۴۵ - غلام محمدلی ۸۵ یاشیندا . وارلیق .
- ۴۶ - جنوبدان مسلر : آغیر ایلترین نغمه کاری : پرفسور بختیار و هابزاده
- ۴۹ - آتالارسوزو : ابولقاسم حسینزاده - ع . منظوری خامندهای
- ۵۱ - آختارورام : محمد رضا روحانی . (زنجان) .
- ۵۲ - شهید عسکریمیزه : ح . م . ساوالان
- ۵۴ - کؤنول دردی (۳) : حمید سید نقوی (حامد)
- ۵۹ - بایرام گلیدیر - یازین آستانیندا باش اندیرهك : عزیز محسنی
- ۶۰ - ۱۱- قالمیش : م . ع . مصدق .
- ۶۱ - ۱۲- رهگذردن بیگدلی یه مکتوب
- ۶۲ - ۱۳- ح . شقاقی (رهگذر) حقنده بیر نئچه سؤز : غ . بیگدلی
- ۶۳ - ۱۴- شاعرین مزاری : ح . رئیس شقاقی (رهگذر)
- ۶۶ - ۱۵- اونون سسی : رهگذر
- ۶۷ - ۱۶- داوری : علی کمالی
- ۷۴ - ۱۷- باهار گلدی : اکبر رزاقی
- ۷۷ - ۱۸- روزنامه اختر : صمد سرداری نیا

وارلیق

آیلوق نوز کجه و فادسجا فرهنگي نشریه
مجله ماهانه فرهنگي فارسی و ترکی

دؤردونجی ایل - ایکینجی صایی - اردیبهشت ۱۳۶۱

دوکتور حمید نطقی

پاییزین آلتین یارپاقلاری

بختیار وها بزاده دن ایکی کتاب الیمده وار: بیرینجیسی ۱۵ ایل قاباق چا پدان چیخمیش "سئچیلیمیش اثرلری"، ایکینجیسی کئچن ایسل جاپی "پاییز دوشونجه لری"، هر ایکیسی نین باش صحیفه سینده، شاعرین شکلی (عکسی) وار، تازا چیخان کتابدا "هر شکلده بیر آنیم..." شعریندن بو مصراعلاری او خورکن :

کهنه شکیللریمی،	*	هر دن تۆکوب اؤنومه
او اؤتن ایللریمی.	*	من یادیما سالیرام
بیردسته گول توتموشام	*	باخ بو شکل : الیمده
یئره باخان بیر قوشام	*	صانکی قایا باشیندان
بو شکله باخاندا	*	اون ایا نزل چکیلیمیش
یادا دوشور بیر آندا	*	او وقتکی دویغولاریم
او آرزوما گولورم.	*	او دویغوما گولورم
آرزولار باشقا لاشمیش	*	دویغولار باشقا لاشمیش

او زامان سوباسا * جوخ میلدیریم داغلاری
 قایلاری آچیسام * آرزولار باشقالاشمیش
 من ده باشالانمیشام * او شکلده گوردوگوم
 الی ححهکلی اوغلان * ساده اورهکلی اوغلان
 من می ؟.. آه دگیشیر * آخی انسان دمبدم .
 دوغروسو، او هم منم * هم ده کی من دگیلم!...

(صحیفه ۱۴۷ و ۱۴۸)

ایکی شکلی یان - یا یا گنبرمک و تونوشدورماق وسوسه سی اساس
 کؤلوندی دوغور، شکللره باخیرام، وها بزاده سین، یوخاری یا آلدنم
 مصراعلاری، رحمتلیک "جلاهد صدقی تارانجی" نین بو سؤزلرینی یادیم
 سالیق :

زمانلا نئجه دگیشیر انسان ! * هانسی شکلیمه باخسام من دگیلم .
 هاردا او گولر، اوشوق، او هیجان ؟ * بو گولر اوزلو آدام من دگیلم،
 یالان دیر قایعی سیز اولدوغوم یالان !...

("اوتوز بیئش یاش" - استانبول - صحیفه ۱۵۹ - بعضی کلمه لر
 بیزیم طرفیمیزدن آذربایجان تورکجه سینده یازیلیبدیر)

او بیر طرفدن کتابا قویولموش آددا، اوخوجونون، زمان آرخینین
 آخیشینا دقتینی چکیز، "پاییز دوشونجه لری" نین ایلیک تظا هرلری ائله
 بیل وها بزاده نین ۱۹۵۷ ده یازدیغی بو مصراعلاریندا گؤرسه نیر:

ساچلاریم دن دوشور، دن دوشور، یا مان دوشور،
 هر باخاندا آنامین اوره گینه قان دوشور .
 بو آغ ساچلار، آی آنا، سنی درده سالما سین،
 ساچیمین آغلیغیندان قانین هئج قارالماسین .

("قاراساچلار، آغ ساچلار" سئچمه اثرلری ص ۳۱)

"پاییز دوشونجه لری"، یانلیش آنلاشیلما سین، هئج ده بدبین جه یا -
 زیلما میش و آنجا ق تاش و تاسف حس لری ایله دولو قارابیر مجموعه
 دگیل. اورادا دئمک اولارکی، "قاراساچلار، آغ ساچلار" شعرى نین صوبوندا
 ترنم اولونموش فکر، داها آرتیق انکشاف ائتدیریلیمیشدیر:

... قارا، شه وه ساچلاری طبیعت و شرمیش منه
 من گووه نه بیلهرم اونون بو تحفه سنینه

زحمتی حیاتیمین ایلک بزه کی مانمیشام
 آغ ساچلاری خیاتدا من اوزوم قازانمیشام .
 وها بزاده انسانین ،گون گئجدیگجه حیاتینا داها چوق معنا و فرمه کی
 نی لزوملو ماییر و بئله جه اونون خزان دفتری بیر شکایتنامه دگیل،
 عکسینه اوگود و تجربه لر کتابی، داها دوغروسو، اوخویانلار اوچسون
 آلتین یارپاقلی پاییز ارمغانی کیمی گورونور، شاعرین اوز سوزلرینه
 مراجعه ائده رک، صون اثرینی برابرجه ورقلایاق : گئچرچک ده ده شاعیره
 گوره :

هم انسان عومرونون هم طبیعتین * کمالا یئتیشن چاغیدیر پاییز .
 ("دئینیرم، بلکه ده ... " ص ۳۴)

بئله اولماقلا برابر، حیات دا بومعنی بوکمال آسان اله کئچمیر .
 یاشلیلیق هر عادی انسان اوچون بئله اولمور، حسرت لر و غم لر، ایللرله
 بیریکیر (یا واش - یا واش ییغیشیر)، افق قارالیر :

ماچیندا قیوریلان آغ توکو گوردوم * داغلاردا ن پاییزین هواسی گلدی
 پاییزا سیغیندیق سویویوب هوا
 سارالیر یارپاقلار ، آغاریر ساچلار .

(" آغ توک " ص ۲۳۲ - ۲۳۱)

و قوجا کیشی ، جوانلیق خاطره لرینه مراجعه ائدیر :
 گوزگویه باخاندا ، اگیلن باشلار * شکله باخاندا دیک له شیر یئنه .
 بوگونو : قوجالیق ، صباحی : طورپاق ، * دونن له یاشاییر ، دونن له آنجاق .
 ("آتیلیمیشلار" پوقماسی ص ۳۱۳)

بو حالدا ، قوجالیق دان قاچماق فکری گلیر :
 ایستهرم "گیزلن پاچ" اویناییم یئنه * باشیما گوتوروب چولو - چمنسی ،
 اقله گیزلنیم کی ، دوشوب ایزیمه * هجج تا پاهیلمه سین قوجالیق منی .
 ("باشدان گیلشی لی یم" ص ۱۵۰)

ویا خود ، بیرته هرله ، عومرون حدودلارینی گئنیملتمک و مقدر ساعتین
 چالما سینى با جار دیقجا دالی یا سالماق :

سویکنسین سوز ، سوزه باخسین گوزگوزه * گئجه نی اوزا دا ق ، وقت اونودولسون
 قاریشسین داغ دوزه ، گئجه گوندوزه * مدتلی عومروموز مدتسیز اولسون ...
 (" آکون قارالاندا " ص ۱۴۲)

لکن کمال آختاران شاعر، اولوم قورخوسو اوستونده ده فکیرلنه شیر
و بئله بیر نتیجه یه واریر (یشتیشیر) :

اضطراب سیز بیر فرح ، * اذیت سیز بهر یوخ .
حیاتین قیمتینی ، * بیز اولومه بورحلو یوق .
کونول دویماز سئوینچی * اونا طولوم اولماسنا .
حیات بیزی بئز دیرر * اگر اولوم اولماسا ...
("تایماق - ایتیرمک" ص ۱۳۳)

بئله بیر کمالا ایشمک (چاتماق) اوجون ، شاعر ایکی وسیله دن کومک
اومور : اول - هر کونون تجربه سیندن درس آلماق ، دوشونمک و آنلاما قلا :
من اوددان قورخمارام یانا نا قدر * من قورخو بیلمه دیم قانا نا قدر
ائله کی یاندیم ، اودلا اوینا ماقدان قورحدوم دایا سیدیم .
باشلادی قورخو - باشلادی احتیاط باشلادی حیات
("قورخو" ص ۱۶۲)

هله غملرین و یا لیشلیقلارین بیزه وئردیک لری درس لر ده وار :
سئوینجین مصاسینی * اوگره تسین غم لر بیزه .
اوگره تسین سو حیاتی * یانلیش قدم لر بیزه .
("اؤزوموزدن اوگره نک" ص ۳۹)

آنلاماق ، بعضا جوخ آغیر و اضطرابلی تجربه لرین میوه سی دیر ، بویولدا
تجربه نین آجیلیعی و نتیجه نین دگری حقینده شاعر بئله دئیر :
آخ ، نییه ، آخ نییه بولاری بیلدیم * من دیری اولویدوم ، بیلدیم ،
دیریلدیم . ("تصادلار" پوئما ص ۳۳۶)
تجربه نی ساتین آلماق اولماز ، اؤزگه لری نین آجیدیعی یوللاردان گئدیلر
هنچ بیر زمان اورتاسین اوستونه چیخا بیلمز لر :
یولو اؤزو آحان دروه دن کنحر * یولو یوللا گئدن داغدان گئن کنحر
("پیاده - سرنشین" ص ۶۸)

ذروه لره یوکسه لن بیر اسانین ، قیمت اولحولری ده دگیشر ، حادثه لره
داها دوغرو نظرله باخار ، سو ، کماله گئدن بولدور :
اوقدر اوجالیم ، یوکسه لیم کی ، من * کورمه نیم بئزده کی خیزدالیققلاری .
("اوحماق ایسته ییرم" ص ۳۵)

ثانیا - شاعرین فکرینه کوره کماله ارسمه کس انکینچی شرطی حس و

دویغودور، بو مقصده نه جور بیئتیشمک ممکن دور؟ شاعر بیئله دوشونور :
 اوره کده، ایستهگی و آرزوسی دیری صاخلاما قلا، درین معنادا "سئوگی" نی
 الدن وئرمه مک له، یاخشی یا، دوغرو یا، و گؤزه له قارشى عشقى محافظه
 ائتمک له :

یولدا بالالاردان دالا قالاندا * نئیله سین بویوخوش، بوداش بیلیمیر
 آنجاق گؤزه للیکه حئیران اولاندا * اؤزومو اوغلو ما هم یاش بیلیرم .
 ("باشدان گیلئی لییم" ص ۱۵۰)

باشقا بیر شعرده ده دئییر :
 سئوگی یاش تانیمیر... قلبینی یان دیر !
 یان اراق یا ساسان، یاش دوشمز یادا .
 سئوه ن دوخسانیندا هله حوان دیر * سئومه بن قوجا دیر اوتوزوندا دا .
 ("سن هار دان بیله سن؟" ص ۱۲۸)

عومرون پاییزی گل دیکده، انسان، طبیعی اولاراق حیاته داها حوخ
 علاقه تاپیر :

کنجلیکن الیمیز اوزولن کیمی، * دنیا دان دؤردا لله یا پیشیریق بیز .
 یا سیمیزا ؤتدوکجه، آغا جلا ر کیمی * درینه ایشله بیرریشه لریمیز...
 ("باشدان گیلئی لییم"، ص ۱۴۹)

آرزولاردا قانا دلانیر :
 ... دیله ک لریمیز * عومرون پاییزی ندا تومور حوق لانیبر .
 ("آغ توك"، ص ۲۲۱)

ایسین اصلی، بو عشق و سئوگینی مدرک اولاراق کماله جات دیرماق و
 شاتماق دیر. شاعر بوفکری با حین نه گؤزه ل افاده ائدیر :
 پاییزی اریاقلاری - قیشین اولی * آخسام شفق لری - گوندوزون صونو .
 کلمه سین، بیئتمه سین اوره گیمده کی * بوا و دون، آتشین، بوکؤزون صونو .
 جیراق ایشیق لانا ر سؤنمزدن اؤنجه * با هاری دویوروق باها ر کئندینجه .
 کئتمه ای با هاریم، ای گوندوزوم، گل * صویوق بئیرا وره گه نئجه دؤزوم، گل .
 اوزا سین با هاریم، گوندوزوم منیم * قالیب اوره گیمده چوخ سؤزوم منیم
 بویاشدا عومورده شیرین اولورموش * بویاشین سئوگیسی درین اولورموش
 جیراق ایشیق لانا رسؤنمزدن اول ، * کئتمه ای با هاریم، ای گوندوزوم گل
 آلووم، آتشم، اودوم، کؤزوم، گل . ("اودوم، کؤزوم، گل"، ص ۲۵۵)

دویغولاریمیزین لطیف اولما سیندا ، حس لریمیزین تربیه سینده ، شاعر طبیعتنه یاخین اولماغی توصیه ائدیر :

گوللرین شبنمی، اوتلارین شهبی * "گل منی دوی!" دئییه بیزه گوز دیکیر
داغلارین کوله گی، باغلارین مئهی * اینجیک روحوموزا بیر صیغال حکیر .
..... * نرگسه باخیرام منه کم باخان
نادرست گوزلری اونوتماق اوچون * هاچالی داغلارا باخیرام منه
قیجانان دیشلری اونوتماق اوچون .
باخیرام افقون گئنیشلگیینه * صویوق باخیشلاری اونوتماق اوچون .
باخیرام صیلدیریم داش قایالارا * بولوم اوستونه
آتیلان داشلاری اونوتماق اوچون .
باخیرام داغلارین دیک وقارینا * اگیلن باشلاری اونوتماق اوچون .
کئچیدلر آدلایب ، داغلار آشدیقجا * بویویور آن - به - آن اوره کلریمیز
آنا طبیعتنه یاخینلاشدیقجا * دئوب اوزوموزه قایدیریق بیز .
"قوتلار" ایچینده اولور بیر باغیش * آنا طبیعتنه سفریمیز ده .
اودوروق هوانی بیزگیله - گیله * آبتئکدن وئریلن ساری حب کیمی .
کیچیک اوطاقلارا چکیلیب قیش یار * گزدیک داهی لرین سوز باغلاریننی .
بسدیر ، کتابلاری قاپاییب بیر آز * چئویزه ک چوللرین ورق لریننی . . .
("تضادلار" پوئما . ص : ۳۵۷ - ۳۵۵)

نتیجه اولراق ، دئییه بیلیریک کی : انسان عشق و آنلایشلا ، یاشا دولارسا ،
بوتون ظاهری ضعف لرینه باخما یاراق معنا و روحا چوخ گوجلوو قوتلی اولور ،
مثلا :

گوزلریم ایتی ایکن گورموردوم هله * گورموردوم ایچینی بر - بزه کلرین
ایندی ضعیف سده ، باخما دان بئله * هر شئی گورورم دریندن درین .
("گوره بیلیمیرم" ص : ۱۵۴)

بونلارا بنزه رفکرلر ، طبیعت لوخه لری ، انسان روحونون درینلیکلریننی
قوردا لاملار ، لیریک شعرلر ، اجتماعی و فلسفی دوشونجه لرو خلقین گله جگینه
اولدوغو قدر کئچمیشینه ده باغلیلیق گؤسته رن گوزهل پارچالار ، خلاصه ،
اوخوجولارین حسی تربیه سینده ، آنلایشیندا ، وارلیق و منلیگی باره ده
شعورلارنا سیندا بویوک رول اوینایان بوبدیعی اثر کمیت اعتباری ایله
۶ قسمدن تشکل تاپمیشدیروجمعا ۱۶۴ مختلف شعر وایکی اوزونجا منظومه

– دن (پو– ثما دان) عبارتدیر. بوجلد شاعرین صون زمانلاردا یازمیش اولدوغو شعرلرله برابر، کچمیش ده یازمیش اولدوقلاریندان بیرننجه گوزهل اثرینی ده ایچینه آلیر.

شیوه باخیمیندان، بوجلدین شعرلی نین آذربیر استثنایله هامیسی هجا وزنینه یازیلیب، آرادا بیر– ایکی سربست شعر ویاعروض وزنینه انشاد اولموش شعرلرله ده راست گلیریک.

سربست شعرنمونه سی اولاراق، بوجلدا ائدیجی سطرلی "اهراملارین اونونده" آدلی پارچا دان اوخویوروق :

اهراملارین اونونده گوندوزلر آخشاما دک

"فونف پیاستر!" دئیهرک اوز دوغما جا ائلینده

دیله نیر عرب اوغلو اجنبی نین دیلینده،

زمانا باخ، زمانا ایچیمدن یانا – یانا باخیرام

آی قوجا شرق، نه گونده سن نه گونده (ص ۱۸۵)

عروض وزنینه کی شعرلردن ایسه، بونمونه نی برابره گوزدن کچیریک:

دونیادان اگر حرمت او موب، نشئه دیلرسن،

اوز قلبینه باخ، ظلمتی بوغ، نفرتی اولدور.

گولدورسن اگر باشقاسینی، سن ده گولرسن.

گولمک دیله گین دیرسه اگر اوزگه نی گولدور.

بیلدین می نچین، اویله گولور باغچادا گوللر؟

گول گولدو کی، گولسون اونو گوردو کده کونوللر. (ص ۵۲)

لکن دئمک اولارکی بختیار وها بزاده نین، اصل قدرت و اوستا دلیفی

اوزونو هجا وزنینه یازدیغی اثرلرده گوسته ریر، او، ان باشدا مرکب

بیر فکری، بسیط صورتده افاده قدرتینه مالکدیر. بو خصوصیتی بویا زیدا

او خودوغونوز و اوخویا جاغینیز مثاللرده گورمک ممکندور. وها بزاده –

نین "آتیلیمیشلار" منظومه سی (پو– ائماسی) بیرچوخ جهتدن اولدوغو

کیمی، هله افاده جهتیندن بیر شاه اثر صاییلاییلر. باغینیز "قوجالار

اٹوی" نین بیر گوشه سی، نه دقت و اینجه لیک له تصویر اولونور:

قوجالار ائوینده سلیقه، سا همان ■ اوطا قدا هرکسین اوز گوشه سی وار.

ماسا نین اوستونده گوزلوک، قلمدان ■ فرقتلر، ژورنالار، جلد – جلد کتا بلار

دولابین اوستونده کی بریت و سیفار ■ جوربه جور نسخه لی، حبالر، درمانلار.

بالاجا و طاغین باش دیواریندان * جوانلیق شکلینی آسیب هر بیبری
گوزگوده اوزونوگوردومو، بیرآن * شکیله زیلله نیر تفر نظرلری...
(ص ۳۱۳)

شاعر، دانیشیق دیلینی شعر دیلینه مال اتمک، همان منظومه ده
دقتی چکن آشاغیداکی سطرلرده موفقیت له با جا رمیشدیر:
(صحبت یخنه قوجالار ائوینده، سیفار چکمک اوستونده، ایکی قوجا
آراسیندا گئدیر)

ترکیده بیلیمیرسن، آزالت بیر قدر، * جانینا یاز یغین گلمه بیر مگر؟
- نه جان گون آخشا مدیر، اولومدن دانیش
آرتیق نه جان قالمیش، نه عومور قالمیش .
- دئییرسن تیرله نیب اوزاناق ایندی ؟
عومرون قالان پاییی داها شیریندی .
سن او زهیرماری بیر قدر آز چک * گورنه گونه سالیب سنی اؤسکوره ک؟
چولدن تا پامیسان آخی بوجانی * اونون عوضینه ایچ او درمانی .
- هانسینی دئییرسن ؟ اوساری طوزو ؟
(ص ۳۱۳)

افاده (بیان) ساده لیگینه مثاللار :

اودا دیزلرینه ووروب آغلادی * اوتوروب آغلادی، دوروب آغلادی (۲۹۹)
او هرگون گۆزه بیر، "یوخ، اول بیلمز،
آتالار، آنالار آتیلا بیلمز"
چیرپینیر اوره گی بودار قفسده، * گۆزلری با ییردا قولاغی سسده...
(ص ۳۱۳)

.... یا حقلی، یا حق سیز، من اینجی یهنده
بیر دفعه کونلومو آلان اولمادی،
قولونو بوینوما سالان اولمادی .
(ص ۳۱۴)
اوزونو آلدادیب یا شاماق یئتر .
دیپیندن قورویان آفاجیق... بیزی
نه گوهره گؤیردر، نه سو گؤیردر .
(ص ۳۱۶)
.... ائله کی رحمتلیک آروادیم اولدو،
منیم بو دونیادان الیم اوزولدو .
یوک اول بیلمه دیم جوان گلینه * الله دا چوخ گوردو منه قاریمی .

بورا گلمه گیمده، اینان من یئنه * گناهکار بیلیمیرم اوشاقلاریمی .
 سیندیریر اوزونو، آخی نه گرهک ؟ * سرینی ایچینده ساخلاییر قوجا .
 اقله کی، یا تاغا گیریر، صبحه دک * یورقانین آلتیندا آغلاییر قوجا .
 (ص ۳۱۷)

شاعر، یئری گلدیکجه آتالار سوزلرینی، خلقین تعبیر و عبارت لری
 مهارتله گتیریر، مینی منظومه دن بیر نئجه مثال :

بئله دیر ازلدن، بئله دیر قایدا :
 تا پماق چتین اولور، ایتیرمک آسان .
 ایندی آغلاییرسان ... آنجا ق نه فایدا
 اوزو بیخیلانین آغلاما غیندان ؟

(ص ۲۹۹)

... بیر وقت آییلدی کی، دگیشیب یئرلر ،
 چومچه ایستی اولوب ایندی قازاندان .
 ائل آغزی - فال آغزی ، یاغشی دئیب لر
 کوینک یاغین ایتمیش اوره گه جاندان .

بیر وقت آییلدی کی، کئچیب ایش ایشدن ... (ص ۳۰۱)

... بیر وقت آییلدی کی، بوایل کی سئرچه

بیلدیرکی سئرچه یه جیب - جیب او گره دیر (ص ۳۰۲)

... آنا دوزمه ممدی ... بو تازه گلین

تازه نرخ قویاندا کوهنه بازارا (ص ۳۰۳)

... یا لانین آد گونو یازیق آنانین ،

شاد گونو اولمادی ، داد گونو اولدو .

باشیندا تورپ اکدی او، قاینانانین

او، گلین اولمادی ، او، گونو اولدو ... (ص ۳۰۹)

هرکجه معلوم دورکی، شعرین اساس عنصرلریندن بیرى ده ذوق و خیال
 قدرتی نین مظهری اولان تشبیه، کنایه، ایهام، خلاصه، ایماژ و مبتدای قورلار
 و مختلف بدیعی سوز او بونلاری دور، آشاغیدا کی مصراعلار خصوصی ایله
 دقتی چکیر :

او اونه قاچدیقا دالا قاچیر یول (ص ۲۹۶)

او بیر داشا دوندو داش پله لرده (ص ۲۹۷)

... مجلس لال کسیلدی بیر آن ایچینده

اولدور ساړلداي دومان ايچينده ("گوزياشي" ص ۱۷۱)
 آخو گيرمک لريم ، اوزون گنجھسن
 ساړ گۆه گيمي آخا سيلمه دي . ("بیر پاییز گنجھسي" ص ۲۵۲)
 سترده . سوخوت دا الدن ساليب دیر
 سزی . سر- سريبه حالانان يوللار .
 ائله سل داعلاری اسیر آليب دیر .
 داعلاری سئليسه دولانان يوللار . ("تضادلار" پوئما ، ص ۳۵۷)
 سرده فلسفي مسئله لره ياناشماق ، مستقيما يئری گلدیکده اوگود
 وئرمک ، حکمتلی سؤزلر گئيرمک اسکيدن ادبياتيميزدا دب اولموشدور .
 ب . واهارزاده ده بو اصول اولدوقعا علاقه دار گورونور بو حکمتلی
 سؤزلر بعضا معين واقعه يا حکايه دن آلينان بير درس يا نتیجه
 صورتينده ، اکئريا پارانتئز ايچينه قويولموش کيمي نظمه چکيلير ،
 شاعر بير تربيه جي صفتی ايله دانیشير :
 نؤيوک حبيد ليک دیر ، مدنيت دیر ،
 سورجونو حقيمدان ايره لي گورمک . ("ياخين اوزاق اولدو" ص ۱۱۶)
 قايدادير حسيله ساخار همیشه
 جوان گله حگه ، قوجا گنج همیشه
 نؤيوک حنالار س دئديک لريني
 تربيه جئويرس حقيقت اولار . ("تيلميئشلار" پوئما ص ۲۱۵)
 ايناملار نامينه سؤز ييغين - ييغين
 ساغلانير بير- به - بير مقاوله لر
 دشيرم اصلينده اينامسيزليغين
 ان نؤيوک رمزی دیر مقاوله لر . ("تضادلار" ص ۲۳۶)
 ظالم اؤز گوزونده تيري سئجه بير
 اؤزگه گوزونده کی قیلدان دانیشير (همان منظومه ص ۲۲۲)
 زورا گووه ن لر عاغيللا (عقللا) دگيل
 دوشونموش همیشه عضه سيله . (يئنه همان منظومه ص ۲۵۱)
 لکن شاعرين دويغولاری علبه چالديقدا ، بونصیحت ، فلسفي دوشونجه
 و درس حيارتمالار آغير باشلی بير تربيه جي آغزی ايله اولمور ، بختيار
 خونور ، عصی لشير ، اؤزونون ده ، دئديگی کيمي :

منه بیگانه دیز سویوق قانلی لیق .
 هر شئیہ اؤز اؤلجوم ، اؤز ترازیم وار .
 سنین غرضی نین منه دخلی یوخ .
 منیم اؤز گؤروشوم ، اؤز غرضیم وار . ("بلی، عصی یم" ص ۶۰)
 بو حاللاردا ، اوگوروش و مقصدینی ، وار تاثری ایله هایقیریسر .
 مصراعلار اوره گه اوتورور و اوزمان شعر ایله حکمت سود ایله بال کیمی
 بیر- بیرینه قاریشیر :

او اولدو بیردن - بیره
 گوزونده کی . گیلده .
 - سوندو حیات ایشیفی
 - قولوندا کی ساعت سا
 ایشله بیردی هله ده (صحیفه ۱۱۳)

"سونسوزام ! " ، سوزده کی ده شسته باخ
 یعنی مندن سونرا هنج . کیم دونیادا
 منیم چیراغیمی یاندیرما یا جاق .
 سونسوزام ! میوه سیز بیر کؤکم ، سویام .
 اصلیمین ، نسلیمین سونونجو سویام ... ("آتیلیمیشلار" ص ۲۱۹)
 قلم گلجگه یول گؤسترن دیر ،
 او کی یارانماییب بهتانلار اوچون .
 قلم کؤنوللردن چیچک درن دیر ،

اونا یاراشارمی کور قازماق بوگون ؟ ("تخادلار" ص ۲۴۲)
 آی آنا آساندیر بورجو قایتارماق
 سؤگینی قایتارماق چتین دیر ، چتین !
 اولادلیق بورجونو ائوده مک آنجاق .
 عوضی دگیل دیر هله سؤگی نین . ("آتیلیمیشلار" ص ۲۰۶)

دونیانی همیشه اوره گینجه بیل .
 آیار گنجهلردن آخی چن دوغور .
 اونو بیلیرم کی افق دن دگیل
 هرکسین گونه شی قلبیندن دوغور . (صحیفه ۲۴۰)
 "آتیلیمیشلار" بو - نما سیندان آلدیفیمیز ، بو مصراعلاری یئنه نمونه
 اولاراق برابر اوخویاق :
 اوزون یا شاماغین سری ، یوردومون ،

نہ طوڑ پاغیندا دیر نہ دە سوپوندا .
کیچیکه محبت ، بویوگه حرمت * سببی بوندا دیر ، سببی بوندا !

اوز یاشینا گوره هامی یا صایقی :

" یول بویوگون اما سو کیچیکین دی ... "

بویوگه احترام ، کیچیکه قایقی "

یوخسا بیر جهالت ماییلیر ایندی ؟

انسان قوجالدیمی ؟ باشقالاریندان ،

دئونوب کومک اومور دیلسیز کورپه تک .

بیلیمیر آلت می ، اشیامی انسان ،

گرهک سیز اولاندا آتیلین گرهک ؟ (صحیفه ۲۲۱)

وصون اولاراق " ماتغینلار " شعریندن بیر نغچه مصراع :

ماتغینلارین حیلہ سیندن نغچه گره

تاریخ اندی ذروه لردن دره لره .

بو حیلہ گر خیانتلر ،

تاریخیمین نغچه - نغچه وارلیغینی لکه لهدی ، قارالادی .

او دشمندن قورخورام کی ، - ایچینده کی ظلمتینی ،

غضبینی ، نفرتینی ،

اوزونده کی گولوش ایله اورتہ بیلہ !

... اوزونده کی گولوش ایله سن آخیتدین

بیر اولکه نین گوز یاشینی بوگولوشله

خیانتین زهرینه بال قاتمیشان

بوگولوشله آنامیزی آغلاتمیشان (ص ۵۸ - ۵۷)

ب . وها بزاده نین قوتلی طرفلریندن بیر ی ده اونون درین لیرزمی

و بونوع (" بزمی ") شعرلرده کی با جاریقی دیر . شاعر بو باره ده موفقینی -

نین سرینی " باهار خسرتی " شعرینده ، بیر پارچا آجیر :

... یازمیردیم ... سینه ده لالدی دویغولار .

باغلابیب قاپینی ، پنجره لری ،

یازدیم : " خوش گلیمین ، باهار ، آی باهار !

گل ، گل اوره گیمی دیله کتیر سن .

دولسون اوره گیمه ایلیق نفسین ،

شعریمده نغمه‌لش سطر - سطر سن .
 شعر بورادا بیتدی... "بونه‌دیر؟" - دئدیم .
 چالیشدیم، آردینی یازا بیلمه‌دیم .
 کؤنول تریپنمه‌دی کؤنول دینمه‌دی .
 باهار، سؤزلریمده نغمه‌لنمه‌دی .
 بیردن قولاغیما گلدی باغچادان - بولبولون چه - چهی، بولبولون سسی .
 هله آچیلما یان گولون عشقینه - باهاری سسله‌ییر، اونون نغمه‌سی .
 بو سسین اودونا اری ییب آحدیم - قاپاییب دفتری باغچایا چیخدیم .
 بوزومتول هاوادان گوردوم کی دن - دن
 چیلپاق بوداقلارا الهنیر باهار
 دویدوم کی بولبولون چه - چه سسیندر
 ایندی اوره‌گیمه جیله‌ییر باهار .
 قلمی یئره آت ای کؤنول ، دایان ،
 یانغی سیز نغمه‌یه نغمه دئییلمز .
 اوزو آلیشما یان ، سوزو یانما یان - نغمه‌لر بیر قلبی یان دیرا بیلمز .
 باهاردان نه دئسین ، نه دئسین بوگون
 باهار حسرتیله یانما یان اوره‌ک ؟
 سوزومو باهارا جنویرمک اوحون ،
 اوزومو حسرته جنویرم گره‌ک . ("باهار حسرتی" ص ۱۳۵ - ۱۲۹)
 حس‌لرین قوتی ، صمیمی لیک ، سئوگی ، گؤزه‌للیک آنلایشی ، لیبریک
 استعدادین انکشافیندا مهم عامللردیر . شعر اوز - اوزونه بیر بولاقدان
 قاینار کیمی ، طبیعی اولاراق وجوده گلیر ، امرله و زورلا دگیل ؛
 امرله ، تهدیدله دانیشماز اوره‌ک
 بو بؤیوک حکمتی بیله‌سن گره‌ک ! ("گؤز یاشی" ص ۱۷۲)
 بو بؤیوک شعر مجموعه‌سییده آزادلیق فکری ، انسانین ظلمدن و اونون
 توره‌تدیگی پینس حزکت طرز‌لریندن (نؤکرچیلیکدن ، یالتاقلیقدان ، یالاندان
 و دولاندان) قورتولوشی مهم بیریئر توتور . شاعر ، آزادلیغی دینا میک
 بیز مفهوم اولاراق قبول ائدیر ، هر شئیدن اول ، حریته حق قازانماق
 لازمدیر ، اونو درک ائتمک و بیره‌دهشتلی سوسوزلوق کیمی اوره‌کده حس
 ائله‌مک لازمدیر . یوخسا ، مثال کتیردیگی فیل لر ، بوتون قوتلرینه رغما

حقلر سه مدرک اولما ديقلاری مدتحه ائله حه ، اسیر ونوکر قالاحاقلار ،
بالعکس اللریمده کی نعمتلرین قیمتیسی بیلمه ینلر فایدالانما حقلرینی
ده اییرمیی اولورلار (ان الله لا یغیر ما بقوم حتی یغیروا
ما بآعینهم ... سوره ، الرعد) . شاعرین وئردیگی مثالا کلهک ؛
فیلن آاغینا ، هله کؤرپه ایکن - زنجیرلی ، قفللی ، قاندال ووردولار .
سینه ؟ حونکی فیلن کله حه گیندن ،

آخر ضره سیدن خوخ قورخور دولار .
کولر آیا دؤندو ، آیلار ایل اولدو
بالا فیل ، بیگه فیل اولدو .

او . ائله بیلدی کی ، ائله ساندی کی ،
سزهک دیر ، زسب دیر ، قاندالار فیلده .
او ، ائله بیلدی کی ، ائله قاندى کی ،
دده - بائاسی دا باشامیش بیله .

اونو اییحیتمه دن بو دوستاق حالی
" یقمن کی ، بو سیم حقیمدیر " - دئدی .

فیل اؤز آغابدا گؤردو قاندالی * محوس اولدوغونو قانا بیلمه دی
ضرر سیز حیواندیر گؤردولر بو فیل ،
آزاد ائله دیلر اونو زنجیردن .
آنحاق ائله بیل کی ، او ، هنج فیل دگیل
بیر آدیم آتمادی دوردوغو یئردن .

" نئری ، نئری ! " دئییه ووردولار اونو ، * قالحمادی ،
فامحی یا شاییتی اگدی .

آخی آزادلیعین نه اولدوغونو .

مئل هاردان بیله اییدی ، فیل نه بیله اییدی ... (" تضادلار " ص ۲۳۳ - ۲۳۲)
بو حکابه ، استعمار فرهنگی نین ، (فیل لرین مثالیندا گؤردوکو -
موز کیمی) مختلف قوم و ملت لرین باشینا نه لر گتیردیگینی چوخ
کؤزه ل حانلان دیر بر .

شاعرین وطیفه سی اؤز ائلینی بیله تله و دوزاقلاردان خبردار ائتمک
و دشمنلرین حله لرینی آجیعا وورما قدير ، دیل وسؤزه دگیل عمله باغمالی
حونک .

آزادلیغین اوزو اولمایان یخرده

قایدادیر، همیشه سوزو بول اولور، (ص ۲۱۲)

او، دنیا داکی اوز و فرهن حوادثه باغیر و بئله نتیجه آلیر:

هر گون بیر اولکه قوپور ولوله ■ ظالمر، ظالمر گلدی - گندر لر .

بشرین تاریخی قدیمدن هله ■ آزادلیق یولوندا چکیشه لردیر .

آزادلیق آلینار، یاددان اومولماز ■ آزادلیق و فریلمز ارمغان تکین .

و فریلن آزادلیق آزادلیق اولماز،

باشقا بیر رنگی دیر، او، اسارتین . ("تضادلار" ص ۲۲۷)

تاریخ ده اسیرچی لرین واستعمارچیلارین الینده قورخولو بیر

وسيله یه چئوریلیر، حالبوکی، عبرت له باغیلیرسا، تحقیق و تنقید له دقت

آلتینا آلینیرسا، تاریخ مظلوملارین بیر درس کتابی دا اولما بیلر .

مثال اوچون شاعرین "مدایین خرابه لرینی" دولانیرکن دوشوندوک لیری

و دویدوقلارینا قولاق آساق، اوزونو خاقانی ایله مقایسه ایله دئییر:

من بو خرابه لرین بوزارمیش داشلاریندا

ظلمدن داشا دؤنموش، اوره ک لری گورورم . .

او بو خرابه لرده گورموش قوجا تاریخین

بیر قانسوز حکمونو .

من گورورم زمانین، تاریخین اوز حکمونو .

او گورموش بو سارایین ائنوننده باش اندیرن

ساسانی لر شاهینا هر ایل مین، مین باج و فرهن

الی قوینوندا دوران، زرتاجلی خاقانلاری

من گورورم بیر قاریش طورپاق اوچون، یئر اوچون

تؤکولن آل قانلاری .

کیم دئییر ویران قالان بو قصره آغلامیش او ؟

یوخ قصرلر یارادان او عصره آغلامیش او !

"آخستان" دان اینجیب او جالتمیش حق سینی ،

گوزه ل زمانه بیلیمیش " کسری " زمانه سینی .

یوخ ، یوخ ! شاعر شاه دگیل ،

شاهلیق اینجیتیمیش سنی .

اؤتوب کئچن همیشه انسانا خوش گورونور .

بو گونون ائنيشى ده سنه يوخوش گورونور .
 محو ائتميش تا پدالاميش آخى از لدن برى
 دوشونمه ين بئين لر، دوشونن بئين لرى . ("طاق كسرى اونونده" ص ۱۸۲)
 شاعر بوتون دونيا قوملارى نين تاريخينه بويوك علاقه بسله ييئر،
 عمومي اولاراق انسانين خوشبختليكي، گله جگى اونون باش قايغيسى دير .
 لکن او بيليركى، بيليرلىك و برابرليگين معناسى، هاميني بير قاليبدان،
 چيخميش كيمي بير- بيري نين عيني سى حالينه گتيرمك دگيلدير . هر
 قوم و هر كس ائوز قيمت، منليك و وارليغيني حفظ ائتمك شرطى ايله
 گرهك باشقالارى ايله بير و برابر اولسون . اگر بيليرلىك و برابرلىك
 قومي و شخصى خصوصيت لرى انكار و امحاء ائتمك ايله اولورسا بونظر -
 تين و ياراديليشين قايدا و نظامينا ترس دوشر . (و من آيات -
 خلق السموات والارض و اختلاف السننكم و الوانكم
 ان قى ذلك لايات للعالمين - سوره الروم - آيه ۲۲) .
 بودوركى شاعرين ائوز ديلينه و ائلينه اولان سفوگيسى اوخوجويا روح
 وئرير . شاعر بو شعورون اويانماسى اوچون ائوز ائلى نين اوزاق كئچ -
 ميشيه ده مراجعه ائدير و آلا داغدان (آلتاي دان) تا آغرى داغين
 اتك لرينه قدر اوزانيپ گلن يوللارى، كئچميشدن گونوموزه قدر اوزا -
 نان سيلينمز بير ايز كيمي جانلانديرير :
 گورورم ، انبريك بيز آلا داغدان .
 يوروشدور ..
 داغيلير گويون قبه سى .
 گلير قولاغىما ، گلير اوزاقدان ، بير قوپوز نغمه سى ، بير قيليج سى .
 بو نه دير ؟
 من هارا ، آلا داغ هارا ؟
 عصرلر آدلادى عومرون بير آنى . * منى آپارميش چوخ اوزاقلارا
 داماريمدا آخان بابا مين قانى . (" تا پما جالار" ص ۱۰۳ - ۱۰۴)
 بيرداها نمونه :
 شهرتلندى قديم سيبير دوزلرى . * آت چاپديلار دوز آلتايدان اوغوزا
 نواش نين شيرين - شيرين سوزلرى ،
 كورپو سالدى جيفاتاي دان اوغوزا . (" سلام ائوزبكستان" ص ۴۸)

سۆز آچیلیمیشکن ، بو بابدا ، صون اورنک (نمونه) اولراق ، وها بزاده
 سین "قارا زورنا" آدلی گۆزهل شعرینی خاطر دن چیخارماق اولماز :
 قهقهه ایله شاقیلدادی قارا زورنا ،
 اوچوب گلدی قاطارینا
 قاطاریندان آیری دوشن بالا دورنا ،
 بو سن دوشمن قولاغیندا ، بیر قهقهه ، بیر گولوشدو .
 قتییمینه دیوان توتان
 حدودلاردان چوله آتان ، * اوغوز بابام پادا دوشدو .
 سسلندی می قارا زورنا -
 داماریمدا قان اوینادی ، نغمه لندی .
 اوره گیمه اود چیلندی .
 ده لرین آت چایدیغی گئنیش دوزلر ، لیه لندی ...
 آلا داغدان آغری داغا یاللی گئتدی ،
 تاریخیمی یارادانلار ، اولو بیگلر ، اولو خانلار .
 بامسی بئیره ک قیلیجنی بولغیله دی
 اولو صویوم صوی صویلا دی ، سۆز سۆیله دی .
 مشعل یاندى قلعه لاردا .
 آلاچینلار توتسولندی تالالاردا .
 دده م قورقود ساز کۆک لهدی .
 خان بایاندور کۆهله نی نی هوروک لهدی .
 یاد ائلی نی
 حدودلاردان اوزاقلارا ، سوروک لهدی . قارا زورنا !
 ما با توتدون ، دشمن اوسته قیلیج چکن غازان خانین ،
 نعره سیندن ، هاراییندان .
 اؤز سیم سن ، نسیم سن .

نسیم کیمی سن اسیرسن ، عصرلرین اوتاییندان ("قارا زورنا" ص ۸۰ - ۷۹)
 بختیار وها بزاده نین یارا تدیغی گول باغچا سیندان ، داهبا
 قوجاق - قوجاق دمه ت لر اوخوجولارا ارمغان ائتمک بویوک شیروسوسه -
 دیر ، او قدر داهبا اوخویوب ذوق آلاچاق شعرلر وارکی ، یازیمیزین
 صونوندا ، اوتون دا ، آرا - صیرا ، آغ صاحب لاردان دانیشیب دوشوندوگونو ،

"شیرازلی سعدی" نین "گلستان" آدلی شاه اثری نین مقدمه-سپینده قوجالیقدان شکایتینه بنزه تمک ایسته بیریک .سعدی ،اللی یاشیندا ایکن ،بئشگون قدر قالان فرصت دن بحث ائدیردی .بونونلا برابر ، ایگیرمی ایل صونرا "بوستان" کتابی نین ،باشلانغیچیندا - بودغه یئتمیش یاشیندا ایکن - یئنه قوجالیقدان شکایت اتمک فرصتی نی تاپدی و بیلدیگینیز کیمی محتملا یوز ایل فلان یاشادی ،آرزوموز بودورکی ، وها بزاده نین ده ،پاییز آدلاندیردینی بو کمال موسمی ،هامی موسمرین مجموعوندان داها اوزون سورسون و او چوخ یاشاسین وحوخ قیمتلی اثر لر یازسین .باغین اوزوده ائله بئله دئییر :

بو قدر یازمیشام ،هله آزدیر ،آز

ان بویوک ، ان درین سوز ایچیمده دیر . (ص ۳۶۰)

تهران - دوکتور حمید نطقی

بگذردن بیلدی یه نین قالان:

بو شعر یوخ یاخیب - یاندیران بیر اود دور ، بیر آلوو دور .
بورادا شاعر ائیله هیجانلا ، محمد هادی نین مزارینی آختارییر
کی ، منی ده اوزوایلله برابر چکیب آپاردی ، اختیار سیز اولراق
اونونلا یولا دوشدوم و هادی نین مزارینی آختاردیم و بیلیمیرم
تا یا بیلیمیشم یا یوخ !

یگانه آرزوم بودورکی ، بو شعریمی دیدارینا بیر دنیا حسرت
چکدیگیم عزیز و قدرتلی شاعر قارداشیم فکرت صادق گوروب اوخو-
یاپدی ، سیز بو ایشده منه کومکنیزی اسیرگمه یین .

قارداشینیز حسینعلی

۲۰ / اردیبهشت / ۱۳۶۱ شمسی

آذربایجان شفا هی خلق ادبیاتی

(۱۴)

لطیفه لری : لطیفه لری خلق آراسیندا مشهورا ولان ، گولدوروجو کیچیک حکایه - لردیر . لطیفه لرده ، خلقین طنز و مزاح استعدادی ، ایتی عقلی ، دویوشکن روحو و منفی لیکلره قارشی باریشما زمناسبتی ساده و جانلی بیر افاده ایله عکس اتمیشدیر .

آذربایجاندا لطیفه لری چوخ قدیم تاریخی واردیر و ان چوخ ایکی نفرین "ملانصرالدین و بهلول" آدینا باغلی دیر . بهلول (داننده) روایتلره گوره هارون الرشیدین قارداشی اولموشدور و لطیفه لری ملانصرالدین لطیفه لریله هرجهتدن فرقلی دیر .

آذربایجان خلقینین ان چوخ سئوودیکی لطیفه لری ملانصرالدین آدینا باغلی اولانلاردیر . خلق ، مختلف زامانلاردا مختلف مناسبتلرله یارادیلان لطیفه لری ده زمان کئچدیکجه اونون آدینا باغلامیشدیر .

ملانصرالدین لطیفه لری : ملانصرالدین مزاح و طنز لطیفه لریله دنیا جا تانینمیش بیر خلق فیلسوفی دیر . او ، تورک خلقلری ذکاسینین و طنز استعدادی نین تمثالی و نماینده سی دیر . ملانصرالدین عصر لر بویو خلق طرفیندن عمومی لشدیر یلمیش بیر صورت و سیما دیر . بوصولته ، خلقین عقلی ، تدبیری و حاضر جوابلیغی و عصر لر بویو الدها ائتدیگی حیات تجربه لری تجسم ائتدیر یلمشه هر هانسی بیر یخرده عدالت سیزلیک و اوزباشینالیق ، افراط و یا تفریط اولاندا خلق ملانی تاپیب اورایا گتیریر و اونون واسطه سیله اوز محکمه سینی تشکیل ائدیر و بومحکمه نین صونوندا ، حقیقت میدانا چیخیر و حق و عدالت غلبه چالیر و مسئله ، خلقین خیرینه حل اولور .

ملانصرالدین صورتینده بعضا باشقا بیرجهت ده اوزونو گؤسته ریر . او ، بعضا عوام ، ساده لوح ، گولونج ، تکزالدانان و ترسینه ایش توتان بیر انسان کیمی ده تصویر ائدیلیر و خلق طرفیندن کسگین ساتیرا ائتدیرمه توتولور . دئمه لی ، خلق اوز لطیفه لرینده بیر طرفدن اوز ذکاء و مدرک لیگینی تصویر و تبلیغ ائدیر ، عوام - ملارین گؤزونو آچیر و اونلارا یول گؤسته ریر ، او بیر طرفدن ده عوام لیغی ، ساده لوحو ، موهومات و گفربلیگی ، تنبللیک و طفیلی لیگی کسگین تنقیس ائتدیرمه توتور و اونلاری اصلاح اتمگه چالیشیر .

ملانصرالدین خلقه ظلم و ستم ائیله یین بیگلره و حاکملره و هابئله قولافی توکلو متعصب لره و عبادتی و دعائی شخصی منفعتلرینه وسیله و پله ائده نلره قارشیدیر و بئله کیمسه لری طنز آتشینه توتور. ظالم لر، ریاکارلار، متملق و یالتاقلار اونون طنز آ میز سؤزلر یله گولونج و پیس وضعه دوشور و خلقین نفرتینی تحریک ائدیب و عبرتینی موجب اولورلار.

یانلیش ائولنمه لر، اؤز منفعتلریندن باشقا بیر شئی دوشونمه یین آداملار، انسانلارین بیلک و فضیلتلرینه یوخ، قیلیق و قیافه لرینه اهمیت وئیره ن کیمسه لر و بخش گونلوک دنیا موقع و قازانجی اوچون هر شئی فدا ائده ن آداملار اونون معنالی لطیفه لرینده گولدور و جو، لاکن مثبت تأثیرلی بیر شکیلده عکس ائتمیشدیر. لطیفه لر، کیچیک حکایه لردن عبارتدیر و لطیفه لرین مزاح عنصری ملایا استناد ائدیلن بیر جمله ده توپلانیر و ملانین جمله لر یله انسان متناقض بیر وضعیت قارش سیندا اولدوغونو آنلار. بولطیفه لر، انسانی هم گولدورور، هم ده دوشوندورور (فکره سوق ائدیر).

بولطیفه لر، گونلوک یا شایشین هر صفحه و ساحه سیله (ائو، عائله، کوچمه، جماعت، ایش حیاتی و سایر) علاقه دار اولدوغو اوچون هر بیر مناسبت ده خاطره گلر. ملانصرالدین لطیفه لرینده اونون دنیا گوروشو ده عکس ائتمیشدیر. ملانین دنیا گوروشو، عقل ایله حسین موازنه سینده دایانان بیر گوروشدور. ملا هر بیر افراطی اخلاق و حرکت قارش، اونون ضدیله قارشیلیق ائدیر.

ملانصرالدین لطیفه لری ۱۳- نجو عصر دن بری یارانماغا، و زامانلا فورمالاشماغا باشلامیشدیر. خلق، اوندان صورایارانان لطیفه لری ده اونون آدینا باغلامیشدیر. مثلا: تیمور لنگ ایله علاقه لی حکایه و لطیفه لری ده مثلا نصرالدینه نسبت وئرمیشدیر. ملانصرالدین لطیفه لری کئچن عصر دن بری توپلانماغا و نشر ائدیلمگه باشلانمیشدیر. بوباره ده زاخاروف توپلاییب چاپ ائدیگی نمونه لرین ایضا حلا ریندا بئله یازیر: "ملانصرالدین تاتار (آذربایجان) لطیفه لرینین سویملی قهرمانی دیر. اونو، یالنیز تاتار لار دگیل، ایران، تورک، ارمنی و باشقا شرق خلقلری ده سئویرلر."

آذربایجان مؤلفلریندن مُذنب (علی عباس) ح. زینالی وح. طهما سب بولطیفه لرین توپلانماسی و نشرینه چالیشمیشلار. ۱۹۶۲ ده، لطیفه لردن روسجا یا ترجمه و نشر ائدیلمیشدیر. لطیفه لرین تدقیقینده فولکلورچوت. فرضعلیوف چوخ زحمت چکمیشدیر. داها اول ده اشاره ائدیگیمیز کیمی، ملانصرالدین و لطیفه لری آذربایجان باشقا ایرانین آیری یئرلرینده، هابئله تورکیه ده.

وعرب لرده وحتی هندوستان یاریم آداسیندا دا حی مشهورا ولوب ،بواؤلکه لرین خلقی ملانصرالدینی اوز خلقیندن بیل میشر . بیر- بیرله قونشوا ولان، واسلام معارف و مدنیتیه یاشایان بو خلقلرین ملانصرالدین ولطفه لرینسی مقایسه لی تدقیق ائده رسک ،بونلارین بیر- بیریندن آز- چوخ فرقلی اولدوغونو گوره ریک .

فارسلارین ملانصرالدینی داها چوخ بلاهت ،ساده لوحلوق و کوودنلیک تمثالی دیر . حالبوکی ،بیزده کی ملا ، داها چوخ ذکا ، حاضر جوابلیق ونکته - دانلیق نماینده سی دیر . هله تورکیه ده مشهورا ولان نصرالدین خوجا تمامیه عقل سلیم وطن ممثلی دیر .

عربلرین جوخاسی دا لطیفه لرینه باخیلیرسا ، داها چوخ جنسی و معیشت مسئله لر و موضوعلاری اطرافیندا دوشونن و حکایه اویدوران بیر شخصیت دیر .

تورکیه قایناقلارینین و ثردیگی معلوما تا گوره (۱) تورکلرین ملانصرالدینی (نصرالدین خوجا) ۱۲۵۸ ده سیوری حصارین (*Sivrihisar*) خورتو کندینده آنادان اولموش و آتاسیندان مالالیق درسی آلمیش ،صنرا آق شهر و قونیه مدرسه لرینده اوخوموش و ملا اولموش دور . نصرالدین خوجا ۱۲۸۴ ده آق شهرده وفات ائتمیش و مزاری دا اورا دادیر .

طنز حکایه لرله مشهورا ولان نصرالدین خوجا اولندن صنرا تورک تاریخینه کئچیب خلقین مزاح و طنز تمثالی و نماینده سی اولموش دور . ائله کی ۱۴- اینجی عصرده تیمور استیلاسی ائنا سیندا دا اونو امیر تیمور لاگوروش دوروب و اونون دیلیندن حق سوزلرینی سؤیله میشر . بوندان صنرا هریشرده و هر زمان خلق طرفیندن بیر لطیفه سؤیلنمیشسه بونلارین ان مناسب لرینی نصرالدین خوجا یا نسبت و ثریب اونو خلق لطیفه لرینین اولمز نماینده سی صایمیشلار . ایندی ده هر ایل آق شهرده نصرالدین خوجا نامینه بیر هفته لیک ادبی یا رادیجیلیق و ساتیرا فستیوالی توتولور .

ملانصرالدین لطیفه لری کئچن عصردن بری غرب دیل لرینه ترجمه ائدیلمیش و غرب عالم لری ده ملانین شخصیتی ولطفه لرله یاخیندان علاقه لنمگه باشلامشلا . عمومیتله غرب عالم لری ملانصرالدینین تاریخی و حقیقی شخصیتی حقیقنده شبیه ائتمکده دیرلر .

بایراق دارویچ (*Bayraqdarovich*) و باست (*Bassett*) ین فکرینه گوره اونون جو عصرده بغداددا یاشایان و عربلر آراسیندا مشهورا ولان جوخا آدیندا بیر آدامین لطیفه لری کتاب حالینده توپلانمیش و بو کتاب ۱۶- ۱۵ نجی عصرلرده تورکجه یه ترجمه ائدیلمیش

آدیندا بیر آدامین لطیفه لری کتاب حالیندا توپلانمیش و بو کتاب ۱۶- ۱۵ نجی عصرلرده تورکجه یه ترجمه ائدیلمیش و حقیقی وارلیغی مشکوک اولان ملانصرالدینین لطیفه لریله بیرلشمیشدیر. بو عرب لطیفه لری ده فارس، سریانی و سانسکریت قایناقلاریندان کلمیشدیر.

بیزجه، آذربیردقتله بو فکرین یالنیش اولدوغو اورتایا چیخیب جوغا. نین تورکلرین خوجا کلمه سینین تحریف ائدیلمیش شکلی اولدوغو آنلاشیلیر. صونرا عربلرین جوخا یا عطف واستناد ائتدیکلری لطیفه لر داها چوخ جنسی و معیشت مسئله لر اطرافیندا اولوب بیزیم ملانصرالدین لطیفه لریله فرقلی دیز. تاریخی ماهیتی نه اولور سا اولسون ملانصرالدین صورتی بیزیم خلقیمیزین ذکا، عقل و حاضر جوابلیق، طنز و بیرسؤزله کومئدی دهاسینین ائشسیزتمنالی و لموش و لطیفه لری ده عصرلر بویو خلقتین هر ساحه ده اکلنجه لی و عین زاماندا عبرت- آمیز حیات یولداشی اولموشدور.

آتالار سؤزو، و مثل لر

خلقتین یاراتدیغی و عصرلردن بری اوزونه حیات دستور و ائتدیگی حکمتلی و موجز سؤزلره آتالار سؤزو دئییلیر. بوسؤزلر خلقتین دونیا گوروشونو و حیات درسینی اکتوا ائدیپ، یوزلرجه دفعه تجربه ائدیلمیش حقیقتلری افاده ائدیپ لر. هر ملتین اجتماعی و معیشت مسئله لرینه باخیشی و اونلارین حل چاره سی آتالار سؤزلرینده عکس ائتمیشدیر. بوسببدهن آتالار سؤزلری خلقتین اخلاق و یاشاما مربی و معلمی وظیفه لرینی ایفاء ائتمیشدیر. آتالار سؤزلری ان آز سؤز ایله ان گئنیش معنا و مفهومی افاده ائدن شاه اثرلردیر. آتالار سؤزلرینه فرانسیزلار و انگلیسلر "تجربه نین باری" و روسلار "عبرت آمیز سؤزلر"، "قانادلی سؤز" و "قیزیل سؤز" کیمی آدلار وئرمیشلر. آتالار سؤزو و مثللر بیر- بیرینه چوخ یاغیندیر. لکن بونلاری بییر- بیریندن فرقلندیرن جهت لر واردیر. آتالار سؤزلرینین هامی سیندا تام محاکمه، بیتیمیش فکر، عمومی لشدیرمه و نتیجه واردیر مثلا: "آغاچ بار وئره نده باشینی آشاغی سالار"، "ضررین یاری سیندان قاپیتماق قازانج دیر"، "زحمت چکمه یین را حاتلیغین قدرینی بیلمز".

مثللرده ایسه فکر تام ایله افاده ائدیلمه میس و نتیجه ده عمومی لشدیریلمه- میشدیر. مثلا: "دیشسیز آغیز، داشسیز دگیرمان"، "بالدیز، جووالدیز" کیمی. دیکله بیجی مثل دن قاباخ و یا صونرا آنلاتیلان سؤزلری مثل ایله توتوشدور- دوقدان صونرا اونون حقیقی معناسینی درک ائدیر.

چوخ زامان آتالار سؤزو و مثل، مثله آتالار سؤزونه چئوریله بیلیر. بونون

اوچون مثل ده کی فکری تاما ملاماق مقصدیله بیرسؤز آرتیرماق کافی دیر. اگر یوخاریدا مثال وئردیگیمیز مثللرین صونونا "کیمی دیر" سؤزونو آرتیرساق فکری تما ملایار ومثلی، آتالار سؤزونه چئوریلیمیش اولاریق .
 "حیوانی بودوندان داغلارلار، انسانی اوره گیندن"، "آدام آغزیندان سوز چیخار، قازان آلتیندان کؤز" کیمی آتالار سؤز لریندن "هاغلارلار" و "چیخار" سؤز لرینی گؤتورسک مثلہ چئوریلر .

آتالار سؤزو ومثللر چوخ زامان بیر حقیقی معنادا، بعضاده مجازی معنادا ایشله دیلیر. حقیقی معنادا ایشله دیلن لره مثال : "عقللی باش هر شئیدن منفعت گؤتوره ر"، "باش ساغ اولسون پایاق تاپار"، "ایش انسانین جوهری دیر" "یا خشی دوست قارداش دان ایره لی دیر" وسایره .

مجازی معنادا ایشله دیلن لره مثال : "آیی ایله بیرچو والاکیرمه !"، "ایلانین آغینادا لعنت، قاراسینادا"، "ایسلانمیشین یاغیشدان نه قورخوسو" "اشه گیم اولمه یونجا بیتینجن" وسایره .

توپلانماسی ونشری : تورک لرین آتالار سؤز لری ایلک دفعه ۹۰۰ ایل بوندان قاباق کاشغرلی محمود طرفیندن توپلانیب، دیوان لغات تورک ده قیسه ائدیلمیش دیر. بو سؤز لره مؤلف "ساو" آدی وئرمیش دیر. بونلارین بیر قسیمی ایندی ده تورک خلقلری ایچری سینده مشهور دور مثلا:

تاغ تاغاقا ووشماس، کیشی کیشیه قاووشور = داغ داغا قوووشماز، آدام آداما قوووشار.، "آوجی نئجه آل بیلسه، آدیق آنجایول بیلر = اوچو نئجه آل (حیله) بیلسه آیی اونجا (اون ائله) یول بیلر"

عصرلردن بری کلاسیک شاعر لریمیزده (نظامی، خاقانی، نسیمی، خطائی، فضولی وباشقالاری) شعر لرینده آتالار سؤز لرینی ایشلتمیشلر. مثلا نظامی، خاقانی نسیمی و فضولی نین اثر لرینده آشاغیدا کی آتالار سؤز لری ایشله دیلمیش دیر :
 "آختاران تاپار"، "دوشاب آلمیشام بال چیخیب"، "هرکسین توسوسو اوز باجا - سیندان دوز چیخار"، "اٹو او عروسونو توتماق اولماز"، "ایسیندیم ایستی سینه، کور اولدوم توسدوسونه"، "پیشیک بالاسینی ایسته دیگیندن یئیه ر"، "وقتسیز بانلایان خوروزون باشینی کسرلر"

کتاب ده ده قورقود دادا چوخلو آتالار سؤز لری واردیر. مثلا: "کول تپه حیک اولماز"، "قاری دشمن دوست اولماز"، "چیخان جان گئری دؤنمز"، "اسکی پامبیق، بئز اولماز"

قدیم ناغیللاریمیزدا وداستانلاریمیزدا آتالار سؤز لری ومثللر ایشله دیلمشدر .

آتالار سۆزلرینین توپلانیب نشر ائدیلمه سی ۱۹- نجو عصرده باشلامیشدیر .
 بوباره ده تغلیس ده چیخان "سبورنیک ماتریالوف" مجموعه سینده آتالار
 سۆزلری و روسجا ترجمه لری شایان دقت دیر . مطبوعاتدا خصوصیه ملانصرالدین
 مکتب و دبستان مجله لرینده بیر صیرا آتالار سۆزو و مثلر چاپ ائدیلمیشدیر .
 ۱۹۲۶ داع . حسین زاده و ح . زیناللی بوباره ده آیری - آیری کتابلار
 چیخارتمیشلار . حسین زاده نین کتابیندا آتالار سۆزونو الفبا . صیراسی ایله
 و زیناللی نین کتابیندا مضمون و موضوعا گۆره دوزولموشدور . حسین زاده نین
 کتابی صورادان دا مفصل نشر ائدیلمیشدیر . ۱۹۶۱ ده آتالار سۆزو و مثلر
 حقیقده ای - ابراهیموفون کتابی چیخمیشدیر .

ایراندا ، (۱۳۲۲ ه.ش) ده علی اصغر مجتهدی "امثال و حکم" آدلی کتابینی
 ۲۵۰۰ آذری آتالار سۆزونو و مثلرینه اختصاص وئرمیشدیر . انقلاب اسلامی دن
 صورا (۱۳۵۹) دا یعقوب قدس نئچه ایلیک زحمت و چالیشمالاری نین محصولو
 اولان ۶۰۰۰ آتالار سۆزونون بیرینجی جلدینی چاپ ائتدیرمیشدیر .

آتالار سۆزو و مثلرین منشائی : آتالار سۆزو و مثلر ، حیاتین مختلف ساحه

لرینه عاید اولدوقلاری کیمی یارانما یوللاری دا مختلف اولموشدور . مثلا
 اوچولوق ، اکینجیلیک و مالدارلیقلا علاقه دار مختلف آتالار سۆزو و مثلر
 یارانمیشدیر . عمومیتله حیات و معیشتین هر ساحه سینده خلق آتالار سۆزو و مثلر
 یاراتمیشدیر . بوباره ده خلق یارادیجیلیغی نین دا اساسلی رولو اولموشدور .
 بیرچوخ بایاتیلار ، تا پماجالار و لطیفه لر تدریجا آتالار سۆزو و مثلر چئوریلمشدر
 بوجه تدن ملانصرالدین لطیفه لری خاراگتئریستیک دیر : کیشی نین سوزو بیر اولار .
 کیشی نین مالی گۆز قاباغیندا ، دئدیلملا آش آپاریرلار ، دئدی مننه اددیلر
 سیزه آپاریرلار ، دئدی سنه نه ! وسایره . بعضا ناغیللارین ، حکایه و افسانه لرینده
 اساس مغزی و معناسی آتالار سۆزو و شکلینه دوشور . مثلا : یاخشلیق ائله آت دریا یا ،
 بالیق دا بیلمه سه ، خالق بیلر . اکنده یوخ ، بیچنده یوخ ، یئینده اورتاق قارداش
 خلق داستانلاریندا دا بیرچوخ آتالار سۆزو اله کلمیشدیر . مثلا : چوخلاری
 آتاسی نین گۆزلرینی چیخارتدی کی اونا "کورا و غلو" دئسینلر ، ائله هئی دئدیلمر
 "کور کیشی نین اوغلو" .

بیرچوخ ماهنیلار ، بایاتیلار ، ولایلار و آغیلاردا چوخ زامان مثل کیمی
 ایشلنمیشدیر . مثلا : بالا دادی ، بال دادی بالا آدام آدادی

شیرینی شیرین اولو . آجی سی دا بال دادی

داغ باشینی قار آلار دومان گلر قارالار
 ایلرکئچر ساغالماز سۆزله دگن یارالار

بعضا شاعرلرین ، یازیچی و بویوک آداملارین دا حکمتلی مصراع و بیت لری و سۆزلری مشهور اولوب آتالار سۆزونه چئوریلیر یعنی یازیلی ادبیات دان استفادہ ائدیلیلر . مثلا :

کامل بیر پالانچی اولسا دا انسان ■ یاخی دیر یاریمچیق پاقچیلیقدان

انسانا آرخادیر اونون کمالی ■ عقلی دیر هرکسین دولتی ، مالی

ما برین بعضی مصراعلاری دا بوقبیل دن دیر :

آخ نجه کفف چکمه لی ایام ایدی

کیم نه دئییر بیزده اولان غیرته

ملت نجه تاراج اولور ، اولسون نه ایشیم وار

افسوس قوجا لیدیم آغا جیم دوشدو الیمدن . وسایره

آتالار سۆزو و مثللرین موضوع دایره سی چوخ گنیشدیر . بونلار ، خلقین هر طرفلی

حیاتی ایله علاقه دار یارانمیشلار . بونلار خلقین امگه ، زحمته و دوغرولوغنا

علاقه و باغلی لیغینی گۆسته ریر . مثلا : ایشله مه یین دیشله مز ، ایش آدامیین

جوهری دیر . اقلدن قالان الی ایل قالار . قالان ایشه قاریا غار . زحمت

چکمه یین بال یئمز . اقل گوجو ، سئل گوجو . تنبله دئدی لر قاپینی اورت دئدی :

کولک اسر ، اورتیر . تنبله ایش بویور ، اوسنه عقل او گره تسین .

آذربایجان آتالار سۆزلرینده وطنه محبت و باغلی لیک ، دوستلوق ، قارداش

وقهرمان لیک مهم یئر توتور . مثلا : وطنه گلدیم ، ایمانا گلدیم . دوغما یسورد

شیرین اولار . هرکسه اوز وطنی عزیزدیر . آنام کیمی یارا اولماز ، اولکهم کیمی

دیار . وطن ویرانده اولسا ، گئنه جنت دیر . ویا : دوست یامان گونده تانیبار

کهنه دوست دشمن اولماز . دوست گلشی بایرام اولار . دوست مین ایسه ، آزدیر ،

دشمن بیر ایسه ، چو خدور . یولداشین گۆسترمنه ، سنین کیم اولدوغونو دئییم .

ویا : ایگید اودورکی ، آغزینی یوما ، انینی آچا . ایگیدین باشی قالدا گرک .

ایگیدین الی ایشده گرک .

آتالار سۆزلرینین اخلاقی و تعلیمی لریندن بیرنجه نمونه : استادینا کج

باخانین گۆزلرینه قان دامار . تک الدن سس چیخماز . عقل یا شادا دگیل ، یا شادا

علم عقلین چراغیدیر . اوشاق عزیز ، تربیه سی اوندان عزیز . آنلا یانا قول

اول ، آنلاما یانا آقا اولما . سواد سیز آدام ، کور کیمی دیر . اوز آناسینی سئوه ن

اؤزگه آناسینی سئومز .

آتالار سۆزو و مثللر ، خلقین گونده لیک فعالیتی ایله علاقه دار اولدوغوندا

معاصر دوره دهده اونلارین نمونه لری میدانا گل میشدیر . مثلا : امک انسانین زینتی دیر . قویما باشین بالیسا ، اوزونو وئریا ریشا . وسایره آتالار سؤزلری و مثللریمیزین چوخو نظمه دئییلیر ، نثریله دئییلن نمونه لرینده ده شعر آهنگی واردیر مثلا : ایشله مهین دیشله مز . صویون لال آغانی ، آدامین یئره باغانی وسایره .

آتالار سؤزلری و مثللرده خلق دیلی نین زنگینلیگیندن و بدیعی دیل واسطه لری ، جناس ، کنایه ، تشبیه ، مجاز ، وسایره دن بولجا استفاده ائدیلمیشدیر .

آتالار سؤزو و یازیلی ادبیات : بؤیوک یازچی و شاعر لریمیز بوخزینده دن همیشه استفاده ائتمیشلر . اونلار بؤیوک فکر لری قیما جمله لرله افاده ائتمک و صورت لری کسکین دانیشدیریب جانلاندیرماق اوچون آتالار سؤزو و مثللرده ن فایدا لاندیشلار . بیر صیرا یازچی لاریمیز اثر لرینین آدلارینی آتالار سؤزلری و مثللردن گؤتورموش ، مضمونوندا همین آتالار سؤزو اساسیندا قوروب انکشاف ائتدیر میشلر . بوکیمی اثر لردن مثال اوچون ن . وزیروفون "دالدا ن آتیلان داش توپوغا ده گر" ، "صونرا کی پشمانچیلیق فایدا وئرمز" ، "آدی وار ، اوزو یوخ" "یاغیشدان چیخدیق ، یا غموراد و شدوک" ، حق وئردیوفون "یئیه رسن قاز اتینی گور رسن لذتینی" ، ع . صحتین "یوخسوللوق عیب دگیل" وسایره نی گؤسته رمک اولار .

تاپما جالار

~~~~~

تاپما جا انسانلارین فکر و ذکاسینی یوخلاماق مقصدی ایله دوزه لدیلن بیر حادثه ویا اشیا نین شاعرانه تصویری دیر . بیر حادثه ، مفهوم ویا شئیین بیر علامتی ویا خصوصیتی دولایی یوللارلا سؤیله نیر وباشقا جهت لری گیزلی توتولور و قارشیی طرفدن جواب ایسته نیر مثلا : دیلی یوخ دور دیل لندیریر ، انسانی علم لندیریر . (کتاب) ویا : بوستاندا وار بیر آروات ، پالتار گئییب قات به قات . (کلم) تاپما جادا ، ایکی طرف اولور ، بیری تاپما جانین اوزو ، بیرده اونون جوابی . تاپما جالار ، بیلمه جه ، تاپیشماق ، ماتال (متل) ، جومماق آدلاریله بوتون تورک دیللی قوملاردا مشهور دور .

تاپما جالارین نشری و تدقیقی : شاهی خلق ادبیاتینین ان آرتدقیق اولونان قسمی تاپما جالاردیر . بوباره ده اساس تدقیقات ولی خلوفلو وح . زیناللی نین جیخا ردیقلاری کتابلارلا باشلار . و خلوفلو ۱۹۲۸ ده (۷۲۶) تاپما توپلاییب نشر ائتمیشدیر . بو کتابدا تاپما جالار الفباء صیراسیله دوزولموش و جوابلار دا

میرا سینه کتابین صونوندا وئریلمیشدیر . کتابین مقدمه سینده تا پها جالارین خلقین حیاتی و معیشتی ایله علاقه دار یارا ندیغی و هربیرتا پها جانین معین دورهنی تصویر ائتدیگی قید ائدیلمیشدیر .

ح . زیناللی نین کتابیندا ۷۶۰ تا پها جا (آذرباچان تا پها جالاری) موضوع اعتباریله میرالانمیشدیر، صونرا ح . علیزاده و نورالدین سیدوف بوباره د تدقیقا تلارینی نشر ائتمیشلر . ایراندا ، دوکتور جاوید و منظوری خامنه ای ۲۱۷۷ تا پها جا ۳۸ یا هالما جا ۷۲ عاشق باغلاما لارینی "تا پها جالار" آدیله ۱۳۵۸ ده نشر ائتمیشلر .

تا پها جالارین موضوعو : تا پها جالار ، خلق حیاتی نین بوتون ساحه لرینه عاقد یارا دیلمیشدیر . ان چوخ ائو اشیا لاری ، گئیملر ، انسان و اونون بدن اعفاسی اکینچیلیک ، ارزاق ، میوه لر ، حیوانلار ، بیتگی لر ، آلتلر ، یئر ، فضا دا کی جسملر ، طبیعت و طبیعی حادثه لر ، علم ، تکنیک ، و مجرد مفهوملار حقیقته تا پها جالار یارا نمیشدیر . اکینچیلیک و بیتگی لر حقیقته کی تا پها جالار ا مثال :

حاجیلار حاجا گفدر   جهد ائده ر گئجه گفدر

بیر یومورتا ایچینده   یوز الی جوچه گفدر (نار)

قو طو قو طو ایچینده   قو طو مان دیق ایچینده

بابا مین آغ یا یلیغی اودا اونون ایچینده (شابالید) شاه بلوط

مثلا ایگنه حقیقته : عالمی بزهر ، اوزو لوت گزه ر

ایلان حقیقته : گلر ، گفده ر آیاغی یوخ آدام اولدوره ر الی یوخ

کوینگی وار تیکیشی یوخ یومورتا سالار ، توکویوخ

کوی و اولدوزلار اوچون :

آنامین بیر دونو وار   قاتلاماق اولماز

اوستو دولو آغ اشرفی   ساناماق اولماز

مجرد مفهوملاردان یوخوا وچون :

ناردا وار ، ناردا وار   ناردان شیرین هاردا وار ؟

ال توتماز ، بیچاق کسمز   اوندان شیرین هاردا وار ؟

علم و صنعتین انکشافیندان عمله گلن جهازلار حقیقته :

بیر قوشوم وار جانی یوخ   قانادی وار قانی یوخ

اوچار اوزاق یئر لره   ائله چوخ دور سانی یوخ (طیاره)

تا پها جالارین غایه سی : تا پها جالار ، انسانلازی دوشونمگه وادار ائدیر و

اونلارین بیلگیینی، تجربه سینی و ذکاسینی یوخلاییر. بونا گوره ده تا پمالار مجلسلرده داها چوخ قوخالار طرفیندن سؤیله نیرو جوانلاردا اوتلاراجواب و قیتر تا پمالار، اوشاق فولکلورونون مهم نمونه لرینی تشکیل ائدیر. بونلار اوشاغین ذهنی نین، دوشونجه و دراکه سینی انکشافینا بویوک کمک ائدیر و اونلاردا تئرفکرلشفه، آختاریب تا پما، ایتی حسابلاما قابلیتینی انکشاف ائتدیریر، علمی تصورو اوگره دیر.

تا پمالار عینی زاماندا اکلنجه و وقت کئچیرمک واسطه سی دیر. کئچمیش ده اوزون قیش کئجه لری تا پماجاسیز کئچمزدی. اونا گوره ده تا پمالار قورو، ماراقسیز دیلله دگیل، استعاره ای، طنزلی، مزه لی و گولمه لی افاده - لرله سؤیله نیرو.

تا پمالار نثر و شعر شکلینده اولایلیر. بونلاردا متافورا، مقایسه، تشبیه و دیگر بدیعی تصویر واسطه لریندن استفاده ائدیلیمیشدیر. منظوم تا پما - جالار ایکی وداها چوخ مصراعلی، وزنلی و قافیله لی پارچالاردان عبارتدیر. مثلا: صاری صاری صاندیقلار ایچی دولو فندیقلار (بالقباق) دورد مصراعلی تا پمالارین بعضیلرینده هر مصراعین اوزوده بیر تا پما جادیر داغدا تاپیلدار (بالتا) صوداشا پیلدار (بالیق) اویپادا فرمان (ایت) کئنده سلیمان (خوروز) تا پمالارین بیر نوعوده "باغلامالار" دیر. باغلامالار ماهنی شکلینده و تا پما مضمونلو، سؤالی - جوابلی، آغیز ادبیاتی نوعودور. مثال:

زولفون اوچو ایلان دیر   سال بوینونا دولان دیر
وار وئره ر، کولگه سالماز   عاشق بو، دومبالان دیر

زولفون اوچو، گوموشدور   سال بوینونا ایلیشدیر
وار وئره ر، کولگه سالماز   عاشق نجه یئمیشدیر.

بورادا، قافیله، وزن، آهنگ، هامیسی گوزلنمیشدیر و صنعتکارین بدیعی استعدادی ذکاسی و حاضر جوابلیغی تام شکلده اوزونو گوسترمیشدیر. بویله باغلامالارین بعضاهمان مسابقه میدانیندا بدهتاسؤیلنندیگینی نظره آلساق، آغیز ادبیاتند صنعت و باجاریغین نه قدر اینجه و نه قدر اوجا اولدوغونا حیران اولماماق اولماز (ح. زیناللی)

بیاتی لار

***

بیاتی لار خلق ادبیاتی نین ان چوخ بایلمیش لیریک شعرلری دیر. بوشعرلر

هجا وزنيله سويلنميش دورد مصراعدان عبارت دير و قافيه لنمه باخيميفدان رباعي كيمي دير. يعنى ۱ - ۲ و ۴ - نجو مصراعلار هم قافيه اولوب ۳ - نجو مصراع آزاد دير. باياتى دا اساس مضمون و فكر، صون ايكي مصراع دا و ثريلير مثلا: قيزيل گول اولما يايدي ساراليب سولما يايدي بير آيريليق بير اولوم هنج بيرى اولما يايدي

باياتيلاردا، عشق، محبت، فلسفى و اخلاقى - اجتماعى فكرلر قيما ويينجام شكيلده ترنم ائديلير. باياتيلار اسلامدان قابا قكى تورك ادبياتيندا تورك شعرينين مى شكلينى تشكيل ائتميشدير. باياتى آدى آلتيندا، آغىلار، اوخشا مالار، لايلا و هولوا رلار، سايا جى سوزلرى و بعضى ماهنىلاردا توپلانير. لاکن بونلار، شكل باخيميفدان باياتيلارا اوخشا سادا مضمون اعتباريله اوندان فرقله نير.

باياتيلارين توپلانما سنى و نشرى : قديم جنگ و ال يازمالاريندا بيرچوخ

آذرى باياتيلارى يازيلميشدير. الياس موشق ۱۷۲۱ ده ترتيب ائتيديكى "نغمه لر" كتابينا بيرچوخ آذربايجان باياتيلارى دا علاوه ائتميشدير.

۱۹ - نجو عصرده بيرچوخ شاعر و يازيچيلار اثرلرينده باياتيلارى ايشلتميشلر. ۲۵ - نجى عصرين اوللرينده بيرچوخ درس كتابلاريندا باياتيلار درج ائديلمشدر. فريدون كوچرلى و عبدالله شائقين و ر. افنديوفون درس كتابلارى بونا مثال اولابيلر. ۱۹۳۸ ده ه. عليزاده كندلرى گزه رك توپلاديغى باياتيلارى كتاب شكلينده نشر ائتميشدير. دنيا محاربه سى ايللرينده باكى دا م. ح. طه ماسب طرفيندن باياتيلار توپلانيب نشر ائديلميشدير. بو كتابدا، باياتيلار، گروپ - لارا آيريلميش و ماهنىلار، لايلا لار و آغىلار آيرى - آيرى بولوملر حاليندا درج ائديلميشدير. باياتيلار دوردونجو مصراع حرفلرى الفباء صيراسيله دوزولموشدور. ۱۹۶۸ ده عراق توركلرى باياتيلارى توپلانيب كر كوك باياتيلار آديله باكى دا نشر ائديلميشدير.

"باياتى" آدى اوغوز قبيله لریندن اولان "بايات" آديندان گلmişدير. نجه كى " وارساقنى" (۸ هجالى قوشما يا بنزه ر دوردلوكلر) ده وارساق قبيله آديندان آينميشدير. باياتيلار، اولجه بيريسى طرفيندن سويلنميشسه ده صونرادان خلقين ديلىنه كئچه رك ديلىدن - ديلى و ائلدن - ائله كئچميش و زامانلا مؤلفلرى اونودولاراق خلقين مالى اولموشدور. لاکن بير صيراشا عاقلاريميز وارديركى، خصوصيله باياتى ياراتماقلا مشغول ولموشلار (مارى عاشق) كيمي .

با یا تیلارین مضمونو : آذربایجان با یا تیلاری خلقین یا شایشی ، معیشتی ،
معنویاتی و دنیا گورو شوا یله باغلی دیر . وطن شوگیسی ، غربتده وطن
حسرتی بو با یا تیلارین اساس موضوعلاریندان دیر :

عزیزم وطن یاغشی گنیمه گه کتن یاغشی
غریبلیک جنت اولسا گننده وطن یاغشی

عزیزیم هی آغلارام دردیمه درد باغلارام
غربت یفر جنت اولسا وطن دئییب آغلارام

عزیزیم ایراق منم بویانان چراغ منم
قول تک اللره دوشدوم وطندن ایراق منم

با یا تیلاردا ، شاه ، خان و بیگلرین ظلموده عکس اتمیشدیر :

من عاشق بیلن اولماز بویخرده گولن اولماز
شاهین ظلمو یوز اولسا رحمیتی بیلن اولماز

عزیزیم شکر جانیم بو دردی چکر جانیم
نه حقیم وار ، نه مزدوم بیگلره نوکر جانیم

خلق ، چوخ و اوقت چکدیگی محرومیتلرین و ظلمون سببینی فلکدن گورموش و فلک -
سوزو آلتیندا زمانه نی و دوورون آغیر و آجینا جا قلی حیاتینی تنقید اتمشدر .

من عاشق ، اسدی فلک صبریمی کسدی فلک
هریاندا چادر قوردوم طنغیم کسدی فلک

با یا تیلار ، اساسا غنائی شعرلر دیر و موسیقی آهنگی ایله علاقه دار دیر . بونلاردا
محبت ، وفا و عشق تبلیغ ائدیلمیر :

داغ باشیندا قوزو وار آهوکیمی گوزو وار
بیر قلب بیر قلبی توتسا کیمین اونا سوزو وار

بو داغلار ، قوشا داغلار و غریب باش - باشا داغلار
یاریم سنده گزیب دیر سنی یوز یا شا داغلار

قارا آت نالی نقیلر قارا قاش خالی نقیلر
سن کیمی یازی اولان دولتی - مالی نقیلر

با یا تیلاریمیزین چوخوندا قادینلارین یا شایشی ، معیشتی و حقوق سوزلوقلارین
شکایتی تصویر اولونور . قادین و قیزلارین معنوی اضطرارلاری و زمانه دن نارا -
ضلیفی ترنم ائدیلمیر :

داغلار داغیمدی منیم غم اوپلاغیمدی منیم
 دیندیرمه قان آغلارام یامان جاغیمدی منیم
 داها قاباقدان گورمه دیگی بیر قوجا کیشییه اره وئریلن قیز، اوز وصف -
 حالینی بئله بیان ائدیر:

آغ آتما آلانیبیدی بوداقدان سالانیبیدی
 جوان دئییه، وئردیلر صاقالی چالانیبیدی

بایاتیلار خلق ادبیاتینین توکنمز خزینه سی دیر. اونلارین هر بیرینده بیر
 منظومه کی قدر فکر و دوینغو افاده ائدیلمیشدیر.

بایاتیلارین اوزونه مخصوص قافییه، ردیف و جناسلاری واردیر:

عزیزیم، سالیانا دارا زولفون، سال یانا
 نجه سن بیر آه چکیم گورورویا، سال یانا

بورادا، بیرینجی مصراعدا "سالیان" یئرآدی دیر، ایکینجی ده "سالماق" فعلی،
 دورد ونجو مصراعدا سال، قایق معنا سیندا ایشله دیلمیشدیر.

شمالی آذربایجاندا سووئت رژیمی ایش باشینا گلدیکن صونرا، پارتیا، مشهور
 امک قهرمانلاری، صلح و سووئت اوردوسو وسایره حقینده ده بایاتیلار یارانمشدر.

لایلالار : لایلالار، بئشیک کشیگینده آنالارین بالالارینا اوخشاما ق اوچون

او خودوقلاری بایاتیلاردیر. بونلاردا آنانین بالاسینا صونسوز سئوگی و آرزولاری
 افاده اولونور. آنا، او شاغینی دعا ائدیر و اونا اوزون عمر و موفقیت دیله ییر.
 آنالار بالالارینی بو لایلالارلا یوخویا، وئریلر. جوجوق لایلالاری دینلرکن اوندان
 موسیقی و ادبیاتا ذوق و هوس اوپانیر:

لای لای، بئشیکیم لایلی
 سن گئت شیرین یوخویا
 ائویم، ائشیکیم لایلی
 چکیم کشیگین لایلی .

لایلالی درین بالا
 تانریدان عهدیم بودور
 یوخوسو شیرین بالا
 توپونو گوروم بالا

لایلالاردا، بعضا لای - لای کلمه سی شعرین باشیندا گلیر، بعضا ده شعرین صونوندا
 ایکی مصراعدا تکرار اولونور:

آتیبان توتدوم سنی عجب اووتدوم سنی
 عمر اوزدوم، جفا چکدیم شکر، بوپوتدوم سنی
 بالام لایلی، آلا - لای گولوم لایلی، آلا - لای

اوخشامالار : اوخشامالار، مقصد و موضوع باخیمیندان لایلالارا بنزه ییرلر.

لاکن شکل لری اونلاردان فرقلی دیر. بونلار، ایکی ویا دورد مصراعدا سؤیله-
نیرلر: بالاما قربان اینکلر ___ بالام نه وقت ایملر
بالاما قربان بیزوولار ___ بالام نه وقت دوز اوینار

داغدا داری لار سنبلو ساری لار
قوجا قاری لار بو بالاما قربان

لایلا و اوخشامالار هم نشر، همده نظم ایله سؤیله نیر. نثرله سؤیله نین لریس-
ثابت متنی اولمور، آنالار بورادا اوز شخصی وضعیت و آرزولاریندان دانیشیر
آغیلار: آغیلار، ماتم، یاس و دفن مراسملرینده سؤیله نین دوردلوکلر دیر،
قدیم زامانلاردان اولونتون دفن و ماتم مراسمینده آغیلار اوخونور، و اولونتون
یاخشی ایشلریندن، ایگیت لیک و قهرمانلیغیندان تعریف ائدیلمیردی. صون
عصرلرده یارانان آغیلار، شکل اعتباریله بایاتیلارین عینی دیر. بو آغیلاردا
بالاسی اولموش آنانین، نشانلیسینی الدن و فرمیش قیزلارین و اری اولموش
کلینلرین ناله و کدرلری و اورهک آجیلاری ترنم ائدیلمیر مثلا:

کوچه دن خونچا گئدیر ایچینده نیمچه گئدیر
عالمین گولو گئتسه بیزیم کی غنچا گئدیر

سایاچی سوزلری و وصف حاللاردا شکیل اعتباریله بایاتیلار کیمی دیر. بونلاردا
قاباخکی فصل لرده بحث ائدیلمیش دیر.

منابع:

- ۱ - آذربایجان شفاهی خلق ادبیاتی. بابایف و پ، افندیف. باکی ۱۹۷۰ ۱۹۶۴
- ۲ - اسلام آنسیکلوپدیسی جلد ۹ (نصرالدین خوجا) ماده سی - اجمد قدسی تاجر. استانبول
- ۳ - رسمی تورک ادبیاتی. نهاد سامی بانارلی. فاسیکول ۴ - استانبول ۱۹۷۳

تصوف و ادبیات

(۴)

تصوفون اسلام دان

قاباق قاپناقلاری

قید اثتدیگ کی، صوفی لراؤزلری
مختلف عنبرلردن عبارت اولدوقلاری
کیمی، اولنلارین فکری، ذهنی، منسوبیتی،
دوشونجه لری، مفکوره و ملاحظه لری، مسلک

ودنیا گوروشلری، عقیده و مراملاری، فعالیت طرز لری، تحرک دایره لری و هدف لری ده مختلف و رنگارنگ چشیدلی اولموشدور. اولنلاریوخاریدا آدلارینسی چکدیگیمیز عامللری اؤز طریقت سوز گج لریندن کئچیره رک، کیمده و هارا دا نه کیمی مثبت، یا خشی و خوشا گلن نه گوزموشلر سه، بیره سوزله اؤز فکر و سلیقه لرینه او یغون نه وارسا هامیسینی اخذ ائدیب منیمسه گه جهد گوسترمیش لر. بودورکی، تصوفون اؤزوده، منبع لری ده، منشاء و قول - بوداقلاری دا، محصولودا، طریقت لری ده و اساس عامل سایلان آداملاری دا مختلف و رنگا رنگ اولموشدور. حتی دشمک اولارکی، تصوف بیرنوع انسانی و عموم بشری سجه داشیمیش، شرقین، غربین، شمالین و جنوبون مختلف تفکر، دوشونجه، اینام، دب، عنعنه، مدنیت و فلسفه لری نین بیرنوع سنتزی، ترکیبی و محصولو کیمی اولموشدور. اونون اساس و مترقی قولونون فعالیتی ده مخالفتچی سجه ده اولوب، داوما مرتجع و گثریده قالمیش - قایدا قانونلارا و یاراماز بدعت لره قارشى فعالیت گوسته رن مرکب جهتلی و عنادلی بیره طریقت کیمی حرکت ائتمیشدیر. و جلوه له نمیشدیر.

عمومیتله تام قطعیتله دشمک اولارکی، تصوف اساس اعتباری ایله مخا - لفتچی جریان دیر. اونون اساس منبع لری عموم بشری سجه ده اولوب قدیم دنیا نین بیرچوخ مدنی خالقلار و اولکهلری نین الدهه اثتدیگی ناطلیت لر - یندن بخصوص ذهنی و فلسفی دنیا گوروشلریندن تاثیر له نمیش و هر طرفلی بهره له نمیشدی.

مخربو باخیمدان تصوف اسلامدان باشقا اساس اشاغیداکی منبع لردن

غیدالانمیش و فایدالانمیشدی :

- ۱ - بودائی - هند منبع لری
  - ۲ - یهودی منبع لری
  - ۳ - روم و یونان منبع لری
  - ۴ - مسیحی منبع لری
  - ۵ - ایران منبع لری
  - ۶ - یثنی افلاطونچو (نحو پلوتونیسیم)
- فلسفی منبع لری و سیره .

بودائی - هند منبعلری
بودیسم و صوفیسم

تصوف هندوستان و بودائی عقیده و
تفکروندن دوغموشدور، دین لرین ملا-
حظه لری ایله تمامی ایله راضیلاشما سا
دا، بونونلا راضیلاشمالی بیق کی،

اسلام تصوفو بیر جوخ شی لرینی هند و بودائی فکر و مراسم، آئین و
عنمه لریندن گؤتورموشدور. هله اسلامیتدن مین ایل اول اورتا آسیا نین
بلخ و بخارا شهرلرینده و بیرسیرا قدیم باشقا مدنیت مرکز و اجاقلار-
یندا بودائی مذهبی یایلمیش و او یئرلرده چوخلو بودائی صومعه لری
بریا ائدیلیمیشدیر. بودیسمین فنا اولماق مسئله سی و صونرالار صوفیسم -
ین فنا فی الله مسئله سی ایله بیرگه سس له شمیش دیر. تصوف بو مسئله نی
سؤز صوزکی، بودیسم دن اخذ و اقتباس ائتمیشدیر. هج ده تعادفی دگیل
دپرکی، هجری قمری بیرینجی یوز ایلیک ده بلخ شهری تصوف و اجاقلار-
یندان بیر اولاراق فنا فی الله عقیده سی نین اساس مرکز لریندن بیرینه
چئوریلیمیشدیر. بیر قدر صونرا بو عقیده نی بایزید بسطافی، ابوسعید ابوا
لخیر و باشقالاری دا تطبیق ائتمگه باشلامیشدیر.

بودائی لره گؤره هنرنجه مدتدن بیر بودا پئراوزه رینده ظاهر
اولوب، دنیا ایشلرینی نظامل سالیر، واغت آشیری اونون تعالیمینی
کهلیر و یخنی بودانین ظهور و ایله بو تعالیم یخنی دن یخنی محیط و
شرایطه او یقون یاییلماغا باشلاییر و انسانلارین معاصر حیاتیلها و -
یغون تعلیم و قانونلار گتیریر. یخنی دن بریا و برقرار اولونور و انسان
لاری هدایت ائدیر.

تاریخده صونونجو بودانین آدی سیدهاثا گوتاما *SIDDHATHA*
GOTAMA اولموشدور. او ۴۷۸ ایل میلاددان اول آنادان اولموش
و ۸۵ ایل حیات سورموشدور.

بودیسمین اساس تعلیمی ریاضت، تعفییه، ترک دنیا لیق، دنیا مقام و
ثروتینه اعتنا سیزلیق اوزه رینده دیر. بودائی مذهب لره گؤره شر و عذاب
دنیا دان آیریلاسی دگیل دیر. نجات آنجا ق الاهی علمده، پرهیزکارلیقدا،
دوزلوکده، یا غشی دوشونوب و یا غشی ایشلر گؤرمکده دیر. کیمسه اؤزونو
شیطان، جهالت، نفس و شهوتین تهلکه و زنجیریندن خلاص ائدیرسه کمال
درجه سینه یئتیشر. بونلاریدا آنجا ق زهد، ریاضت، ترک دنیا لیق و نهایت

(۱۱) بودا = حکیم و مرشید دئمکدیر.

فنا اولماق يولو ايله الده ائتمك اولار. بودوركي، بيرسيرا تدقيقاتچيلا-
را گوره صوفيلرده "فنا في الله"، "محو" يا "استهلاك" عقیده سيني محض
بوديست لردن گوتورموشلر.

بوديسم ايله صوفيسم آراسيندا بوكيمي اوخشار احوالاتلارلا ياشي
بيرسيرا عيني جهتلرده واردير. اوجمله دن سيروسلوک مسئله سي واونون
بولگو و انکشاف مرحله لري ونهايت گديب فنايه قوشماق عقیده سي دير.
بوايش اوچون بوديسم ده ۸ و صوفيسم ده ۷ اوخشار مرحله واردير.
صوفيلرين بو ۷ مرحله سي بونلاردير:

توبه، ورع، زهد، فقر، صبر، توکل، رضا و تسليم، بئله كي، مولانا جلال-
الدين رومي شيخ فریدالدين عطار حقينده سؤيله ديگي شعرلرين بيرينده
بو يئددی مرحله يه اشاره ائتميش اولور و اونو "هفت شهر عشق" آد-
لانديرير و سؤيلوينور:

هفت شهر عشق را عطار گشت * ماهنور اندرخم یک کوچه ايم
بوديسم ايله صوفيسم آراسيندا كي ديگر ياخين واوخشار جهت لردن
بيريسي ده عقیده، فکر، عارف و معروفون بير اولما سي موضوع دور، بو
وحدت مسئله سي بوديسمين اساس موضوعلاريندان بيری اولدوقو کيمي صوفيسم
ده ده بئله دير. يعنى وارليق وحدتده دير. آيريلماز، بولونمز و پارچا -
لانماز دير. حتی اصل صوفيلره گوره آلاهی تانيرام دشمگين اوزوده شرک
و کفر دور، چونكي، بو او دشمکدير كي، آلاهدان باشقاسي دا واردير كي،
سن اونو تانيرسان وبو تعدد مبداء ساييلير و کفر دور.
صوفيلر ائله جهده املهينده خرجه گئينمه كي ده بودايي لردن اؤگره
- نيملر، ذکر و تسبیح مسئله لري ده. بوديسميدن صوفيسمه نشأت و سر ايت
ائتميش دير.

صوفيسمين ان اساس مسئله لریدن سايلان رياضت مسئله سي ده بوديسم
دن اخذ و تطبيق ائديلميش دير. آنجا ق بو مسئله ده اساس فرق اوراسيندا
دير كي، بوديسم بوتون مشقت و رياضت لري اوز نفسيني تصفيه ائتمک، شخي
سجيه و اخلاقيني کامل له شدير مک، اوز باطنيني جافلاشديرماق مقصدی ايله
تحمل ائدير. صوفی سه بوايشلري الهی محبت اوغروندا، واحده، کله قوشما -
قدان اوترو يا خوددؤنوب آلاها قوشماق اوچون ائله بير، بير سؤزله
بوديست اوزونوا صلاح ائدير، صوفی ايسه "باقي بالله" اولماق ايسته بير،
آلاها قوشماقا جهد ائدير و جان آتير.

یونان و مسیحی منبع لری

یونان فیلسوفلاری و مسیحی عارفلری-
نپن تصوف و عرفان مسئله لری و اشراق
فلسفه سی حقیقنده ملاحظه لری: قید افتد-
یک کی، بودائی، هندی، مانوی عقیده لری

ایله یاناشی صوفیسم دیگر طرفدن یونان و روم و صونرا دا عمومیت لسه
مسیحیت تعلیم لریندن ده تاثیر له نمیشدیر. ادریه یا گنوستی سیسم
Gnosticisme فلسفی جریان آدلانان، شرق له، یونان، مسیحی
فلسفی گوروشلریندن یارانان دنیا گوروشو، میلادی بیرینجی یوزایللیک
- ده تکمیل له شمش، فرمادا کلیسا طرفیندن ییه له نیب مسیحی فلسفه
سینه چوریلیمیش بیر فلسفه اولموشدور.

بورادا اساس مسئله بودورکی، انسان کامل معرفته یئتیشه بیلر.
بوتون جتینلیک لره غالب گلره ک بورتبه یه جاتدیقدا او حیات و کا-
ئناتین فوقونه یوکسلر، بونظریه طرفدارلارینا ادریون (گنوستیک) و
فلسفه لرینه ادریه (کنوستی سیسم) دئیلیمیشدیر. گنوس سوزو یونان سوزو
دور، بیلر، درک ائدیرم دئمکدیر.

اونلارین اساس مدعالاری آشا قیدا کی لاردان عبارتدیر:

- ۱ - تانری ازلی و ابدی دیر باشلانقچی و صونو یوخدور.
  - ۲ - تانری نین کمالی خیال، دوشونجه و گمان دایره سیندن خارج دیر.
  - ۳ - تانری آنجاق خیر مبدائی دیر.
  - ۴ - ماده مستقیما خیر واسطه سی اولا بیلمز، ائوزو ائوزلوگونده توره ده
بیلمز، ماده نی خیر واسطه سینه چئویره ن دیگر عاملر واردیر... (بوهمان
ریاضت روح و تصفیه، جسم مسئله سی دیر).
  - ۵ - ماده، شره مثیل گؤسته رن، روح ایسه الهی قوه اولاراق خیر توره دن
دیر، بودورکی، اونلارین آراسیندا ابدی ضدیت، ووروشما و چارپیشما حکم
سورمه لی دیر. آنجاق نهایت خیر شره غالب گلمه لی دیر.
  - ۶ - روح بالنیزا و دنیا دا آلاها قووشا سی دیر. آنجاق بعضا ریاضت خلسه
و تصفیه واسطه سیله بودنیادا دا قووشا بیلر.
- ادریه دنیا گوروشونون ده اساس عقیده سی ثنویت (دواحیم) دیر.
یعنی خیر و شر مبداء لری اساسیندا گوتورولور، نور و ظلمت، روح و ماده،
بیس و یا خشی و سوکیمی ایکی لیک لره قائل دیرلر.

ثنویت مسئله‌سی اساس اعتباری ایله هند، ایران، بابل فلسفی تفکر-
 نون، بودا، زردشت، مانئی عقیده‌لری نین، ائله‌جده مسیحی مسیحی تفکر
 نون مشترک تظاهرودور. مثلا زردشت و مانئی گوروشلرینده ثنویت هر مزه
 (آهورا مزدا) و اهرمن شکلینده جلوه‌له‌نمیش، خیر و شر مسئله‌سی اساس
 گوتورولموش، نور و ظلمت مسئله‌سی مهمیئر توتوموشدور.

هله اسلامیتدن چوخ قاباق عرفانی

تفکره‌علی‌الخصوص وحدت وجود فلسفی

یهودی منبع لری

جریان‌ی یهودی دینی و دنیا گوروشونده

اؤز عکسینی تا پمیشدیر. "کتاب المقدسین" حجمینه داخل اولان موسی (ع)
 نین توراتیندا بیر چوخ یئرده انسانین بدنینه الهی روحون داخل
 اولماسی و انسان روحونون الهی روحون بیر حصه‌سی اولماسی آیدین قلمه
 آلینمیشدیر. عمومیتله تورات کتابیندا عارفانه ملاحظه‌لره کفایت قدر
 یئر وئرilmیشدیر.

مثلا بیز "کتاب المقدسین" ۸۲۸ نجی صحیفه‌سینده ایام کتابی نین
 ایکنجی کتابی بؤلمه‌سینده اوخویوروق: "آیه ۱... اوندانلا الهین
 روحو عودیدین اوغلو عزرا یاها بدنینه او فورولدو، او، آسایا نینا
 گلیب سؤیله‌دی: "ای آسا و بوتون یهود و بنیامین قبیله‌سی منی دینله
 - سه نیز آلاله سیزینله اولاجا قدیر، سیزده هرواخت اونو آختارسانیز
 تا پا بیله‌جک سینیز..."

گورورسونوز بورادا روح وحدتی واردیر، یعنی توراتین آیه‌سینده
 اساسا انسانین روحو آلاله‌سینده روحونون بیر حصه‌سی دیر، عین روح دورواحد
 دیر، دئمه‌لی اوندان آیرilmیش و اونا قوشاسی دیر.

ائله‌جده "کتاب مقدسین" ۱۵۰۹ نجی صحیفه‌سینده "حزقیل کتابی"
 بؤلمه‌سینده اوخویوروق: "آیه ۳۷... الله او صوموک لره بؤلله‌بویو-
 رور: "ایندی من سیزین ایچهرنیزه بیر روح او فورورم کی، دیریلله‌سینز،
 سیزه دامار، ات و دری ده باغیشلارام تاکی دیریلیب یا شا ما قاباشلیا-
 سینیز، اوندان منیم الله‌لیقیما ایمان گتیره‌سینیز..."

یا خود همین کتابین یوشیل بؤلمه‌سی نین ایکنجی فصلی نین ۱۵۸۷
 نجی صحیفه‌سینده یازیلیر: "آیه ۲۸..." صوراً ائله اولاجا قدیر
 کی، اؤز روحو بوتون انسانلارا نثار ائده‌جکم..."

تانینمیش یهودی فیلسوفو فیلون میلادین بیرینجی یوزایللیک ایل
 لرینده "تورات" کتابینا تفسیر یازیب، اونا شرح لر و ایضا حلا رتیر
 - میشدیر. بورا دا روحون منشائی، اونون الهی روحدان آیریلما سی ،
 صوردا روحون اصلینه قوشما سی، واحدین کله بیرله شمه سی وقویدوقو
 بیرسیرا دیگر بوکیمی وحدت وجود سجه لی مسئله لر دقتی جلب ائدییر.
 فیلونون دا گوردوگو ایش لرو سؤیله دیگی ملاحظه لر، عینا صوفی لیرین
 اساس مدعالارینا و اونلارین قرآنا ائتدیک لری عارفانه تفسیر لیره
 اوخشاییر وحدت وجود مسئله سی، واحدین کله قوشما سی اولما سی و دیگر
 بوکیمی مسئله لرله سس له شیروهم آهنگ اولورکی، وحتى بونلاری بیر-بیر
 لری ایله مقایسه ده ائتمک اولار. دئمه لی عارفانه و صوفیانه طریقتین
 ایلکین منبع لریندن بیر کی توراتی دا حساب ائتمک اولار.
 فیلونون اؤزونه گلدیکده اساسا بو عالم طریقت باشچی سی کی
 تانینمیشدیر، اونون دنیا گوروشونون اساسینی تشکیل ائدن بوملاحظه -
 دیر: " الله بیردیر و مجرد قوه دیر. اونون بیرینجی مخلوقو (صادر
 ائتدیگی شی) کلمه (سؤز) دیر. کلمه (سؤز) ده آله ایله عالم آراسیندا
 واسطه دیر کلمه (سؤز) ون دوغان روح عالمین پر خودور، و...
 فیلون تورات اوچون بیرسیرا رمز لره ده قائل اولموشدور، او، آدمی
 عقله، حوانی حسه و ایلاتی لذته اوخشا تمیشدیر. توراتین بوتون مندرجه
 و مضموتوندا نفسین آلاها طرف سئیرین دن عبارت اولدوقو سؤیله -
 نیلمیشدیر و سایره (۱) ...

---

۱ - بیز یهودی فیلونون بوکیمی ملاحظه لری نین فورما لاشمیش و تکمیل
 له شمیش شکلینی کله جک صحیفه لره " یعنی افلاطونجی فلسفه نین ایضا حیندا
 تحلیل ائده جه بیک .

حضرت مسیح دینی کتابی اولان انجیل
ده رهبانیت، تسلیمچی لیک و ترک
دنیا لیک فکری دیگر دینی کتابلاردان
داها گئیش، داها چوخ وقوتلی دیر

" سنه بیر سیله وورسالار اوبیری اوزونو ده توت قوی وورسونلار "
شعارینی آنجا ق عیسویت تعالیمینده گورمک اولار، فقط انجیل ده درج
اولماسی ممکن دور، یا خود حواری لری نین "آق گئیملی اولمالی دیرکی،
بو اوزوده مقاومت سیزلیک و تسلیمچی لیک علامتی دیر، دئمک بو مذهبین
دنیا گورشو حدیندن آرتیق عارفانه و زااهدانه دیر، محض تسلیمچی لیک دیر.
حادثه لرله باریشماق، ظلمه و تجاوزه قاتلاشماقدیر، گوجه وزور اکیلیقا باش
اگیب، تابع اولماقدیر، بیرسوزله ترک سیلاح اولماقدیر، حالبوکی، اسلام
مبارزه لر، دؤیوشلر و غزوه لردینی و تسلیم اولماق، حق و حقیقتدن اوترو
شهادته قدر فداکارلیق ائتمک و جهادامری وئریلدیگده کوتله وی آیاقا
لماق، دینی، مذهبی و آئینی مدافعه ائتمک دیر، هامیلیق سفربرلیک
دینی دیر...

دئمه لی اسلامیتدن هله چوخ - چوخ قاباق عارفانه لیک باشقا فاده
ایله بیان ائتمک تسلیمچی لیک مسیحی دینینده برین کؤک سالمیش،
قول بوداغ آچمیشدیر، بودینین تعالیمینده اساسا مرتاضلار، توبه چی لرو
تارک دنیا لار دیگر دین و مذهب لره گوره داها چوخ اولموشدور، اونلا -
رین تفکر طرزی، یاشایش و داورا نیشلاری باره ده چوخلویا زیلی و شفا هی
سندلر و روایت لر الده دیر، علی الخصوص ریاضت نامینا قابا یون پالتا
- را بورونمک داها هامیدان آرتیق مسیحی مرتاضلاری آراسیندا دبا و -
لموشدورکی، صونرالار اسلامیتده ده صوفی طریقت و فرقه سی نین مرتاضلار -
ینا خاص اولموشدور، دئمه لی قابا یون پالتارلار یاخین واورتا شرق
صوفی و طریقت چی لرینه محض مسیحی مرتاضلاریندان اخذ ائدیپ قالان
بیر یادگار دیر.

بو پالتار هله اسلامیتدن قاباق " ثیاب الرهبانی " (راهب لر گئیمی)
آدلانیرمیش، ریاضت و ترک دنیا لیک مسئله سی مسیحی مرتاضلاری نین آرا -
سیندا او اندازه افراطا مفیل ائتمیشدیرکی، بعضی مسیحی مرتاضلاری
اوزلرینی اختا ائتمک له دنیا نین لذت لریندن محروم اولماق " شرفینه "
نایل اولورموشلار (باخ: هجویرین " کشف المحجوب " ص ۲۶۴)

اسلامین ظهوروندان صونرا اراضی اعتباری ایله قونشو اولدوقلارینا گوره مسلمانلار ایستر- ایسته مز سوریه، عراق، مصر و باشقا یئرلر-ده مسیحی لرله تماس تا پمیش لار، بیرنوع متقابل علاقه و تاثیر یار انمیشدی. مسیحی لرین رهبا نیت و ترک دنیا لیک وردیشی، ریاضت عادت لری مسلمان صوفیلر ده گئت- گفده اؤز منفی تاثیرینی باغیشلامیشدی. صوفیلر تارک دنیا لاردان بیرسیرا ریاضت درس لری آلمیش، بیله رهک یا بیلمز دن اونلا- ری تقلید ائتمیش اولورلار. بئله کی، تدریجا انجیل ده کی احکام لار مرتاض- لار، زاهدلر و صوفی لرین ده ذهنینه ده چؤکوب، بئین لرینه ایز سالیب اورهک لرینه یثریب، تاثیر بورا خمیشدی. اورا یا قدر کی، جنید بغدادی نین معاصری اولوب ایلک صوفی یا زیچیلاریندان بیر کییمی تانینمیش حارث محاسبی نین یا زیلاری انجیل دن اخذا ولوب، گؤتورولموش بیر یغیم افاده و ملاحظه لرین توپلوسونا چئوریلدی (۱). مشهور طریقت با شخیصی شیخ فریدالدین عطار اؤزونون مشهور "تذکره الاولیاء" اثرینده محاسبی نین بو کییمی اقتباسلا زیندان نمونه لر گؤسته رمیشدیر و اونلارین انجیلدن اقتباس اولونماسینی اثبات ائتمیشدیر. مثاللارا کئچهرک نمونه لر- گؤسته رک :

انجیلین بئشینجی بابیندا (فصل) دئیلیر :- دفعه لرله ائشیدیب سینی ز کی، دئیب لر :- یا لان آند ایچمه بلکه آنجا ق الله رضا سینا دوز آندا یچ. من دئیرم : هئج آند ایچمه ایسته ر یا لان، ایسته ر سه دوغرو... محاسبی آند ایچیب، ایچمه مک حقیقده سؤیلویور :- طریقت صاحبینه یا راشان بیرینجی خصلت بودور کی، نه دوز، نه ده. یا لان آند ایچمه سن، بیله رکدن یا بیلمز دن آند ایچمه سن... انجیل ده اوخویوروق :- "... ائشیدیب سینی ز کی، سؤیل میشر، قونشو - نوزا محبت ائدین، دشمنیزه عداوت بسله یین، من سیزه سؤیلویورم، اؤز دشمنلرینیزه ده محبت بسله یین. سیزه لعنت گؤنده ر نلره برکت و رحمت دیله یین. سیزه نفرت ائده نلره بئله احسان و محبت ائدین، سیزه سؤیوش و ژییب، ظلم ائده نلره خیر دعا گؤنده رین، تا گؤیده کی مقدس آتانیسن یا رارلی اولادلاری اولاسنیز، چونکی گونش اؤز شعا لارینی پیسه ده یا خشیا دا عینی ایله نثار ائدیر، یا غیش اؤز رحمتینی عادل و ظالمه برابر بخش ائدیر."

(۱) ابن الجوزی، تلبیس ابلیس ص ۱۷۷

حارث محاسبی بو تعلیم دن اقتباس ائده رک عینا همین ملاحظه نی اؤز
دیلی ایله تکرار ائدیر و طریقت ایزله یجی سینه یوخاریداکی مضمونو
اؤز سؤزلری ایله تاپشیریر و تاکید ائدیر .

انجیل ده اوخویوروق : " ائشیدیب سینیزکی ، سؤیلویوب لر زنا ائتمه
- یین . من سیزه سؤیله ییرم سیز اگر بیر قادینا فقط شهوت گوزو ایله
باخسانیز بئله ، ائله زنا ائتمیش کیمی سینیز . اگر صادق گوزونوز خطا
- یا مرتکب اولوب دورسا ، اونو چا خاریب آتین اونا گوره کی ، یاخشی
اولاردی سیزین وجودونوز ناقص ، گوزونوز کور اولسون آنجاق جهنم
اودونا یانما سیز " .

محاسبی اثرینده کی یئددینجی تاپشیریق بودور : " معصیته قصدا ائتمه -
بین نه ظاهرده ، نه ده باطن ده ، بوتون بدن عضولرنیزی هر جور گناه دان
قورویون تا جهنم اودونا یانمایا سیز " و الخ .

مسیحی رهبانلاری و نساک لاری (زاهدلری) حیوانلاردان توره نمیش
خوره ک لری یتمکدن امتناع ائدیب ، آنجاق اوت ، علف ، میوه ، یئرکوکوو
دیگر بیتگی و گویلردن غیدالانیرلارمیش ، بو عادتی ده بیر قدر صونرا
بیرپارا مسلمان صوفیلری مسیحی رهبانلاریندان اخذ ائدیب اؤز آرالار -
یندا دب ائتمیش لر .

ذکر و توکل مسئله سی ده مسیحیت دن باشلانیب صوفیلر طرفیندن اؤز
شدت نقطه سینه یئتیشمیش دیر . (۱) حتی او قدر صوفیلر بوباره ده افراطا
واریب اعتدال حدینی آشمیشلارکی ، آلاها توکل حقینده بئله بیر تعلیم
یا بیرمیشلار . مؤمن آلاهیین قارشیسیندا میت فسال الینده اولدوقوکیمی
اولمالی دیر ، یعنی اؤزونون هئج بیر اراده ، تمنا ، ایستک و آرزوسوا ولما -
لی دیر . دیگر بیر تعلیم ده دئییلیرکی ، صوفی اولان شخص بوتون مادی نعمت
لر و دنیوی علاقه لردن اؤزونو محروم ائتمه لی دیر . مال - دولتی ، وار -
یوخو ترک ائتمه لی دیر . آنجاق بئله اولدوقدا و بوزامان اصل فقررتبه
سینه یئتیشه بیلر . دیگر افاده ایله صوفی گرهک همین لحظه نین آدامی
اولسون ، کئچمیش و گله جکده گوزو اولمالی دیر . اونا بسله نیلن نفرت یا
مخبته اعتناسیز و بی تفاوت اولمالی دیر .

بوتون بونلار بیرداها ثبوت ائدیرکی مسیحی دینی ، مسیحی قایناقلار
ری ، مسیحی راهب و مرتاضلاری لاپ اسلامیتین باشلانقیج دوروندن مسلمان

صوفیلرینه جدی وکوکلو تاثیر بورا غیب، اونلارا بیرسیرا اوزعادت و وردش لرینی، مراسم و عتمنه لرینی تلقین ائتمیشلر. بونلاردان ان مهم ساییلان و صونرالار تصوفده الہی عشق آدلانان موضوعون اوزوده مسیحتدن آلهنما بیرموضوعدور، چونکی، الہی محبت مسیحتین اساسینی تشکیل ائدیر. بوتون بو سویله دیک لریمیزده سیار راهب لرین رولو چوخ مهم اولموشدور. خصوصاً سوریه نسطوری لری نین رولو و تاثیر مسلمان صوفی لرینه کلیسانین اوزوندن داها قوتلی اولموشدور و بعضی صوفی لرین صومعه و خانقاه لاردا مسکن سالمالاریدا محض مسیحی راهب لری نیکن تقلیدی ساییلایله ر.

آردی وار .

« آفیر ایلرین قمر کاری » نین تانازی

شاعر سونمزین اوستاد شهریارین " حیدر بابا یا سلام " اثرینه یازدیغی نظیره سینده ده بیز عینی مرامی و مقصدی گوروروک . کتابین " پـول " ، " آ نام " ، " قیش گنجه لری " و " بایرام خاطر لری " فصل لرینده شاعر خلق معیشتینین ائتنوگرافیک تصویر لری (۱) آرخاسیندا خلقین یا شادیغی مصیبت لری ، آجینا جا قلی گونلری قلمه آلمیشدیر . بو شعر لرده اورهک پار - چالایان لوحه لرله قارشیلاییر ، اوز آنادیلینده یازماق بیر یانا قالسین دانیشماق حقوقوندا ن بقله محروم ائدیلمیش بو یوک بیر خلقین تاریخی فاجعه سی ایله تانیش اولوروق .

ایندی بوتون بومصیبتلر آرتیق آرخادا قالمیشدیر . ایندی جنوب آذربایجاندا آنادیلینده غزفت (روزنامه) و ژورناللار نشر اولونور . بیر سوزله ایندی خلق اوز آنادیلینده دیل آچماغا ، اوز ملی کؤکو اوستونده یفریمه گه باشلامیش دیر . من بویولدا قان قارداشلارینما اوغورلو سفر وداها آیدین ، داها ایشیق لی بیر سحر ، قلم یولدا شیم سونمزه ایسه " آفیر ایلر " دن خوشبخت ایلرله گنجه گی آرزو ائدیره م .

آذربایجانین بؤیوک ادبیات شناس و محققى غلام محمدلی معلمین ۸۵ یا شینا چا تماسی مناسبتیله " ادبیات و اینجه صنعت " غزفتی نین ۱۹۸۲/۴/۲۳ تاریخلی صایى سیندا معلمین شکلی ایله بیرلیکده ، اوچ یازی چیخمیشدیر . بو یازیلارین بیرینجی سی آذربایجان یازیچیلار اتفاقی نین اداره هیئتی طرفیندن یازیلیمیش ، ایکینجی سی پروفیسور عباس زمانوف ، و اوچونجوسو ایلچین طرفیندن یازیلیمیشدیر . هر اوچ یازی دا معلمین یارادیجیلیق حیاتی و اثرلی قید اقدیلیب اونون یورولمادان ثمره لی چالیشمالاریندان بحث اقدیلیمیش و معلمه ساغلیق و باشاری آرزو اقدیلیمیشدیر .

غلام محمدلی اصلا جنوبی آذربایجانلی دیر و بیر مدت ده تبریزده قالمیش و ادبی چالیشمالارینا دوام اتمیشدیر .

اونون فولکلور نمونه لری ، فدائی ، حیران خانم ، معجز ، میرزه جلیل ، عربلیسنکی ، ج . زینالوف و شریفزاده و هابله تآرتا ریخیمیز حقینده آپا ردیفی آختاریشلاری و اثرلی آذربایجان تآترو ادبیاتیله علاقه دار اولان عالم وادیبلرا و چون ان قیمتلی قایناقلاری تشکیل اتمکده دیر .

حرمتلی غلام معلمی اوره کدن تبریک اده رکن اوزون ایللساغ و اسن

یا شا ماغینی ذیله بیریک .

وارلیق

" آغیرایلر " بن نغمه کاری (۱)

*****

جنوبی آذربایجانین یشتگین شاعرلریندن کریم مشروطه چی (سؤنمز) یین تبریزده نشر ائدیلن " آغیرایلر " کتابینی اوخودوم. ایراندا باش وئرن اسلام انقلابی، اونون تلاطم لری، انقلابدان اول کی وئوراکی ایلر، گوزلری- مین قارشیسیندا جانلاندی .

منیم اوغولوم اسفندیار، ایران انقلابی عرفه سینده، ایکی ایل اهواز و مشهد شهرلرینده ترجمه چی ایشله میش، انقلابدان وئوراباکی یاقا بیتمیشدی . او، انقلاب عرفه سینده ایران خلقینین کئچیردیگی هیجانلاری، اونلارین احوال- روحیه سینین یاخیندان مشاهده ائتمیش و گوردوکلرینی تفصیلاتی ایله منسه دانیشمیشدی . اوغولومون صحبتلری آزادلیق یولوندا دؤگوشن و شهید اولان قارداشلاریمین مبارزه روحو، دؤنمز اراده سی و غلبه آرزولاری حقیقته کی تصورلریمی داها دا گئنیشلندیرمیشدی . ک . م . سؤنمزین شعرلرینی اوخودوقجا اوغولومون دئدیکلری، بیر-بیر یادیما دوشور، او دهشتلی ایللرین مصیبتلرینه یئنی دن قایدیرام . " مقدمه یئرینه " آدلی ایلك شعر، حقیقتاً کتابین مقدمه سی دیر . بوشعرله ، شاعر اوخوجو سونو ، گله جک ده تانیس ائده جگی " آغیرایلر " بن مصیبتلرینه حاضر لادیر .

شاعر دمک ایسته بیرکی، کتابیمین اؤن سؤزو استبداد دؤورونده خلقیمین ایلرله آخیتدیغی گوز یا شلاردیر . بو گوزیا شلارینین قاینافی ، اونلارین سبب کاری — شاهلیق اصول — اداره سی ، ظلم اوزه رینده قورولموش بیر جمعیت دیر . همین گوزیا شلاری سئله دؤنوب ، نهایت ، " سؤکدو ظلم ائوی نین بونؤوره سینین " (تاریخین سسی) .

پهلوی خاندانی دؤورونده مین جور عذاب و اذیتلره قاتلاشان شاعر " تاریخین سسی " شعرینده خلقی سروقت اولماغا ، اجتماعی- سیاسی حادثه لره آییق گوزله باخماغا ، اگرینی دوزدن سئچمه گه چاغیریر . زامانین آخارینی چایین آخارینا بنزه دن شاعر گؤسته ریرکی، بو آخارا بعضاً چیرکاب توكوب " اونون پاک سویونو بولاندیرانلار " داتا پیلیر . اودورکی، بو چیرکابی بوللور سودان " خلق

آزادلیق حرکاتیندان "آییرماغی با جارماق لازم دیر." آمان دیر دوستو، دشمندن آییرین!" دئییه فریاد قوپاران شاعر گله جگه امید گوزو ایلله باخیر. "بوچایین آینا تک دورو سویوندا - آیدین گله جگین عکسی گورونور" نتیجه سینه گلیر. چونکی ظلم ائوینی زامانین اوز طلبی و تاریخین اوزقانونلاری محو ائدیر. چونکی تاریخین حکمو قارشى سیندا هئج بیر ظلم سلطنتی آخیره قدر دوروش گتیره بیلمز.

"آچیل سحر" شعرینده شاعر تورک انقلابچی شاعری ناظم حکمتین مشهور "من یا نما سام، سن یا نما سان، بیزی یا نما ساق نئجه چیخار قارانلیقلار، آیدین - لیغا؟" مصراعلاریندان استفاده ایلله خلقی وطن اودونا یا نماغا سسله ییر. وگوسته ریرکی، دان یثری یال نیز قلبیمیزده کی اوددان ایشیق آلیب شقله نه بیلر. سحرین آچیلما سی و چون گونش بیزیم قلبیمیزده آلیشیب یانسان آرزولاردان دوغمالی دیر.

شاعرین گلدیگی نتیجه تامیله دوغرو دور. چونکی تاریخ بویو آزادلیق هئج بیر خلقه هدیه کیمی تقدیم اولونما میشدیر. هر خلق آزادلیغی اوز جانی، اوزقانی حسابینا قازانیر. تاریخین بو قانونو بوتون خلقلرا و چون بیر اؤرنک دیر (۱) بونا گوره ده همین شعرینده شاعر، حقلی ولاراق بؤیوک صابیرین "آغلادیقجا کیشی بی غیرت اولور" مصراسینا سس و ثرهرک "آغلاماقدان بیرکس - تا پما میشدر چاره" دئییر. بوفکر شاعرین کتابدا توپلانان بوتون شعرلرینین اساس غایه سی، باش موتیوی دیر. (۲) "انقلاب" و "آذربایجان" کیمی شعرلرینده ایسه شاعر کئچمیشه باش وورور، آزادلیق یولوندا قیلینج چالمیش ملی قهرمانلاری یادا سالیر، بابالارین عمر یولونو اوزونه و اوزوکیمی مینلرله وطن مجاهدینسه اؤرنک قبول ائدیر.

بئله لیکله بیز عصریمیزین قاباقچیل فکرلری ایلله سسله شن، حادثه لرده ن دوزگون نتیجه چیخارابیلن، آغی قارادان سئچن، خلقی حق یولونا سسله یین بیر شاعرله راستلا شیریق. بوشا عریال نیزه ۲۰ نجی عصرده استبدادا قارشى دفعه لرله باش قالدیرمیش، بؤیوک انقلاب مکتبی کئچمیش بیر خلقین مبارزه عنعنه سیندن درس آلمیش، خلقین قلبی ایلله دویوب، عقلی ایلله دوشونن، قلمین خلقین سعادتی یولوندا چالان وطنداش - منعتکار دیر.

معلوم بیر حقیقت دیرکی، خلقدن، اونون مبارزه سیندن، دویغوو دوشونجه - لریندن آیری ادبیات یوخدور و اولاد بیلمز. ادبیات خلقین ایستک و آرزو -

۱ - اؤرنک = اولگو، نمونه ۲ - موتیو = انگیزه، محرک، موضوع

لاری نین ترجمانینا چئوریلدیگی زامان اصل، بئویوک ادبیات اولابیلر .
 حاضرده ، جنوبی آذربایجاندا یازیب یارادان ادیب لرین هامیسی بوبئویوک
 حقیقتی دریندن باشادوشموش ، قلم لرینی حقیقتاً سونگویه چئویرمیش
 وطنین منافی کیشیکینده دایانمیشلار .

بیرنجه گون اول اوستاد شهریار لایکینجی تلفون صحبتیمیزده ، او ،
 شاه اصول اداره سی زامانی چکدی کیری بئویوک محرومیتلردن دانیشاراق قید
 ائتدی کی ، ادبیات اوندادا سوسما میشدی ، دولایی یوللارلا اوز سوزونو
 دئییردی . حقیقتاً شاه استبدادی نین ان دهشتلی ایل لرینده "سهند"
 موضوعونو فولکلوردان گوتوردوگو "سازیمین سوزو" پوقما - داستانی
 یازدی . بو اثرده دده قورقود موتیویندن استفاده ائدن شاعر اوچون
 فولکلور یالنیز بیروا سطایدی . او ، بوندان استفاده ایله اورهک سوز -
 لرینی دئمیش ، ظلمه ، عدالت سیزلیگه اوز اعتراضینی بیلدیرمیشدیر .
 ائله جهده سونمزین انقلابدان اول یازدیغی "قاراقوش" ، "ایتین وفا"
 کیمی آللقوریک (۱) شعرلری شاه ظلمونه قارش یازیلیمیش قیمتلی اثرلردیر .
 بو اثرلرده شاعر اوز فکر لرینی آللقوریک اوبرازلارین (۲) واسطه سیله
 افاده ائتمیشدیر .

وقتیه قوزولاری ، تیوق - جوجه لری پارچالایان ، اوزوندن ضعیف لره
 ظلم ائندن قاراقوش عادی بیرووچو گوله سیله محو اولور . دونن عالمه
 میدان اوخویان قاراقوش ، ایندی افو بزه گینه چئوریلیب دیواردان آسلیر .
 دونن ضعیفلره غنیم کسین ، بوگون جانسیز بیر اکسپوناتا (۳) چئوریلیر .
 بونونلا شاعر استبداد دؤورونده قیلینجی نین دالی دا کین ساواکچیلارلا ،
 رتبه صاحب لرینه عبرت درسی وئیریر .

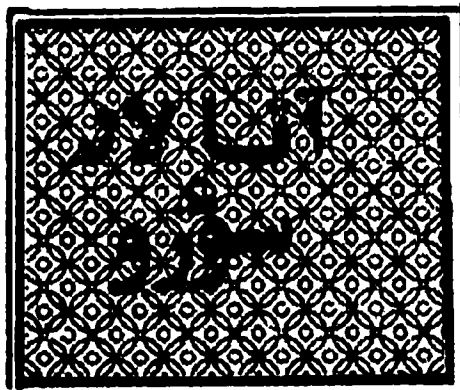
بوتون خلقلرین تاریخینده ان دهشتلی ظلمون وحق سیزلیگین دؤوران
 سوردوگو زامانلاردا بئله قلم صاحب لری مختلف ادبی واسطه لردن استفاده
 ائده رک اوز سوز لرینی دئمیش ، خلقه گله جک مبارزه یوللارینی گوسترمیشلر .
 باخ بودور ادبیاتین کوجو و غایه سی . بوگون شعرلری ایله تانیش اولدو -
 غوموز سونمزده اوزوندن اول کی قدرتلی صنعتکارلارین قلم تجربه سینده ن
 استفاده ائده رک آغیزلارلا قفل آسیلدیغی بیر دؤورده ده اورهک سوزونو
 دئمگی با جارمیشدیر .

- آللقوریک = رمزی ، استعاره ای ۳ - اوبراز = سیما

ابوالقاسم حسین زاده نین

توپلادیغی

یا زیمیزا کئوچورن:

ع. منظوری خامنه

*****

آذربایجان خلق ادبیاتی نین پارلاق بیرقولو اولان آتالار سؤز لری عصرلردن بری خلق طرفیندن یارانمیش معنالی و حکمتلی سؤزلردیر. بونلار خلق طرفیندن سؤیله ندیگی ایچون خلق دیلینده آری و خالص تورکی سؤز لری دیر. آشاغیدا درج ائدیلن آتالار سؤز لری بونلارین گؤزل نمونه لری دیر. بوندان صونرا درگی (مجله) میزین هر صایی سیندا بیر سیرا آتالار سؤزو درج ائدیله جکدیر .

*** یورد دان چیخیلسان دا ، ائل دن چیخما .

*** ائل ایگیدلری ایله تانیلار .

*** ائل ایچینده اول ، ائل ایچینده اول .

*** ائل یومروغونو گورمه یین ، اوز یومروغونو باتمان سانار .

*** ائلی اولمایانین ، دیلی ده اولماز .

*** ائل آراسیندا ، ایت قولاغی کسمزلر .

*** پالازا بورون ، اقلینن سورون .

*** بیرلیک اولمایان یئرده دیرلیک اولماز .

*** بیرلیک هاردا ، دیرلیک اوردان .

*** یئمه گی نی یالقیز یئنه ، یوکونو اوزو قالدیرار .

*** یازانا باخما ، یازدیغینا باخ .

*** سوز وار ، گلر گئچهر ، سوز وار ده لر گئچهر .

*** سوز وئرمه ، وئردین یئرینه یئتیر .

*** سوز قلینجدن کسکین دیر .

*** سوز دئدیگین دمیردیر ، دوگدوکجه اوزانار .

*** سوز قوشدور ، بوراخارسان اوچار گفدهر .

*** سوز چوخ اولان یئرده ، یالان دا چوخ اولار .

*** سوزو آغزیندا بیشیر ، صونرا چیخارت .

*** سوزو چوخ اوزادارسان دادی قاچار .

- *** سۆزون بيلمه يين آغيز، باشا توخماق ووردورار .
- *** سۆزون قيساسى، دگرلى اولار .
- *** سۆزون دامارى اولار، چكدىكجه اوزانار .
- *** سۆزون دوغروسو دميردن گنچهر .
- *** سۆزون دوغروسونو دى ، آتى مين چاپ .
- *** سۆزون اوز يئرى وار، دانىشانين دا اوز يئرى .
- *** آز سويله ، سوز سويله .
- *** بوش سوزله قارين دويماز .
- *** دئييلن سوز گئرى قايتماز .
- *** ائو كيميندير؟- اوتورانين . سوز كيميندير؟- گوتوره نيه
- *** ائلين سوزو داشى يئريدهر .
- *** ان بئويوك ايگيدلىك سوزو اوزه دشكدير .
- *** يارى گور، اوزون دانىش، ائو بيخار آرا سوزو .
- *** ياخشى سوز ، دمير قاپى لارى آچار .
- *** يولداشى نين سوزونه اينان، اوزونونكونده دا يان .
- *** كيشى اوز سوزونون آغاسى اولار .
- *** ساققاليم يوخدور، سوزوم كئچمير .
- *** ساز اولان يئرده، سوزو سازا وئره لر .
- *** هورويون اوزونو، سۆزون قيساسى .
- *** دانىشيق دانانى قوردا وئره ر .
- *** دانىشماق گوموش اولسا ، دانىشماق قيزيلدير .
- *** بيلديگيندن دانىش ، بيلمه ديگين سنى . دارا وئره ر .
- *** بئويوك - بئويوك دانىشما ، باشيوا گلهر .
- *** دوغرو دانىشانين پا پاغى ييرتتيق اولار .
- *** يئروار دانىشارلار، يئر وار اودارلار .
- *** دئيرم ديلنم يانير، دشميرم اوره گيم .
- *** آخار سويادايانما ، هر دشيله نه اينانما .
- *** بونو ائله يه جگم دشمه ، بونو ائله ميشم دى .
- *** سويله يه نه باخما ، سويله ديگينه باخ .
- *** هامى يا ايت هوره ر، بيزه مازانداران چاققالى .

محمد ضاروفا . زنگان

آخار ورام

دستگیم و لیدی نیم . من زو نه سله خا ورام
 عاگر بر حالده دگر گوزومه دورا کلام
 کت تا با بلوریم اولطف و کرم سعد نی
 نه ده هم ایدخ ای صوره قالمو شر و لر
 بی نظر قدر مندر مشکلف چه ری غیب
 غم دلیر سیدی . سخت نی کصرو مطوب
 یول ایوب . حیرت و مراد ایشو عقرا
 بلبلیم بهم زودی غازی ویرانه قلیوب

نولکه نولکه گوزیم هر وی اولار آخار ورام
 بالعهده باشه حکوب چشم خمار آخار ورام
 لونه آخار ما چون بریکه بار آخار ورام
 مندر نیرکت دلیتم صحر و صحر آخار ورام
 در دیر سولماقا دوده دچار خا ورام
 قضم تنگلوب سلاه فرار آخار ورام
 فرخ دیر سبیرم و سولگزار آخار ورام
 ایستیرم کشتنر فسر ربار آخار ورام

باله ری می دمنه نوتور سادمر درضا . خرقه سبز
 مندی باخ فرخ نوزومه نقش و نگار آخار ورام

شهید عسگریمپزه

ای شهید آند اولا عزیز جانووا ،
جبهده توکولن قیزیل قانووا ،
سنین او حق سئوهن پاک وجدانووا

تا واریق افدهجک نیتین دوام
دوشمنیندن گرهک آلاق انتقام

سنیله شرافت تاپیر بو تورپاق ،
نا موسلو قانیندان بوپا نمیش آفاق
شهید لیگینله حق ظفر تا پاچاق

وطنچین جان قویان حق گوزوسنسن
اردملی* ایگیدسن، حق اوزو سنسن

سنسن اعلاسی هر شریف انسانین
اوجالتدین باشینی دوغما ایرانین
چون ایگید اوغلوسان آذربایجانین

گورجک خطر ده دیر وطن تورپاغی
ایچهری دورتولوب حیا سیز یاغی

دوزمه دین سنیله قوشولدو هر یان
خراسان، اصفهان، باشا باش ایران
قالمیشدی داردا چون اهواز، خوزستان

سسله دین - خوزستان عزیز قارداشیم
و فرهرم یولوندا جانیملا باشیم

ای شهید سئیر افله سن بهشت باغین
محو اولوب بوتونلوک دوشمنین، یاغین
یقین بیل بو عزیز وطن تورپاغین

دوشماندان تفر آلیب بهشت افده ریک
یئننی نسله جنت قویوب گئده ریک

(* اردملی = فضیلتلی ، آچاق گونوللو

قارداشین دارالیدیب خصمه میدانی
توتوب سنین کیمی اوو جونداجانی
ایگیدلیکله حشیران اقدیب دنیانی

چون او دا شرفله گفیب دیر کفن ،
دوشماندان قورتولسون مقدس وطن

ای شهید دوشمانین چوخ زبون اولوب
دونیا ایچره ذلیل اولب ، دون اولوب
پوزولوب هر زادی سرنگون اولوب

قورتولوب* دا رخووین ، جوفخیر ، هویزه
ال و فریب دیر بو یوک ظفر لر بیوزه

آز قالیرکی ، سینسین صدا مین بئلی
دا غیلسین بسا طی ، دا غیلسین اقلی
یا نسین دا ، یا غیلسین ، هوورولسون کولی

توتدون حسین (ع) کیمی شهیدلریولون
حقله قران یولون ، پیغمبر یولون

سنه بو دنیا دا تا پانمارام تای
قدرینه چاتا نماز نه گونش نه آی
دفسه لر گفیت بیر - بیرککشانای سای

گزه رم هریانی توتارسام صوراق ،
هرنه لردن اوستون تک سنسن آنجاق

ج . م . : ساوالان

(*) قورتولوب = آزاد و زها اولوب .

کۆنول دردی

(اوچونجو قسمت)

- (۱) * (لیلاوا) اوستونه گتتدیم، دغدیلر * (حاج شیخ علی اصغر) یوردودی بورا (۱)
بو محلّه یه آستا قوی قدم * قورخوروق حاج شیخ یوخودان دورا .
- (۲) * ساغ اول (لیلاوا) همیشه ساغ اول * (اسد آقا) لار بیزه دوغموسان (۲)
نرّه شفرلرین پنجه لریلن * قودوز قوردلاری توتوب بوغموسان
- (چرنداب) یولی چوخ اوزاق ایدی * آما هر جوردی گتتدیم یفتیشدیم
قره آغاچ قالیر (امام زادادا) دا * (امام زادادا) ایلن گتتدیم اوپوشدوم
- (مش مصادق خان) بو یوک مجاهد * بو محلّه ده دونیا یه گلیب (۳)
امان و فرمییب مسـتبدلـره * کلن قولدورون جگرین ده لیب
- منیم بوردا بیر باجیم وارایدی * گاهدان ائوینه قوناق گنده ردیم
منه قئیقاناق ، کوفته و نره ردی * من ده باجیما قوللوق ائده ردیم
- ایندی نه باجی ، نه ائوی قالیر * اقله بیل اصلاً بولار یوخوموش
دغدیم آی دونیا ، آخی بیر اوتان * مگر بولاردا منه چوخوموش؟
- (مارالان) اوستی مارالار یئری * مارالار چونوب نره شئراولوب
بوینوزلاری ایلن قودوز قوردلارین * قارنینی سؤکوب یئربه یئراولوب
- (حسین خان) کیمی (نقی خان) کیمی * نره شئراوغول گینه دوغ گینه (۵و۴)
شئراوغلانلارین قوچاق الیلن * تولکو لری توت گینه بوغ گینه
- (قره آغاچ) قالیر ، آمانه قالماق * خیوان سؤکوب بندین ، بره سین
تمدن گلیب کولونگ الینده * هابارلیبیدی داغین دره سین
- (شگلان) اوغلی (آقا میرزه علی آقا) * دور گور شگلان نه گونه قالیب (۶)
دونن (بیوک خان) چپو و چیلاری * بوگون ده شاهلار بو گونه سالیب (۷)

- (باغمشه) نیده گتتدیم گورماغا * نه باغی قالیر، نه ده مئشه سی
عاشق لریندن خبر- اتر یئوخ * (نه فرهاد قالیر، نه ده تئشه سی) (۸)
- (قولله) باشمینا گتتدیم گزماغا * گوزه ل باغلاردان بیرآز قالیری
بویوک سنگرین قالان قولانسی * مجاهدلری یادا سسالیری
- بیر آیدین گئجه مشروطه چیلر * مستبدلری بوردان قوغوبلار
قیریلیب قاچیب ظولوم قوشونی * قاچمینلرین توتوب بوغوبلار
- (قاری کورپوسی) لاپ قاریمیسان * نهر گورموسن سن دینه گوروم
دیشون توکولوب بوورون سؤکولوب * توکون قالمیب ساچیوی هوروم
- دینه نچه آی سنون اوستوندهن * دوست- دشمنلرون گلیب گئچیلر
(ارشد) (۹) آتلی سی دینه نه قدهر * آزاد یخواه لار قانین ایچیلر
- آنا گل بیرباخ، گور نه خبردی * (داش ماغازالار) داغیلیب گئدیب
اوزون ایللرین یوموروغی ایلن * داشلاری بوتون اوغولوب گئدیب
- خیوا و آن گلیب سؤکوب گئدیبدی * (میار میار) دان اتر قالمیب
منیم بوردان بیر دوستوم وارایدی * دوستومدان خبر- اتر قالمیب
- (سید حمزه) نی گتتدیم گورماغا * (شیخ ممد) آتام یادیم دوشدی
ده لیر کیمی قئیتدیم، قاچدیم * افله بیل هوشوم باشیمدان اوچدی
- (وئوق الدوله) ساتدی وطنسی * (انگلیس) ایلن قرارداد قویدی
چیرپیشدی ننگین قرارداد ایلن * (شیخ ممد) اونون گوزونی اویدی
- بویوک شیخ ممد کسکین دیلی ایلن * (وئوق دوله) نین ریشه سین قازیب
وئوق دوله اولوب، سن ده اولموسن * گل باخاخ گوراخ تاریخ نه یازیب
- (گزیران) سوی گلیب، گئچیری * گوزه ل باغلاری گئنه سوواریر
گفده ردوخ اوردان، قلیان چکردوخ * قلیان قهوه سی هله ده قالیر

- خیوان اولوب (لاله) نین یولی * (رفیع ایگده لیفی) یوخ اولوب گندیب
 دئدییم آی مخلوق (لاله) نه اولوب * دئدییلر اودا پوزولوب گندیب
- (ورجی) کوچه سی هاردا قالمیسان * هر نه باخیرام گورموره منی
 آخر ائویمه آز قالیر گئدهم * هاردا قالمیسان ، یاداسال منی
- (میرزه علی واعظ) (۱۰) بئویوک اوغلووا * ادبلی سلام یئتیر بیزلردن
 دینه واعظه آیلین گورسون * گینه آقانلار گنجیب دیزلردن
- بورا هارادیر ، (گجیل قاپیسی) * بئر- بئر باخیری منیم اوزومه
 تور- توکانلاری پیخیلیب گندیب * گنچن گونلری گلیر گوزومه
- سلام علیکم (هوکما وار) آقا * گلیمیشم سنی یوخلایام گئدم
 باشیمی قویوب کردی لرونده * بیر- ایکی ساعات یوخلویام گئدم
- تبریزین خلقی کردیلرونده * چوره ک یئرینه یونجا یئدییلر
 آرواد- اوشاقلار آز قالا- قالا * مستبدلره " اولماز " دئدییلر
- هر نه باخیرام سووزی گورمورم * هانی تلخونون ، هانی ریحانون
 بورا مارال تک قیزلار گلردی * هانی مارالون ، هانی جیرانون؟
- آغلادی دئدی : اوغول روزگار * هر نه واریمی الیمدن آلیب
 سووزی یئرینه دیرک اکیبلر * منی تمدن بو گونه سالیب (۱۱)
- (آقا میر احمد) دن نه خنرون وار (۱۲) * ایستیره گئدهم اوندان درس آلام
 عربی درسی اوخییم گینه * اوستاد یانیندا نهجه گون قالام
- بو یوردی اوغول ، چوخ گئز گلمیسن * مگر بیلیمسن روزگار چونوب
 گندیب تهرانا ، یاد گومه سینده * اونون دا حیات چراغی سونوب
- (مجید الملک) ون ماغازالاری * آباد اولوب دور ، سهران قالیری
 (شجاع دوله) نین جنایتلرین * (غلامخان) سسی یادا سالیری

- بورا (فردوسی) . مدرسہ سی ایدی * ایندی داشینیب (پاساژ) یانینا
 (امیرخیزی) نین یثری گورسہ نیر * قوربانام اونون آدی سانینا (۱۳)
- ہیبت لی ہویوک بیر مدیر ایدی * یادیمدان چیخماز اونون ہیبتی
 ایندی ده گوزوم قاباغیندادی * شہوہ گوزلری ، شسلی قامتسی
- تبریزین ہویوک ادبچیلری * هامیسی اونون شاگردی اولوب
 آدی نین گولی سولماییب ، سولماز * اما عمرونون گوللری سولوب
- منہ کیم قالدی آی قادر آلہ * هرکسی دئدیم ، دئدیلمر اولوب
 منہ ده یوللا قزوو ، قـدہری * دونپا غمیلن اورہ گیم دولوب
- خرداد آیی ایدی (سہند) ہ باخدیم * گوردوم آغ کورکون وورمییب بندہ
 یاشیل دونونو ہلہ گئیمییب * آغلیہ - آغلیہ دئدیم سہندہ :
- (شہریار) اوغلون مگر دئمییب * قرہ قیش چیخیب ، یازدا گلہ جاق
 سونبول گویہ رییب ، لالہ بیتہ جاق * اوردک گلہ جاق ، غازدا گلہ جاق
- ہلہ قیش واردیر ، آغ کورکی بورون * باہاردا " یاشیلدون دا گئیہ رسن (۱۴)
 بیر آزدا دوزسن قیش چیخار ، گئدہر * تورش (قورالاردان حالو ایثیرسن)
- آی گوزہل سہند ، مگر گورمورسن * قیش چیخیب گئدییب یازدا گلہ بندی
 سونبوللر چیخیب لالہ لر بیتیب * اوردک دە گلہ ب ، غازدا گلہ بندی
- آغلانلی دئدی : آغلاما اوغول * یاشیل دونومی گینہ گئیہ رہم
 قوی ہلہ بو آغ کورکی بورونوم * ہونون علتین سورا دئیہ رہم
- آی آنا تبریز ، سن ساغ اولاسان * دنیا دوردوقجا ، سن دە دوراسان
 اوغلانلاریوین پولاد الی ایلن * بابانجیلارین بوینون بوراسان (۱۵)
- آی آنا تبریز ، آی شانلی وطن * دنیا بو یوجا یاشاسن ، یاشا
 سن ہمیشہ لیق دیری قال ، دیری * بیزیم عمروموز یختیشیب یاشا

گۆزله (ارك) ايوي، (گۆي مجيد) ايوي * قويما دشمنلر اولاري بيخا
 قوو قودوزلاري قويما بو قوردلار * اوشاقلاريوين بوغازين سيخا
 (حامد) م آنا، شاعر اوغلووام * اوز ديليميزده غزله يازارام
 آلارام عاشيق فرهاد كولونگون * سنين عشقينده داغلار قارارام

- ۱ - حاج شيخ علي اصغر ليلاواشي، مشروطه نين بؤيوك خطيبلريندن .
 ۳و۲و۴و۵ - هر دوردنفر مجاهدلرين سردسته لريندن ابديلر .
- ۶ - آقا ميرزه علي آقا هيئت - آخوندخراسانين شاگردى ومشروطه پيشوا -
 لريندن . جناب دكتور جواد هيئت تين آتاسى .
- ۷ - بيوك خان نصر الممالك رحيم خان چليپيا نلونون اوغلى .
- ۸ - بومصراعين "باغمشه" ايلن رابطه سى يوخدور ، تخيلى بيمر موضوع دور .
- ۹ - ارشد ، استبداد سردسته لريندن و ضرغامين قارداشى
- ۱۰ - آقا ميرزه علي واعظ ويجويه اى بؤيوك مشروطه خطيبى
- ۱۱ - ديرك دن منظور برق آغا جلارى دير . ۱۲ - سيد احمد كسروى
- ۱۳ - حاج اسماعيل اميرخيزى ستارخانين منشى سى وفردوسى مدرسه سينين مديرى
- ۱۴ - پاراننتز آراسيندا اولان عبارتلىر شهر يارين "سهنديه" سيندن گوتورولوب
- ۱۵ - يابانجى يعنى بيگانه .

بایرام گلیبدر

قیشقیرین، های سالین گلیبدر بایرام
اوره ک لر سئوینسین، دویونسون آرام
ال چالین، اوینا پین، پیغیشین هامی!
سریں دستار خانی^(۱)، یاندرین شامی!
بزه بین سفره نی، گول له، چیچک له
دولدورون میوه آیله، دوزلا، چوره ک له
گنده ک پیشوا زینا بو تازه ایلین
دینله یک^(۲) آرزوسین بودوغما اقلین:
خلق آزاد، سوز آزاد، دیل آزاد اولسون
یوردوموز سئوگیله، امیدله دولسون
۶۱ / قروردین / ۲

یازین آستانیندا باش اندیره ک!

باهار گلدی چیخارت اوره کدن غمی
دفوریلسین^(۳) لوغالیق، ریا عالمی
قوی انسین آتیندان بوشانلی بایرام
گیرسین اودا^(۴) میزا نفسی آرام
اونون آستانیندا بیزباش اندیره ک
سئوگیلی باهارا خوش گلدین دئییه ک
اسسین روحیمیزه سریں کولک لر
آچسین باغچا میزدا، گوللر، چیچک لر
رد اولسون قاپیدان بورانلار، قیشلار
یازین صفاسینی اقل لر آقیشلار:
گونشه، چیچکه، گوله عشق اولسون
دنیا میر سئوگیله، باریش^(۵) لا دولسون

---

(۱) دستارخان = سفره . (۲) دینله یک = قولاق آساق (۳) دفوریلیمک = سرنگون اولماق (۴) اودا = اوطاق ، احو . (۵) باریش = صلح

قالمیش

*****

گل ای جانان، بیچه ایلدیر منیم یولدا گوزوم قالمیش
بو طوفانلی اوره کده نغمه لر، چوخلو سوزوم قالمیش
یشتیر باد۔ صبا! جانانیم سن عرض حالیمدن
دئی کی حسرت قالان جانان دگیل، اوردان، اوزوم قالمیش
گوزوم قالمیش یولوندا، بیر بئله هجران اولار سؤیله ؟
باها رین حسرتینده لاله، سوسن، نرگیزیم قالمیش
چکیل هجران، گندیب زدا اول، گوروشمک ایسته ییرکونلوم
منیم دوغما دیا ریمدا، ایشیقلی اولدوزوم قالمیش
من ایندی حسرتیم جانانه، هنج کیم قالما سین حسرت
گنجه۔ گوندوز گوزو یولدا، منه حسرت قیزیم قالمیش (۱)
اشاق وقتیندن آیریلدیم، او شیرین دیللی مه زو دان
یانیر هجران اودوندا، ایندی ده بیر گول یوزوم قالمیش
باغبم، باغچام، ائلیم، یوردوم هله اولادینی گوزلر
الیم چاتمیر اوپوم داشین، اوزا قدا تبریزم قالمیش
مصدق! چک وطن دردین، وطن جان دیر، وطن جانان
وطن دردین چک ای قلبیم، هله سن ده دوزوم قالمیش

بکله۔ ۱۹۸۱/۱۶/۲۱

رەگەزدەن بېگەدلى يە

=====

عزيز قارداشىم غلام !

جوانلىقنىن گۈزەل و طراوتلى چاغىندا سنى ايتىردىم، عمر و مون
خزانىندا سنى تاپدىم. من بىلمىردىم دەلى كۈنلۈم منەد قىيردى او-
لمە مىشەن قاباق سنى گۈرە جگم. منىم كۈنلۈم منە يالان دىمىر، گۈر-
دون بىلەدە اولدو.

سن آنا يوردونا قايتدىن. آما دولو ال ايلن، بىردنى آنا
دىلىمىزىن ادبىيات و شعر و نثر اثرلىرى ايله. دوغروسو خىير و برىكت
ايلن گلدىن و بىردنىيا تجربە ايله قايتدىن، چوخ جەتلى ادبىي
فعاليتنى دوام ائتدیرهرك او جملەدن شانلى " وارلىق " مجلە مىزده
دە جدى صورتدە اشتراك ائتدىن و گۈزەل يازىلارنى مولفى اولدون.
بو اثناده سن و جناب آقاي دوكتور هيفت منىم فارسجا
يازىلارنىملا تانىش اولوب، منى دە آنا دىلىمىزده يازىب ياراتماقا
تشويق ائتدىنىز. آما حىيفكى، چوخ كىچ اولموشدو، من بو يوبانما
حقىندە " آنامىن سى " آدلى شعرىمدە دە دىمىشم و او ز آنا دىلىمدە
كىچ يازماقا باشلادىقما حىيفلر دىيب، تاسفلىرىمى بىلدىرىمىم.

عمر و باشا گلدى اورەگىن سۆزلىرى قالدى

گول سۆزلىرىمىن غنچهسى قلبىمدە سارالدى

اوتدو، او گۈزەل عهد جوانلىق هدر هىيات

قىش گلدى كۈلك قالخدى، قارا باشى قارالدى

شانلى " وارلىق " مجلەسى نىن آردجىل ۳۳ ۵ ۳۴ - نجى مايندا

سنىن گۈزەل خطىن لە درج اولونموش فىكرت صادقىن " محمد هادىه "
اتحاف ائتدىكى شعرىنى اوخودوم، بو گۈزەل اثر منىم وارلىقىمى
سارسىتدى، روخوما آلو ووردو، اورەگىمىن تىللىرىنى اسدىردى.

واى ! بو عزيز شاعر فىكرت صادق نه ياغشى با جارا رمىش جانلارا

اود ووروب، سىلرى هىجانلاندىرسىن. شعر دىيبلر، آنجاق

فلنج و قلم صاحبی اولان استاد حسینعلی ریس شاعقی «در گنج» نیز
 «اولدوزلار شاعری» اولدوز ساق بیج ده یانیا مشیق، شاعر پروا خست کتلم الیب
 اوز اولو شورلرنی کاغذ اوزره ریزه کتیرمک ایسته میش اولدوز سندسی همیشه
 اساس موضوعلار دانی بری اولوشدور. اولدوز همیشه شاعر گنزه - ماش اویناش
 یاردیجی اولوب اونا الهام بخش ایشلر. بیر سوزله بوتون یارادیملیقی بو شاعقی اولدوز
 لایلا شایب، اولار لایلا نیت ده اولوشدور. باخین متین «دارلین» مجله سی
 ۳۳-نجی نمره سینده شاعرین فلس دلیسنده نطه حکله گی «ساره» اولی
 آرزو شعرینه، دوغور داند بو شعر فرم و مضمون اعتباری ایله بیر شاه اثر دیر درناه میرین
 در دلرینی کوشنریر و طلب لرینه جواب دیریر و نه قدرده شاعرانه دگورول دیر.
 اولدوزلار شاعری اولدوز دغیمیز شاعقی او تامی و اهدتلی، بنی لیک چی
 وطن پرور شاعر فکرک صادقین عهد نامه حصر اتیدگی شعرینه بیر جواب یازیب
 قیاسیر صمیمی کتوبلا بو جوانی بیزه کونندیشیر و بورداد ایسته اولدوزلار دانی الهام
 الراق فکر شویمیش دیر. بودور نیز شاعرین صمیمی کتوبو ایله بیر که شاعر فکرک
 صادق دوردگی منظوم جوانی سر مستی اوخو جویاریمین اختیارینده او یوروق.
 و کتر غلامین بکیدی - پروفسور

حسینی زین شقایق رکبذ

نخلی فلا محسین بکیدی دیر

شاعرین نزاری

تارداشیم فکر ت صادق!

شلاله آخدی کنچی

شعرنی اود خودوم

ایدی ریدان سوروشدون

بوالولو کولومو

ایدی ریم چا خدی کنچی

صویا، اودا تو خودوم

بنوشدون، لاله دن، یاسمن دن سوروشدون

من ده سن تک آغلادیم

داخدان، داشدان، تایادان

اوره ک لری داغلادیم

گوی چمن دن سوروشدون

*

*

آبخاق اولار راه چکیب :-

قانی اوره ک لی شاعر!

دندیرک، بیر زمان

یا نیغلی سوز لاله من

اوبیره باخدی کنچی

آلاز تک گوز یا شلاری

یا ذریب باخدی کنچی

آخیدان گوز لاله من

یرتوجادان سوروشدون

شلاله دن سوروشدون

ذدی اختار ما بالا !

یاگرن اریه ایدی

اوزونویور ما بالا !

یاگرن کول اولادی

اوکر امله اینیری

امله یا نمادی که، فراری داتالا ایدی

آنا قاردا شیم حکرت !

پیرکجه ای بتمایش، دان اولدور و اتمایش   سحر و شونقاناق سود نیروساری آخماش
کوزل کول پرچمک لر چول چمه باخماش   روح او حشایان عطر لر این - یوره ییلاپماش

من شاعرین فرارین سور و شدم اولدور لاردا

برکجه کوزلین یره کوموشس سین قیرلاردا

آخی من اولدور لارین یلیرم دیل لرینی   کوزون مادی دوشونده بانیرم نیرلرینی
من کرمیشم اولار لاکوزل لر ایل لرینی   اولار لار من ساد و موشام جوالمیق ایل لرینی

پارلاق اولدور لار منده ایشارکن باخدیلا

غیم یازتی قلمی بو سوز لر له یاخدیلا :-

ایشیل ایکن چمن لوساری بیچک سنبل لر   کوزل کویچک چیچک لر باغی مال - الوان گل لر
بوداغلارین دستونده چه چه دورا بلبل لر   دده ما کوزلر بولا قارداغدان چاتلا یان سنبل لر

نمائندگان شاعرین مزارینی برینے

بیرتایرینی مزارین، بیرسلیک اونی

بیرکرموشوک شاعری اه چلیب آغلا یاندا   الی قائلی دشمنی غضبدا غلا یاندا
یاد ائل لی غضبکارا قاشق باسال لایاندا   داغدان آخان سل کرمی قشقیب چاقلا یاندا

ائل او بائین غمیدن سارالدی، سولده شاعر

بللی! انا یوزد ونون در دیندن اولده شاعر

باغریلی اسن ده بولودلار آغلار اونا   قیش داکن اولارلار داغلاردا قارلار اونا
عاشقلارین سارالادی خیرین بیزلار اونا   اونون آدی گلن ده یادلار یا مارلار اونا

اونون آدی اهلار لادودا غلار اوسته کز

اناملارین کونونو یا خار، اسدیر، کسر

گنجه قاراسا چینی بیر اوزونه سالاندا   آداغلی لار خلوتده بیر- بیرینی تاپاندا
عزیری ایتلیش قیرلار حسرت ایل یاندا   اونون سوزلری دیل الی اوخوتاندا

باغری یا مان نیکیلی قیرلای بیزکرموشوک

اونون شعرای ایل بیزده دوداغلار کاوموشوک

شون کونول لرا دون مراری شیریدیر گوزل لرین مونی ادونون غنلاری دیر

مرازمین اوست داشی اولون اثر لری دیر تابیز وارقی انسان وار اولوب ایدیر دیریدیر

تور پاتین القیدا قوی بلی قبری اولماسین

ادونون آدی بیر پارچا داش اوستیازیلما سین

تهران، اردی بهشت ۱۳۶۱

ادونون سسی

تعلیم کتبه کوندور اسیر، ایستیرنی مندن
چوخ ایکی شیم کول لری آتادی کونوم
اول سحر اولدور، دان سو کوز جا لاری اختار
کول تک شفقتین باده سینتی جا میا دور
صورا کتبه نین زلفونو اسدیر باشیم اوسته
ال قات بزده اولدور لاری اول قار زلفو
ستازنی اختاریم اول خلوت جاذا
من اختاریم تاسنی من تا پیا سام اولم
بیرجه نظر اید منده سن آل منی مندن
دویور، منی ایستیر فقط او کول لری بچیدن
تور ارجانی مننت کلر اوستمن مندن
تا فارغ اولوم باده دن و باده دیر مندن
تا کیزلیم اولار لارا خلایق نظر سیندن
بهوت اولوم اول بزده نین اول زیندن
سلیم منی من قاراسا چین یح و خنیدن
تاس سیمه کلیمه گتم کوز زیندن
سس کلدی که ای در بگذره ای عاشق شیدا

تبکی می عارف ایشید اوز اور گنیدن

یا زان : سا وه نین خرقان بخشی نین،
بندا میرکندیندن، بیرینجی درجه لی
عدلیه وکیلی، علی کمالی .
=====

" داوری "

سلطان سلیمین یثنی چری وتویلووتفننگلی ایکی یوزمین نفره قدر
قوشونونون، قارشیسیندا اون سککیز مین فدائی، قزیلباش ایلن "چالدر -
ران" محاربه سینی شجاعت وافتخار ایلن باشا آپاران شاه اسماعیل صفوی
او زمانکی آذربایجان پایتختین "تبریز" ترک قیلماغی لازم بیلدی
وحمله نین غفلتا اولدوغونا گوره سلطان سلیمین دفعینی با جارمادی
مهاجم لر اوردوسو، آذربایجان وتبریزه ساری یثریدی، صفوی لرین سلطان
نفسین آلیب ویثنکی قوشون توپلاییب، ویولا سالماق ایچون نجه کی، اوشا
خطر مقابلینده اوزونو آناسی قوجاغینا آتار، شاه اسماعیل دادثیه سن
اوزونو ایرانین اندرونوندا، مهربان آناسی قوجاغینا سالیب و تورک
همدانین درگزین منطقه سینه وارد اولوب، اورادا اوتراق ائیله ییب و
ایران تورک لری نین احتیاط و ذخیره وجبهه دالیندا اولان حربی قوه -
لرینی همدان، درگزین "درگزین" - اسدآباد - چرا - آبگرم - خرقان، آوج،
سیاه دوهون - بوئین زهرا - قاقزان - قزوین - کرج - شهریار - ورامین،
زرنده - مزلقان - ساوه - قم - تفرش - اراک - ملایر - تویسرکان و فریدن
اولکه لریندن امداد ایسته یب دیر .

قدیم زمانلاردان همدان ایران تورک لری نین بوئوک مرکز لریندن
ایمیش و اونون آدلیم تورک بؤلوک لریندن بیریمی ده درگزین منطقه
سی دیر .

بوگون درگزین بیر شهرچیک و بیر بوئوک ما حالین آدی دیر و او ما -
حالدا واقع اولان کندلرین اهالیسی تمام تورک دیرلر .
درگزین ما حالیندا تورکون مدنیت آغا جیندان چوخ شمره لی و گوللو -
چیچک لی بوداقلار بیتیب و عمله کلیب دیر .
بو بخشین اهالیسی الهی و مرثیه ادبیاتینا درین علاقه لر باغلا -
ییب و چوخ بدیع و جالب اثرلر یارادیب و تعزیه فورموندا مذهبلی

تراژدی لری اورادا و آیری تورک اولکه لرده اجرا ائدیبلر .
 درگزین اینجه صنعتکارلاری نین آدلیمی بیری مرحوم شایق و بیری
 مرحوم نصرالله خان و بیریسی ده عین آبادلی مرحوم "شیخ احمد داوری" دیر .
 عین آباد، درگزین کندلریندن حساب اولونور و مرحوم شیخ احمد اورا
 اهلی دیر .

مرحوم شیخ احمد ابدائی تحصیلاتینی نچه ایل همداندا فرانسویلر
 مدرسه سینده آ پاریب ، او دیل ایلن یازیب و اوخویوب ، صونرا ایسه
 الهیاتا اوز توتوب و بوساحده تحصیلی دوام ائتدیریب و مقدس روحانی
 کفیمینه ملبس اولموشدور .

مرحوم شیخ احمد ، کندلی لرین مذهبی مسئله لرین و مشکل لرین حل و
 رفع ائتمک ایچون چوخ وقت لر درگزین ، مزلقان ، خرقان ، پیش خور و افشاریه
 کندلرینه گئت . گل و کوتله نین مختلف طبقه لری ایلن اوتور دورا ائدرمیش
 عین آبادلی مرحوم آقا شیخ احمد بیر خلق شاعری اولوب اوز سفرلر -
 ینده عین حالداکی ، خلق کوتله لرین فقهی مسئله لرین آچارمیش ، اونلارین
 اجتماعی دوگوملرینه ده مخصوص توجهی واریمیش ، وطنز و هجو و ساتیرا
 فورمالاریندا ، شعرلری ایلن اربابلار و خانلار و وارلی لارین اوووجلارین
 آچیب و خلقی اونلارین اوستونه تهییج ائدیپ و تجا و زکارلارین واستثمار -
 چیلارین ، ایچ اوزونو آچینا چیخاردیب و اونلارین منفور چهره لرینده پرده
 لری بیرتیرمیش ، نتیجه کی قزوین خرقانی بخشینده اولان باها دور نظام
 "بیر بویوک" خان باره سینده سؤیله ییب :

یا پیدا ، وقل - وقل گزه نه * قیشده تزک باها دور

و بو شخصین باره سینده نصاب الصبیان فورموندا ، بحر رمل ده دئییب :

بشکند ، حق چار چیزا زهیکلت ای نره خر

جید - گردن ، صدر - سینه ، رکبه - زانو ، راس - سر

اوز زامانیندا همدان اطرافیندا اولان بیر بویوک سرمایهلر و یئرلر
 مالکی "حاج میرزا محمد نراقی" آدلی شخصین باره سینده بئله دئییب :

از نسل بدان نمانده باقی * غیر از حاجی ممد نراقی

مرحوم شیخ احمدین تخلصی "داوری" ایمیش و اورادان کی فرانسسه ،
 عربی ، تورکی و فارسی دیللرینی مکمل بیلمیش و مختلف یئرلرده سیاحت
 ائده ریمیش بیر گوزو آچیق روحانی اولوب و اوز اطلاعاتیندان و امکاناتی -

ندان استفاده ائدیب و خلقی عصرلر یوخوسوندان اویاتماقا چالیشارمش
 بونا گوره، ۱۳۰۶ ه. شمسی ده، همدان اطرافیندا اول دفعه سجللری خلقه
 و فریب و اونلاری اون بئش یاشدان تا قیرخ- اللی یاشا جن عسگرچیلیقا
 آپاران حالتده وپوللولاردان پول آلیب گئچیریب ویوخسوللارین گنجلر-
 ینی وحتی قوجا کیشی لرینی عسگر یا زیرمیشلار، مرحوم داوری بو حالتی
 درگزین کندلریندن بیری اولان "قارلیق" کندینده گوروب و دوش وورما
 نوحه سی فورموندا بیر جالب شعر دئییب و عرض حال ایچون تهرانایوللاییب
 و اوزو ضابط لر و دولت مامورلاری مواخذه سیندن احتیاط ائدیب خطر رفع
 اولاندان صونرا ظاهر اولوب دور، او سوزدن بیر مختصرین اوخویاق :

ای بینوا قارلیق، بی اقربا قارلیق

برقارلیق آمد چون سجل، بنویسد احوالت- چاپیدا موال

باعث چه شد رفتی تو برفنا قارلیق، بی اقربا قارلیق، ای بینوا

قارلیق

آن کدخدای در جزین، رحمت نمی آید- یا هر چه می شاید

چاپیدا موال ترا اندر خفا قارلیق، ای بینوا قارلیق، بی اقربا قارلیق

مرحوم داوری هجو و فکاهی فورموندا چوخ شعرلری واردیر، آشاغیدا گلن

شعری بیر شخصین باره سینده دئییب کی، گئچی امن دن قورخارمیش :

فقال راوی خوش خلق، ذالک رویاتی * صحیحیدیر کی ائدیب ملا گلنمد بو حکا

نجه حکایت عجب گولمه لی حکایتدیر * کی بیر گونی واریدی دوشدو بیر بئویوک

صدای غلغله قوزاندی شورش اولدونمایان

مرکاتی

کی، چیخدی داملارا باخسینلا، کلهم عوراتی

او دمده بیر کیشی چیخدی قاباقا، گورسو نه واردیر؟

نه گوردو، بیر "گئچ امن" توولانیر، گلیر چاراتی

ولی نجه "گئچ امن" بیر چپیش جه هیکلی واردیر

اوزوندو قویروقو، البته وارفع درجاتی

گوره نده "گئچ امن"ی داغیلدی هوش باشیندان

یفره ییخیلدی او بیچاره قورخودان دمراتی

دئیردی ای گئچ امن وار منیم، نه تقصیریم؟

منی باغیشلا گئنان، شخته وورسو، بو کراماتی

دئدی باغیشلاما رام یا خشی دوشموشن گیریمه سن

گره ک سنین گ...ه...من گئچی سوتو ساغاتاتی

نغجه باغيشلاييم ايندى، سنى ايا ملعون
 ائشيتميشم بالالاريمى، قيرميشن همراتى
 سوروتله ييب، اوزون اوسته، چئكه - چئكه آپارام من
 وورام سنين بئلينه نغجه يوز، عدد همراتى
 حرامزاده ليگين آتگينان كناره بويمده
 محالدير كى اليمدن بو تئزليگه چيخناراتى
 اگرچى بوخدو بو سؤزلرده بىركلام صحى
 گمان واروم بو سؤزو "داورى" يالان يازاراتى
 مرحوم داورى تورك شعرى نين غزل فورم وسبكينده ده ياخشى اتى
 واريميش ملاحظه بوپورون :
 نولايدي كاش منيمله، نگار اولانه اولوردو؟
 او يار ماهوش و گلغذار، اولانه اولوردو؟
 شب فراق مبدل اولايدي روز وصاله
 منيمچى خلد برين روزگار اولانه اولوردو؟
 اولايدي مجلسيميز داخى خالى از اغيار
 كى من اولايديم وبيرده او يار اولانه اولوردو
 جمالى جلوه له نيب بزم شمع محفل اولاندا
 او شمع، عاشق پروانه وار اولانه اولوردو؟
 دولانديراندا او آهو باخيشلى نرگس مستين
 او طرفه، باخماقا گوزلرغمار اولانه اولوردو؟
 آلايدى جانيمى اى كاش بىرنگاه ايلن آخر
 اونا زوغمزيه جانيم شكار اولانه اولوردو؟
 نولايدي يار منيمله داخى دئييدى گولئيدى
 رقيب حسرتيلن انتظار اولانه اولوردو؟
 نغجه رقيبىمى دلدارا يله گورنده يانارديم
 اودا بويا نماقا من تك دچار اولانه اولوردو؟
 اونو گورنده نه بى اختيار اولوردوم من
 اودا، منى گوره بى اختيار اولانه اولوردو؟
 گوروب زمانه نى بو نحو "داورى" سؤيله
 بوروزگارده بىر اعتبار اولانه اولوردو؟

مرحوم شیخ احمد عین آبادی یوخسول وعجیز اصنافکارلاردا ن اؤز شعر
لرینده هامی یئرده حمایت ائدیب نجه کی بیردگرمانچی نی کی دگیرما -
نین مالکی بیرسرهنگ کؤتک وورموشوموش ودگیرمانچی اؤز شکایتینی
"زکی بیک" آدینا بیرعیار وجوانمرده آپاریب واوندان حمایت ایستهر
همان زکی بیک و سرهنگ بو باره ده ساواشا دوشلرکی، "داوری" بییر
منظومه تعزیه فورموندا بو ووروشمانی نظمه چکیب کی، اوندان بییر
پارچا آشاغیدا نمونه ایچون گلیر:

دگیرمانچی دئییر:

فدا اولوم سنه ای یارویا وریم زکی عمی * کسک قولاقینه قربان دلاوریم زکی عمی
نجه روادی منیم سن کیمی ولاکؤمگیم * چکه جریللادا سرهنگ کؤینگیم زکی عمی
دگیرمانچی سرهنگین دگیرمانین دولانديرارمیش، چون دگیرمانین
توره سی سینیر زکی بیک "هوه به هوه" فورموندا سوروشار:
زکی بیک: توره سینماقینی نه بیلیدیر؟
دگیرمانچی: قودوخ باش فتحعلی سلطان دئییدیر.
زکی بیک حمله حالتینده دئییر:

چکین رکابیمه یاران اولاغ رهواری * مگرا اولوبدودگیرمانچی نین هوا داری
سرهنگین "شریف خان" آدینا آدامی دئییر:
سلام اولاسنه ای میرگا ویک سرهنگ * اؤزو فرنگ مآب ودونو قدک سرهنگ
فدا اولوم باشینا اوخشوروا وروس باشینا.
کی قیرخمیسن ائله میشن بودم کلک سرهنگ
سرهنگ دئییر:

ای شریف خان سوز ائشین قویما زکینی الدن
آغیرین چک چکرم "دوز قازاقان" وئرره م
زکی بیک رجز دئییر:

منم اول شیرکی نهره م صف میداننی بیخیر
ضرب دستیم داغیدیر، عالم مکانی بیخیر
بو برنجی *** ولاغی گر گتیره م جولانبه
کوسوووم شمشه سی ایندی شریف خانی بیخیر
من اوزوم بیر یل دعوا، اولاغیم، بچه شیر

حکم قیلسام آقابیک ایندی دگیرمانی بیخیر ***

مرحوم داوری نین حیاتی باره سینده تحقیقاتیمیز شروع اولوب و
اونون اثرلری وکامل ترجمهء خالی و فرائسه دیلینده یازیلاری گله جکده
اصیل منبعلردن توپلانیب عزیز اوخوجولار نظرلرینه یفتیشه جک .
مرحوم داوری اؤز تخلصینی قشری لر مؤاخذه سیندن اوزاق اولماق
اوچون بعضی یئرلرده "پورداور" یعنی اوغلو آدینا یازیب دیرنجه کی،
آشاغیدا گلن مخمسه گلیب :

پوزقون قلبیم توتولماقدان بازا اولماز
عمریم گنچدی، باهار اولماز، یاز اولماز
منیم یاریم منیمله دمساز اولماز
ای بی وفا بیل بو قدر ناز اولماز
اندازه وار بیهوده پرواز اولماز

من بیلمه دیم سفودیم سن تک مارالی
صیاد ایدیم، صید اولموشام یارالی
هئج دمیره ن منیم یاریم هارالی؟
ای بی وفا بیل بو قدر ناز اولماز
اندازه وار بیهوده پرواز اولماز

بیر بولبولم، عشقین سالیب دیر دیلدن
آیریلیمیشام سن تک جمالی گولدن
زولف سیاهین باج آلیمر سونبولدن
ای بی وفا بیل بو قدر ناز اولماز
اندازه وار، بیهوده پرواز اولماز

قاشلار هلال و گوزلرین شه لادیر
قدین صنوبر تک گوزه ل رعنا دیر
قلبیم سنه ای ماهرو شیدا دیر
ای بی وفا بیل بو قدر ناز اولماز
اندازه وار، بیهوده پرواز اولماز

شمع جمالیه منم پروانه
یاندیرمیشان قلبیم نار هجرانه
عشقیندن اولدوم واله و دیوانه
ای بی وفا، بیل بو قدر ناز اولماز
اندازه وار، بیهوده پرواز اولماز

من "پورداور" تک گللم نوایسه * بئل باغلادی سنین تک بی وفایه
مژگانلارین منی سالیب بلایسه * ای بی وفابیل بو قدرنازا ولماز
اندازه وار، بیهوده پرواز اولماز

مرحوم شیخ احمد تخمینا اوتوز ایل بوندان قاباخ وفات ائتمیشدیر،
اونون حیاتی نین جزئیاتینی یئنکی اله گلن شعرلری ایلن گله جکده چا پا
یشتیریپ تورک ادبیاتینین علاقه دارلارینا هدییه وئره جه گیک ایندی سوزو
- موزون آخیریندا مرحوم داوری نین بیر شعرینی کی "خان هدیه سی - گوله
باره سینده سویله ییب عرضه و عرفه ائدهک :
گوله (۵)

فرمایش ائتدی خان منه آخسام گوله - گوله
لطف ائیلهرم سحرین مسکینه بیر گوله
آما نجه گوله، اوزو بوز، قارنی آستی آق
باشی بویوک، اوزو بالاجا، قویروکو کوله
اوزگه لغتده قیسسیرا من آدینه خطاب
بیلدیر بودم اوزو سودا مهردی اولور، زوله
مہترلرین دوشوب پایاسی آسدا بی سبب
ازبس کؤتک یقیبیدی او حیوان گلیب دیله
یوخ توک بدنده بس کی، لکن ثوو وئریب دیلر
یوخ طاقتی بدنده، یاتیب قورخورام اوله
گر تئز باهار اولاجاتا بیر آغزی گوی اوتا
چولده گنده اوزو یاییلا، ترچگین سیله
یاخشی گوله اولور نه یه؟ اصلا نجیب دیر

وار عصمتی قیزی کیمی گیزلین گلیر کله
آما دونن دونن دلدیم اونا گل عین آبادا گئت
عرض ائتدی یوخ! دلدیم نه یه یوخ؟ سویله دی
وار علتی مجاور بودودمان اولام * تزرک له یم همیشه ودالدان و فرم یئله

*) گچی من کرتنکه له یه اوخشایان بیر حشره دیر کی گچی نییوده وه نی امر .
**) قاراقان دوزو، قزوینین قاراقان (خرقان) محالی نین دوزو معروف دور .
***) برنجی، اولافین بویاسی ایله علاقه دار دور، برنج و تورهاق رنگینده
اولماقا گوره برنجی دئییب . ****) بو منطقه ده، زکی بیک کارا کتری -
دون کیشوتا اوخشاری واردیر . (۵) گوله، اینگین بیر ایلیک بالاسیتا دیر
لر .

بهار گلدی

حمد و سپاس خالقه بچدوانها
 گندی بهاری چوخ فرح انگیز اولوب هوا
 گولدن آچدی بگرچم الوان سپاه باز
 اعلان جنک و ژردی قشقه چوخ پیقب قوا
 قش لشکرینه چیره بوگون اولدو ارقنا
 کچسرو بهار ووروب تیغ جان گزا
 افراسیاب جابر سرمایه قهر ایلن
 آن دیوقار و بوز بوزگی رستم باهار
 مغلوب اشدی ووردی و شو ایلدی هبا
 تاپدی شکست لشکر بوران بوز و سوز
 اولدی اسیرا بسنیه کولا لیدنوا
 فتح و ظفر اندیب قوشون پردل باهار
 جندش شکست یثیب گندی قهر ایلن
 قارلار بیر اشدی جلگه زداق باشی چنپ
 اشدی فرار سنگرینی ایلدی رهبا
 پیروز اولدو ایسی تاپدی سوپوق شکست
 منصور اولوب ربیع و هنریمت تاپیب شتا
 اسفندی سپاهی هامی قورخورد اناچیب
 تسلیم اولوبان نفرات اولدو سر جردا
 کولاکه کوچ کبوردی ملایم نسیم اسیب
 قارلا بوران عومرو نو ایسی اندیب فنا
 دونیایه یزقاره جوان اولدو جتدا
 نالج گولو قونوباشا یچون و بی حرا
 سالارخوان اجازه آلیب چکدی الضلا
 قورد و بیاط عیش و طرب و ژردی بارعام

شبهان بارگاه چیلدی کلب طعام
اهرمن ستمگر سرفانی حکم ائدیب
کلدی حضوره قیش مجل قولدا پالهنک
برد العجوزی امر اولوب دار چکسیر
کولزار و گولستانین آلبدر قصابینی
باشلندی لاله و کول سوری زمانه سی
سیدی فیضای باغ ائله بسنانه بندر عشق
قوید و حمیده حملی پشه خاک حاصله
طفل رضیع ناز گباهان رنگ رنگ
اطفال شیرخوار نسانانه بیدر بیغ
سقا اولوبد و ایرچمنزار و کولشنی
کولزار عنجه دن اله سرماه کئندی چوخ
هامون و مرغزار و بوتون داق و تپه لر
زکس کوزون آچیب نجه کور خواب نازدن
خیاط بازار آقاجل و اقلکیش باشیل لباس

دعوت اولوند و سفره انعامه ما سوا
زندانه دو قوز آی چکله بندده قالا
تپراقه دو شدو بالواریب و اشندی التجا
چونکه ائدیب نبات نباته سی خفا
بیدار ز مهریره و ترب عدل ائله سزا
تاپدی شو بوقلا فار و کولک وودی انفضا
أم النبات بار ورا ولد و کما جرى
بی قابله وجوده کلب هر کل و کبا
آچدی نغاب نیره دن و کوسنه ریب لقا
پشان پاک دابه بر لطف ائدیب غذا
سیراب ائدیب طراوت و زهت ائدیب عطا
اونلار ییتیب و زیب چمنه رونق و بها
سبزه لباس گمده چو اوله دمضطفا
بیدار اولوب خدایه اندر حمد و الثنا
گمیش سوکود چنار و قمار آقاج یا شیل قبا

باغ بهشت اولوب گنه گو لزارميش لر
اردی بهشت اولدو بهشت برين کهي
عنجه آچيلدي گلشن آرا شاخسارده
سپره چيچيدی طوطی و طاووس و عنایب
سحره سحر زمانی اقدر شوکر لم یزل
مرغابی ائله غاز ائله اریک صودا اوزو
پر واره چيچدی لک لک دورا ساق ساقا
کلدی سفردن ایندی سيقير چين فلخه
آواز مرغ حق کلیری هر کنساردن
تهو و کبک ائیلدی کهنسارده مبان
زاغ وزغن سالبیدی بو و اشخسارده
شاهین و باز اوج دو تو بدور شکار لپون
گر کسله قار فاجينه مردار آخسار پر
بو خلق ایچینده بو خدو اولانک حرام خور
وزاقبا «مطول اولوب دور بهاریات

چوللر تاپیبک جنث مو عود تک صفا
کوللر آچیلدی دشت و دمن اولدو لکسا
بولبول سالبیدی چه چه ابله عالمه نوا
سپره قبا و هو تره و هندهد و فطسا
چه چه له باغه سالک قناری نه خوش صرنا؟
دزلج و سارشین ائد پری سپره زار آرا
باقری قارا اگر چه این ائله انقوت و هئما
باغلار داجیات جبات ائله سالیب سرخ لری و ا
قمری تر تم ایلیری هر صبح و هر مسا
وپرانه بخنده اولدو گنه کنج انزوا
آپهش ها و اده بال قاراقوش ائلن صورتنا
صپده چيچیب عفتاب کئنه گوگده ابرسا
دو نیا پرست شخص کهي چنگینه سالالا
لا شخورد مرام چو خدو بشر ایچره هئکذا
البافی سینه نظم ائله قریکونان قالالا

* روزنامه «اختر» *

گرچه نخستین روزنامه در ایران برای اولین بار در تهران و سپس در تبریز منتشر شد ولی تمام جرایدی که قبل از انتشار روزنامه «اختر» منتشر شده بودند همگی وابسته به حکومت استبدادی قاجار بودند و کارشان درج اخبار دارالسلطنه و نشر مطالب درباری بود، بعبارت دیگر همه این روزنامه‌ها دولتی بودند. نخستین روزنامه غیررسمی و غیردولتی در تاریخ مطبوعات ایران روزنامه «اختر» بود که توسط چند نفر مبارز روشنفکر آذربایجان در شهر استانبول پایه‌ریزی و وجود گذاشت. این روزنامه در تاریخ مطبوعات میهنمان نقطه عطفی بشمار می‌رود و باید در باره آن و خدمات با ارزش کتابی تدوین شود و مقام علمی و اجتماعی آن مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد. این جریده ارجدار هنگامی پایه‌ریزی و وجود گذاشت که مردم در بی‌خبری بسر می‌بردند و از تحولات و پیشرفت‌های دنیا آگاهی لازم نداشتند، شاه را سایه خدا دانسته و آن همه ظلم و بدبختی را که از زورمندان و استعمارگران می‌کشیدند خواست تقدیر و نتیجه اعمال خود فرض می‌کردند. نه از مدرسه خبری بودند نه از حکومت قانون و نه از مظاهر تمدن جدید و پیشرفت‌های اجتماعی، فئودالیزم در تمام شئون اجتماعی و سیاسی ریشه دوانیده و حاکمیت مطلق را داشت. خلاصه مردم در یک عقب ماندگی قرون وسطایی بسر می‌بزدند، در این هنگام بود که روزنامه «اختر» شروع به نشر کرد و چنانکه خواهیم دید در روشن کردن افکار عمومی و در پیدایش تحولات سیاسی، اجتماعی و فرهنگی و... تا تاثیر مهمی بجا گذاشت.

"اختر نخستین روزنامه ایرانی است که بسبب جدید در خارج از کشور چاپ و منتشر شده است. این روزنامه در سال ۱۲۹۲ هـ. قمری به تشویق میرزا نجفقلیخان تبریزی، یکی از مامورین دولت ایران در پاپخت عثمانی، به مدیریت آقا محمدطاهر تبریزی تاسیس گردید، نویسندگان اخترکسانی با غیرت و تنگی بودند و بسیاری از روشنفکران و آزادیخواهان بنام آن روز ما نند میرزا آقاخان کرمانی، شیخ احمد روحی، میرزا مهدیخان تبریزی (بعدا ناشر حکمت در قاهره) میرزا علی محمدخان کاشانی (ناشر ثریا و پرورش) با این روزنامه همکاری نزدیک داشتند" (۱)

(۱) ادوارد براون - تاریخ مطبوعات و ادبیات ایران (ج ۲) ص ۱۴۶

این روزنامه در ماجرای تنباکو رول بسیار مهمی بازی کرد، موقعیکه ناصرالدینشاه امتیاز تنباکورا بشرکت تالبوت انگلیسی واگذار کرد کسی در داخل کشور از این قرارداد دنگین اطلاعی نداشت، برای اولین بار روزنامه اختر از روی این خیانت دربار پرده برداشت و با مقاله‌های کوبنده و افشاگرانه خود ملت ایران را آگاه نمود. احمد کسروی می‌نویسد: "این روزنامه ارجدار (اختر) و نویسندگانش کسان با غیرت و نیکی بودند و چنانکه گفتیم در پیش آمد "امتیاز توتون و تنباکو" گفتارهای مغزدار و سودمندی نوشتند که یکی از انگیزه‌های آگاهی مردم، آن گفتارها بود (۱)"

"اختر نشریه‌ای بود مترقی و سودمند، از سیاست و پولیتیک و از تجارت و علم و ادب و دیگر منافع عمومی سخن میگفت... تفصیل قانون اساسی مدحت پاشا را نخستین بار اختر بگوش ایرانیان رسانید، ترجمه متن کامل قانون اساسی ۱۱۹ ماده‌ای و دستخط سلطان (مورخ ۷ ذیحجه ۱۲۹۳) را با مقاله در آن باره منشر گردانیده و نوشت:

این قانون همه نیکبختی مشرق را اساس است و اقوام وطن را پس از وحشت و بیگانگی واسطه یگانگی (۲) "

جهانگیر صلح جو در باره این روزنامه چنین می‌نویسد:

"روزنامه اختر مدت ۲۵ سال در آسمان مطبوعات فارسی درخشید و با درخشش خود نور معرفت و آزادمنشی در میان مردم ایران پراکند و در دلها جای گرفت و بر اندیشه‌ها حکومت کرد و پیروز مندان نه با انتشار خود ادامه داد... روزنامه اختر بیش از تمام روزنامه‌هایی که تا کنون در ایران بوجود آمده است در راه شناساندن ارزش آزادی و نهضت برای زندگی بهتر کوشیده است به همین جهت می‌توان آن را مهمترین روزنامه پیش از مشروطیت ایران دانست."

اختر در مدت ۲۵ سال انتشار خود چون اختری فرزندان درخشید و با تمام دشواریها که بر سر راه آن بود جنگید و موانع را از میان برداشت. مدیر آن آقا محمد طاهر بود که از رجال مشروطیت ایران بحسابست. بارها ورود روزنامه اختر به داخل ایران ممنوع گردید ولی از آنجا که عامه مردم آن را پسندیده و از

(۱) احمد کسروی - تاریخ مشروطه ایران - ص ۱۸.

(۲) دکتر فریدون آدمیت - اندیشه ترقی و حکومت قانون - ص ۹ و ۴۵۸.

آن درس می گرفتند بطرق مختلف وارد ایران گردیده و در تمام نقاط پخش می شد. این روزنامه آنچنان محبوبیتی در میان طبقات مختلف پیدا کرده بود که در نقاطی نظیر قفقاز، ترکیه، هندوستان و عراق که خواندن روزنامه را گناه و برخلاف شریعت و دین و باعث گمراهی و بی ایمانی می دانستند خوانندگان بسیاری یافت و حتی در قفقاز آن را جزو مذاهب شمرده و خوانندگان آن را "اختری مذهب" نامیدند.

اولین شماره روزنامه اختر در سال ۱۲۹۲ قمری مطابق با ۱۸۷۵ میلادی در استانبول منتشر گردید. اختر اولین روزنامه فارسی چاپ خارج و همچنین نخستین روزنامه فارسی است که با چاپ سربی منتشر گردیده است. انتشار آن در هفته دو بار، روزهای دوشنبه و چهارشنبه صورت می گرفته است. در بالای روزنامه نام آن با خط درشت نستعلیق نوشته شده و در اطراف آن خصوصیات روزنامه درج گشته است در عنوان روزنامه عبارت زیر بچشم میخورد:

"این گازت از هرگونه اخبار و از سیاسیات و پولتیک و علم و ادب و دیگر منافع عمومی سخن خواهد گفت." در قسمتهای مختلف روزنامه اخبار کشورهای اروپائی و ایران درج می گشته است و گاهی نیز مقالات قابل توجهی در مورد آزادی یا مفهوم حقیقی وطن در روزنامه چاپ می رسیده است. این مقاله ها دارای عمق و ارزش زیادی است و طرفداران بسیاری داشته است. مطالب این روزنامه عموماً با شیوه ای فصیح و زیبا و بزبان فارسی اصیل نوشته شده است و خواننده را مجذوب خویش می سازد. در زیر نمونه ای از مقاله ای که تحت عنوان آزادی در سومین سال انتشارا ختربه چاپ رسیده است درج می کنیم: "آزادی و حریت که می شنویم بمعنی مطلق العنانی و آزادی و هرزه خیالی و بی شرقی نیست، آزادی این نیست که هر چه بخواهد بکند و به کارهای خارج از آداب ادب و قوانین انسانی اقدام نماید، آزادی نتیجه علم و ادب است و رکن محکم انسانیست. آزادی حافظ مدنیت است و سرمایه قوای نظم و معاش و معاد سررشته بقا و دوام علم ابدان و ادبان، آدمی که بواسطه علم و ادب خود را شناخت و تکالیف خود را دانست حدود و حقوق ابنای جنس خود را از هر گروه و طایفه فهمید و دانست که بمقتضای آن باید عمل کرده و حفظ حقوق را بدون فرق و توفیر در کمال آداب شناسی باید کرد و خلاف آن را مضر بحال خود و تمام می ابناء بشر دانست و در اجرای این تکالیف و وظایف خود را مقید به هوای نفسانی و تبعیت بر کسان می که از دایره علم و ادب خارجند نکرد آن مرد آزاد است و آزاده مرد.

در مورد اهمیت علم و دانش و لزوم آموختن علوم پیوسته در این روزها به اشاراتی رفته است و مردمان به کوشش در راه کسب معرفت تشویق و ترغیب شده اند. اولین شرط انسانیت علم و دانش است و آنکه از علم و دانش بهره مند نیست او را بعالم انسانیت راهی نی، اگر نادان را انسان گوئیم مجازی و صور است بل به اعتبار این که بالقوه دانش تواند آموخت و گرنه از روی حقیقت جاهلان را انسان گفتن نشاید علم و دانش جمله سعادتها و نیکبختیهای دوجهان را کفیل است، نی نی نیکبختی های دوجهانی همانا است و بس ..."

روزنامه اختر در ۸ صفحه منتشر می شد، قیمت آن در تبریز سالانه سه تومان و پنجهزار دینار و در سایر ولایات چهار تومان بوده است و در اغلب ممالک آسیای و اروپای نیز مشترکینی داشته است. این روزنامه مدت ۲۵ سال با انتشار خود ادامه داد و بالاخره در سال ۱۸۹۵ میلادی برای همیشه تعطیل گردید (۱)

این روزنامه اختر بود که در زمینه فرهنگی راه درست پیشرفت را بمانا آموخت، زمانی که در میهن ما مدرسه ای وجود نداشت و کودکان در مکتب خانه ها تعلیم می دیدند و در واقع وقت گذرانی می کردند چون آنها با اصول صحیح علمی اداره نمی شدند و تدریس با روش درست و علمی نبود لذا نتیجه خوبی عاید نمی شد و مردم هم در بی خبری بسر می بردند و آگاه نبودند که این نوع آموزش و پرورش آنها را بمقصود نمی رساند، در این هنگام زنده یاد میرزا حسن رشیدی تبریزی در روزنامه اختر می خواند "در اروپا از هزارتن هانفر بیسوادند ولی در ایران از هزار نفر هان با سواد می شوند و انگیزه این بدی شیوه آموزش و دشواری درس الفباست. باید در ایران دبستان هایی به شیوه اروپا بنیاد شود." شادروان میرزا حسن رشیدی در خاطراتش می نویسد: "موقعی که این مطلب را همراه پدرم در روزنامه خواندیم، این نوشته در من و پدرم سخت مؤثر افتاد و من که ملازاده بودم و می بایست به نجف رفته و درس ملائی بخوانم با همداستانی پدرم روانه استانبول، مصر و بیروت گردیدم و در این شهر با زینین چگونگی آموزگاری نوین را یاد گرفتم"

با اینکه نخستین مدرسه بسبک امروزی را برای اولین بار در ایران روانشاد میرزا حسن رشیدی در تبریز بنیان گذاشته و این همه پیشرفت در زمینه آموزش و پرورش را مدیون آن را در دهه ستیم ولی در حقیقت این روزنامه اختر

(۱) جهانگیر صلح جو - تاریخ مطبوعات ایران و جهان ص ۱۵۸ - ۱۵۴ - ۶۴

بود که وی را به چنین کار بزرگ رهنمون شد و وی با خواندن آن مقاله تصمیم گرفت کشورش را در زمینه «تعلیم و تربیت» به راه درست هدایت کند (۱).

در باره «این روزنامه» و نویسنده اش صدرهاشمی نیز چنین نوشته است:

«شادروان میرزا مهدی فرزند حاج ابراهیم تاجرتبریزی در اول ج ۲ ۱۲۵۵ هـ. قمری در محله «خیابان» تبریز بدنیآ آمده و در ۲۱ ذی قعدة ۱۳۲۵ هـ. قمری در محله «قاضی کوفی» استان بول بدورد زندگی گفته است. وی در سن ۲۴ سالگی از تبریز به استان بول رفته و مدتی از دوران زندگی خود را در این شهر طی کرده تا در سال ۱۲۹۲ هـ. قمری که «آقا محمد طاهر تبریزی قراچه داغی» روزنامه «اختر» تاسیس کرد، زنده یاد آقا میرزا مهدی نویسنده آن را به عهده گرفته و آثار و افکار و نظریات خود را بوسیله «اوراق روزنامه» در دسترس همگان قرار داد. مندرجات روزنامه دلیل بوسعیت اطلاعات و آگاهی نویسنده آنست. اختناق و سختگیری عمال حکومت عثمانی مدیر و نویسنده «اختر» در فشار می گذاشت تا اینکه بالاخره هر دو دست از روزنامه نگاری شسته و نویسنده «اختر» خدمات صادقانه خود را از راه دیگری ادا می داد. توضیح آنکه پس از توقیف روزنامه «اختر» مرحوم میرزا مهدی به ترجمه «کتاب ابراهیم بیگ پرداخت و این کتاب را که به زبان انگلیسی نوشته شده و مشتمل بر شرح اوضاع و احوال سیاسی و اداری ایران است به پارسی ترجمه و چون خود قادر بر چاپ کتاب نه بود مرحوم حاج زین العابدین تاجر مراغه ای مقیم استان بول که از آزادی خواهان و وطنپرستان بود مخارج چاپ آن را بعهده گرفته و بصورت آبرومندی منتشر ساخت.

از خدمات دیگر آن فقید سعید تاسیس چاپخانه خورشید در استان بول است که پس از مرگ او با جمیع کتب نفیسه اش از طرف حکومت عثمانی ضبط و معادله شد. مرحوم «اختر» (مدیر روزنامه) در سن ۷۰ سالگی به مرض قلبی دچار و بواسطه همین بیماری فوت کرد و پس از خود جز نام نیک و فرزند بی نام محمد ابراهیم بیگ چیز دیگری باقی نگذاشت (۲).

در پایان لازم است برای بهتر شناختن شخصیت مدیر مبارز و روشنفکر این روزنامه و زین یعنی زنده یاد آقا محمد طاهر تبریزی خاطرات میرزا جواد

- (۱) برای اطلاع بیشتر از شرح حال میرزا حسن رشیدیه مراجعه شود به مجله «ارلیق» شماره ۷ - سال ۱۳۵۹ - میرزا حسن رشیدیه پدر آموزش و پرورش نوین ایران.
- (۲) محمد صدرهاشمی - تاریخ جراید و مجلات ایران (ج ۱) ص ۶۵ - ۶۳

ناطق را مرور کنیم. مرحوم ناطق که یکی از پیشگامان نهضت مشروطه بوده و در تهییج و آگاهی دادن به مردم نقش مهمی را بازی کرده در مورد شاه دروان آقا محمد طاهرتبیزی چنین می گوید:

"...تغییر وضع روحی و عقیدتی من و روشن شدن و برافروختگی ذهنم در مسائل اجتماعی و سیاسی و درک ضرورت تغییر رژیم استبداد به رژیم مشروطه اولین بار روزی جوانه زد که مدیر روزنامه "اختر استانبول" را ملاقات کردم. گفتند: مدیر آن روزنامه به خانه حاج میرزا آقا فرشی آمده و مهمان اوست به دیدارش رفته و این دیدار پی در پی شد. ضمن صحبتها فی که مدیر روزنامه یاد شده از این دروان درمی گردمتوجه حرفهای تازه ای از او شدم که تا آن روز نمی دانستم ولی بعدها سرمایه فکری من شد.

در محیط راکد و تیره آن روز تبریز اولین باری بود که من شنیدم در دنیا حکومتها و رژیمهای متنوعی هست از قبیل حکومت استبدادی، مشروطه، جمهوری و هریک را توضیح میداد، قوانین اساسی بمالک را شرح میداد، اختیارات پادشاهان را در حکومت مشروطه سلطنتی تشریح می کرد من تشنه صحبتهای او شده بودم و برای رفتن پیش او چنان شتاب می ورزیدم که گوشتی برای انجام فریضه دینی به مسجد می روم، برای نخستین بار از او شنیدم که "نیروی واقعی دولتها منبعث از ملت هاست" یا "ملت آمر و دولت مأمور است" بقدری این سخنان برایم دلچسب شده و ذخیره ذهنی مرا تشکیل داده بودند که نخستین روز تحصن صغیر در کنسولگری انگلیس که مفاخرالدوله از طرف ولیعهد برای بهمزدن تحصن بمیان جمعیت آمد، عین همان عبارت را بنماینده ولیعهد گفتم که از مدیر "اختر استانبول" شنیده بودم که "بعد از این ملت آمر است و دولت مأمور".

بعد از آنکه مدیر روزنامه اختر از تبریز مراجعت کردند ما هائی بدوستا - نش می نوشت و در آنها سفارش می کرد که بعد از خواندن بدهید یک بار دیگر نیز "میرزا جواد" بخواند و از مطالب آن بهره برداری کند، بیشتر مطالب این نامه ها عبارت بود از نقل بتایجی که فرانسویان بعد از انقلاب به دست آورده بودند، خواندن این نامه فوغائی در ذهن من ایجاد می کرد و دل من برای به دست آوردن یک چنین امتیاز هائی برای ملت ایران پر می گشود!

---

(۱) نصرت الله فتحی - سخنگویان سه گانه آذربایجان در انقلاب مشروطیت ایران - ص ۹ - ۱۳۵

توجه

۱- از مشترکین محترم تقاضا دارد وجه آبونمان یکساله (یکهزار ریال) را از نزدیکترین شعبه هر یک از بانکها بحساب شماره ۲۱۶۳ بانک ملی ایران (شعبه داریوش خیابان بهار) واریز و رسید آنرا بضمیمه نشانی خود بآدرس مجله ارسال نمایند تا در ارسال مجله وقفه ای روی ندهد.

۲- شماره های گذشته مجله وارلیق را می توانید از دفتر مجله تهیه نمایید.

۳- جلد اول تاریخ ادبیات آذربایجان از قرن ۱۳ تا آخر قرن ۱۹ میلادی تحت عنوان «آذربایجان ادبیات تاریخنه بیرباخیش» از چاپ خارج شد همشهریه های علاقمند میتوانند از انتشارات فرزانه و یا انتشارات دنیا مقابل دانشگاه خریداری و یا با پرداخت ۳۰۰ ریال توسط آدرس بانکی مجله و ارسال رسید آن بدفتر مجله یکجلد از این کتاب را تهیه نمایند.

۴- آذربایجان ادبیات تاریخی نین ۲۰-نجی عصر فصلینی یازماقلا مشغول اولدو. غوموز اوچون بسو عصرده کی جنوبی آذربایجان شاعر و یازیچیلارین ترجمه ی حال و اثرلرینه احتیاجیمیز واردیر. بوتون شاعر و یازیچی و آذری ادبیاتیله ماراقلانان همشهریلر یمیزدن بو باره ده بیزه یاردیمچی اولمالارینی و اثر ترجمه ی حال و اثرلریندن نمونه لرله برابر تانیدیقلاری دیگر شاعر لریمیزین ده ترجمه ی حال و اثرلریندن نمونه لر گؤندر مه لرینی خواهش ائدیریک «وارلیق»

وارلیق

مجله ماهانه فرهنگی، ادبی و هنری

(به زبانهای فارسی و ترکی)

تحت نظر هیئت تحریریه

صاحب امتیاز و مدیر: دکتر جواد هیئت

محل اداره: تهران، خیابان مصدق، کوچه بیدی شماره ۱۷

تلفن } ۶۳۵۱۱۷
} ۷۶۱۸۳۶

چاپ کاویان - میدان بهارستان

قیمت ۱۰۰ ریال

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

اذا جاء نصر الله و الفتح و رايت الناس يدخلون
في دين الله افواجا . فسبح بحمد ربك و استغفره .
انه كان توابا .

باغيشلايان و مهربان آلاهين آديله .

آلاهين يار ديميله فتح ده كلنده فوج - فوج هر كسين حق دينينه گيرديگيني كورنده
يشنه جه آلاهى اوگه رك تسبيح ائت هم اوندان استغفار ائله ، چونكى اودور آنجاق
باغيشلايان . (نصر سوره سى)

حزم شهر فتحى مناسبتيله